

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

N. V. GOGOL

MÜFETTİŞ

OKUL KLÂSİKLERİ SERİSİ: 6

OKUL KLĀSİKLERİ: 6

MÜFETTİŞ

N. V. GOGOL

M Ü F E T T İ Ş

**Erol GÜNEY'le Millî Eğitim Bakanlığı Yayın
Müdürlüğü Müşavirlerinden M. Cevdet ANDAY
tarafından dilimize çevrilmiştir.**

İSTANBUL 1946 — MİLLÎ EĞİTİM BASIMEVİ

GOGOL'ÜN HAYATI, ESERLERİ

G o g o l' ü n h a y a t ı . — Nikolay Vasiliyeviç Gogol, 1809 da dünyaya geldi. Fakir ama soylu bir ailedendi. Doğduğu yer Ukrayna'nın göbeği olan Poltava eyaletinin Soroçintır köyü idi. Gogol'ün bütün çocukluğu Ukrayna'nın küçük çiftlik sahipleri arasında geçti. İlk öğrenimini evde yaptı. Hocası bir medrese öğrencisiydi. Sonra Niyejin lisesine girdi. Orayı 1828 de bitirdi.

Gogol, öğrenimi pek de ciddiye almamıştır. Lisede esaslı bir öğrenim görmüş sayılamaz. Ama edebiyata hevesi, merakı çoktu. O yıllar içinde Rusya'da çıkan hemen her kitabı okuyor, okul gazetelerine, hikâyeler, şiirler yazıyordu. O sıralarda Gogol'ün istidadı bilhassa aktörlükte belli oluyordu. Okul gösterilerindeki komik rollerde bilhassa başarılar kazanıyordu.

1828 in sonunda okulu bitirdikten sonra yanına birtakım tavsiye mektupları alarak Petersburg'a gitti. Birçok parlak ümitleri vardı. Fakat bu büyük şehrin tatsız gerçeği ile karşılaşınca bütün hayallerinin yıkıldığını anladı. Tavsiye mektupları bir işe yaramamıştı. İş bulamıyordu. O zaman Gogol, başka bir yolu denemek istedi. Okulda yazmış olduğu uzun bir şiiri bastırdı. Ama tenkidcilerin sert yermeleriyle karşılaşınca, kitabının bütün nüshalarını toplayıp yok etti. Aktörlüğü de denedi. Ama tiyatro eserlerini sade ve tabii bir şekilde oynamak düşüncesinde olduğu için, mübalâğalı bir sahne dili ve tavrı arıyan tiyatro müdürleri tarafından beğenilmedi. Nihayet, 1830 yılının ilkbaharında bir neza-

rette küçük bir kâtiplik bulabildi. O sıralarda annesine yazdığı bir mektupta şöyle diyor: "Şube müdürlerinin budalaca yazılarını temize çekmekle uğraşyorum. Halbuki bu saçma işten oldum olası nefret etmişimdir." Gogol'e çok güç gelen bu memuriyet hayatı bir yıl sürdü. 1831'de bir kişizadeler okulunda tarih öğretmeni oldu.

Bütün bu talihsizlikler, çırpınmalar arasında Gogol, edebiyat merakından hiç vazgeçmiyordu. Doğduğu memlekette olup bitenlerle de sıkı sıkı ilgileniyor, annesine yazdığı mektuplarda hep Ukrayna'daki olayları, çiftçilerin durumunu soruyordu. Sevgili Ukrayna'sı hiç aklından çıkmıyordu. İşte bu sıralarda, Ukrayna'yı canlandıran *Dikanka Akşamları* adındaki eserini teşkil edecek hikâyelerini yazmağa başladı. Bu hikâyeler iki cilt halinde 1831, 1832 yıllarında yayımlandı ve görülmemiş bir başarı kazandı. Hele onların tabiliği, neşesi herkesi sarıyordu. Puşkin, bir mektubunda bu hikâyeler hakkında şöyle yazıyor:

"Şimdi *Dikanka Akşamları*'nı bitirdim. Bu hikâyeler beni şaşırttı. İşte gerçek, içten bir neşe. Bazı yerleri de ne kadar şiirli, duygulu. Bu çeşit eserler bizim edebiyatımızda o kadar yeni ki, üzerinde bıraktığı şaşkınlık tesiri hâlâ geçmedi. Söylediklerine göre, mürettepler, kitabı dizerken gülmekten katılıyorlarmış. Molière de, Fielding de böyle bir şeyden hoşlanırlardı herhalde."

Fakat ne Puşkin, ne de okuyucularla tenkidciler, o hikâyeleri kaplıyan neşenin gizlediği hüznü fark edemediler. Meselâ, kitabın belki de en neşeli hikâyesi olan "Soroçinsk Panayırı" hikâyesi şöyle biter: "Şu mahzun insan kalbi! Onu hiçbir şey iyi edemez."

Gogol, bu ilk hikâyelerinde, o zaman bütün Avrupa'yı sarmış olan romantizm modasından kurtula-

mamış, aklın almıyacağı olaylarla, tabiatüstü kuvvetlere fazla yer vermiştir. Ama bunu, o zamanki Ukrayna insanların dünya görüşüne bağlamak suretiyle ve birtakım halk masallariyle karıştırarak yapmıştır. Bu bakımdan bu ilk hikâyelerin romantizmi yanında kuvvetli bir gerçekçi görüş de vardır.

Sonuna kadar Gogol'ün eserlerinin belli başlı bir özelliği sayılacak olan, hüznle neşenin kaynaşmış bir halde oluşu bu ilk hikâyelerde de görülmektedir.

1833-1835 arasında Gogol, sonradan "Mirgorod Hikâyeleri" adı altında toplıyacağı hikâyelerini yazıyor¹. Bu hikâyelerde yazarın realist tarafı daha ağır basmağa başlıyor. Gogol, Ukrayna'nın küçük çiftlik sahiplerini (Eski zaman beyleri) ve küçük şehir hayatını (İvan İvanoviç ile İvan Nikiforoviç'in nasıl kavga ettiklerinin hikâyesidir.) hikâyelerine konu olarak seçmektedir. *Eski zaman beyleri*'nde geçmiş yılların rahat, sakın, tembel hayatını canlandırıyor. *İvan İvanoviç ile İvan Nikiforoviç'in nasıl kavga ettiklerinin hikâyesidir* adlı hikâyede ise küçük bir şehirde hayatın nasıl boşu boşuna geçtiğini anlatıyor. Buna karşı aynı ciltte bulunan *Taras Bulba*'da eski Ukrayna'nın parlak günleri yaşatılmıştır. Gogol'ün burada, bütün romantikler gibi, yaşadığı hayatın kasveti, sevimsizliği, bayalığı içinde geçmiş günlerin hasretini duyduğu görülmüyor. Bunlar, Gogol'ü sonradan, sosyal fikirler alanında irticaa kadar götürecek olan bir geçmiş zaman sevgisinin ilk belirtileridir.

1834-1835 yıllarında tarihle de uğraşmağa başlayan Gogol, Petersburg Üniversitesine tarih profesö-

¹ Bu eser, Dünya Edebiyatından Tercümeler serisinde yayımlanmıştır. Tercüme eden: Servet Lunel. Millî Eğitim Bakanlığı yayımlarından.

rü oluyor. Büyük bir Ukrayna tarihi yazmayı tasarlıyor. Ortaçağ konusu üzerinde bir sıra makale hazırlıyor. Fakat bu iş için bilim temeli zayıftır. 1835 te üniversiteyi bırakıp kendisini bütün bütün edebiyata veriyor. Artık ne memuriyet hayatında, ne de profesörlüğü sırasında gerçekleştiremediği sosyal bir ödev görmek isteğini yalnız edebiyatta gerçekleştirmeyi düşünmektedir. İlk eserlerinde bazan neşeli ,bazan hüzünlü bir mizah görüldüğü halde, sonraki eserlerinde hiciv tarafı kuvvetleniyor. Sosyal, ahlâki derslerini artık bu yolla, yani hiciv yoluyla vermeyi kararlaştırmıştır. Eserlerinden, romantizm hâlâ tamamen çekilmiş değildir. Tabiat üstü kuvvetlere, olmayacak olaylara yazılarında yine yer vermektedir. Ama bunlar daha çok hikâyelerinin tertiplenmesine yarıyacak birer araçtır. En küçük teferruata kadar inen bir realizm, eserlerinin temeli olmuştur. Artık Gogol'ün eseri hayatın aynasıdır. Yalnız Ukrayna hayatının değil, Petersburg'un da Gogol'ün hikâyelerinde, komedyaalarında şimdi artık yalnız çiftlik beylerini değil, şehirli tüccarları, sanatkarları, memurları da görüyoruz. İşte Gogol, en büyük eserini bu yolda verecek, realizminin en kusursuz, en olgun ürünlerini bu yolda yaratacaktır.

Petersburg'da yakından görüp anladığı, para, mevki hırsı, sosyal eşitsizlik gibi meseleler *Petersburg Hikâyeleri*'nde kendini gösterir. Bu kitabın ilk hikâyesi, (Nevskiy Bulvarı) 1834 te yazılmıştı. Bu eserin en güzel hikâyesi olan *Kaput*¹ da 1839-1840 ta yazılmıştır. Bu hikâye ile Gogol, Rus edebiyatında yeni bir çığır açıyor. Toplumun alt katlarında yaşayan insanlara karşı derin bir sevgi bu çığırın belli başlı bir karakteristiğidir. Dostoyevski, XIX. yüzyıl Rus ro-

¹ Bu hikâye, «Üç hikâye» adı altında tercüme edilen kitapta yayımlanmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı Dünya Edebiyatından Tercümeler serisi, 1945.

manıcılarından bahsederken: "Hepimiz *Kaput*'tan çıktık." der.

Gogol, yine o yıllarda tiyatro çalışmalarıyla uğraşüyor. Sonradan 1842 de basılacak olan *Bir evlenme* adlı piyesine 1833 te başlıyor. 1834 te de *Müfettiş*'i yazmağa koyuluyor. *Müfettiş*, 1836 da oynanmıştır.

Müfettiş'in uyandırdığı tepkiler, bu piyes hakkında yazılan sert tenkidler ve *Müfettiş*'i Gogol gibi anlamayıp da onu kendi dâvaları için kullanmağa kalkışanların övmeleri, Gogol'ün zaten zayıf olan sinirlerini bozdu. Bunun üzerine yazar Rusya'yı bırakıp İtalya'ya gitti.

Bundan birkaç ay önce Puşkin ona, Gogol'ün en büyük eseri ve dünyanın en ünlü romanlarından olan *Ölü Canlar*'ın konusunu vermişti. *Ölü Canlar*'ın kahramanı Çiçikof, Rusya'nın birçok şehirlerini dolaşır ve hileli bazı usuller kullanarak zengin olmağa uğraşır. Gogol, bu konu hakkında şunları yazıyor: "Puşkin, *Ölü Canlar* konusunun bana çok uygun düştüğünü, çünkü bana Çiçikof ile beraber bütün Rusya'yı dolaşmak ve çeşit çeşit insanları canlandırmak fırsatını vereceğini söylemişti."

İşte Gogol, *Müfettiş*'i yazdıktan sonra kendisini bu esere veriyor. Önce, daha çok, gülünç tipler canlandıracağını tasarladığı halde, eseri yazmağa başladıktan sonra, konusunu ve kahramanlarını derinleştirmeğe başlıyor ve bu romanını, hayatı ve toplumu bayağılaştıran kötülüklerle bir kayga aracı haline getiriyor.

Ölü Canlar'ın birinci cildi 1842 de yayımlandı ve çok büyük bir başarı kazandı. Fakat Gogol, eserinden memnun değildi. Ona göre bu birinci cilt Rusya'nın bir yanını, kötü bir yanını gösteriyordu. İkinci ve üçüncü ciltler ise Rus toplumunun müspet taraflarını ortaya koyacak ve

bu toplumun daha iyi bir duruma geçebilmesi için tutulacak yolları gösterecekti. Bunun içindir ki Gogol, eserine roman değil, destan adını vermiştir. Ona göre, Odysseia nasıl eski Yunan toplumunun hayatını her yönden gösteriyorsa, *Ölü Canlar* da tıpkı böyle, Rusya'nın içini dışını ortaya koyacaktı. Fakat Gogol, *Ölü Canlar*'ın ikinci cildinden bir türlü memnun olamıyordu. Bu yüzden, 1845 te bu cildin müsveddelerini ateşe attı. İkinci defa yazdığı bu cildi 1850 de aynı şekilde yok etti. Bugün elimizde bulunan ikinci cilt, o zaman Gogol'ün evinde ele geçirilen bazı notlardan ve parçalardan ibarettir.

Müfettiş'ten ve bilhassa *Ölü Canlar*'ın ikinci cildinin ateşe atılmasından sonra Gogol'ün geçirdiği psikolojik buhranın şu sebepten ileri geldiği söylenebilir: her iki eser de, kendisinin savunmak istediğini söylediği, o zamanki devlet düzenine karşı, yenilik taraftarlarınca bir silâh olarak kullanılmıştır.

Bu durum karşısında Gogol, yolunu değiştirmeye karar veriyor. Dünyadaki bütün kötülüklerin insanlardaki kötü niyetlerden ilerigeldiğini ve bu kötü niyetlerin temizlenmesi işinin, *Müfettiş* ve *Ölü Canlar*'da yaptığı gibi kötü insanları hicvederek değil, iyi insanları göz önüne alarak başarılacağı düşüncesine varıyor. Ha buki kalemi, gene bellediği yolda yürümektedir. İşte *Ölü Canlar*'ın ikinci cildinden bir türlü memnun olamayışının ve sonunda bu cildi ateşe atışının sebepleri buradadır.. Çünkü Gogol, realist bir yazar olduğu için dünyadaki kötülükleri görmeye alışmıştı. Ne kadar istese de gene iyi insanlar ve iyi gidişler uyduramazdı. Bir çıkmaz içindeydi. Bu düşüncelerle eserlerini yeni bir şekilde tanıtmaya kalkıştı. Onları yeni bir şekilde yorumlamaya çalışıyordu. *Müfettiş*'e ekler yazdı. Kitabımızın içinde bulacağınız bu eklerde Gogol, aktörlerinin ağzından *Müfettiş*'i inceliyor, eserin devlet düzenini yıkmak amacıyla değil, insan ruhunun temizlenmesi niyetiyle ya-

zılmış olduğunun anlaşılmasına çalışıyor. O, âdeta yaptığı işten korkmuş gibidir. Eserini inkâra kadar varamadığı için iki zıt kutup arasında bir uzlaşma arıyor. İşte "Tiyatro'dan Çıkış" bu maksadı sağlamak niyetiyle yazılmıştır. Cemiyette kökten bir değişme olsun istemiyor. Gösterdiği kötülüklerin giderilmesi kolay kötülükler olduğuna herkesi inandırmaya kalkıyor. Yalnız "ruh" üzerinde duruyor. Dikkati dışardan içeriye çevirmek istediğindedir. Avrupa'dan gelen yeni fikirlere karşı artık açıkça cephe alıyor. O kadar ki *Dostlara yazılan mektuplardan seçme parçalar* adlı eserinde o, artık bir mürtecidir. 1861 de yıkılacak olan kölelik rejimini savunuyor. Fakat bu noktada onu, körü körüne geri bir kafa taşımakla suçlandırmak haksızlık olur. Gogol, kölelik rejiminde ıslahat istiyordu. Köle sahipleriyle köleler arasında bir baba oğul münasebeti kurmak gerektiğini söylüyordu. Bir nevi ortaçağ düzeni taraflısıdır.

İşte Gogol'un bu son durumu onu sevenlerde hoşnutsuzluk, sinirlenme uyandırdı. Herkes onun aleyhine döndü. Hattâ Gogol'ü en çok sevenlerden ve onun büyüklüğünü ortaya koyanlardan biri olan Rusya'nın en ünlü münekkidi Belinski bile ona şiddetle hücum etti¹. Bu hal Gogol'e büsbütün dokundu. Hastalığı arttı, son yıllarını dinî kaygılar içinde geçirdi. 1852 martının dördüncü günü sinir buhranları içinde öldü.

G o g o l' ü n t r a g e d y a d e n e m e l e r i . — Gogol'un en verimli on yılının (1832-1842) ürünü olan tiyatro eserleri bütün eserleri arasında önemli bir yer tutar. Ama bu on yıl içinde onun ünlü hikâyelerini, romanlarını da buluyoruz.

¹ Belinski'nin bu hücumu, sonradan Rusya'da herkesçe ezberlenen bir mektubundadır. Bu mektup Tercüme Dergisi'nin 27 nci sayısında yayımlanmıştır. Dostoyevski, bu mektubu bir arkadaş toplantısında okuduğu için Sibir'ya sürgün edilmiştir.

Mirgorod Hikâyeleri ile *Ölü Canlar*'ı bu devirde yazmıştır. Gogol'ün tiyatro eserlerinde büyük bir başarı ile ortaya koyduğu "gülünç" oluşlar, hikâyelerinde, romanlarında da göze çarpar. *Müfettiş*'teki, *Bir Evlenme*'deki özellikler araştırıldığı zaman, bunların az çok hikâyelerinde de bulunduğu görülebilir.

Puşkin'e, Gogol'e gelinceye kadar Rusya'da dram yoktu. Daha çok tarihî tragediolarla seyircilerde sırf dehşet, korku, hüznün yaratan birtakım melodramlar yazılmaktaydı. Bunlarda da realizme doğru bir gidiş bulunmak güctü.

Gogol, her iki çeşitte de, yani hem tarihî tragedia, hem melodramda kabiliyetini denedi, ama bir başarı elde edemedi. O devrin kişilerini ele alarak yazdığı bir melodramın bugün ancak iki sahnesi kalmıştır. Bir de konusu IX. yüzyıl İngiliz tarihinden çıkarılmış *Alfred* adında bir tragediası vardır ki, bunun da birinci perdesiyle, ikinci perdesinin başlangıcı bugün elde bulunmaktadır. *Alfred*, 1835 te yazıldı. Anlaşıldığına göre Gogol, bunda halkı ezen, bilgisiz, zalim kişizadelerle, devlet düzenini kurmağa uğraşan kral Alfred arasındaki çekişmelerden, savaşmalar-dan bahseder. Bu bir tek kahraman etrafında dönen bir tragedia değil, belki de bir halk tragediası denemesiydi. O zaman Puşkin de yeniden bu yolda çalışmağa başlamıştı. *Boris Godunov*'u daha önce, 1831 de yazmıştı. Bu eserin, Gogol üzerindeki etkisi büyük olmuştur.

IX. yüzyıl İngiliz tarihinden alınmış bir konuyu canlandıran *Alfred* ile *Müfettiş* arasında, ilk bakışta hiçbir yakınlık bulunamayacağı sanılırsa da aslında bu iki eser birbirine benzemektedir. Çünkü her ikisinde de hasta, zayıf bir devletin kurtarılmasına yarıyacak yollar ve çareler belirtiliyor. Nitekim Gogol, bu tragediayı bırakıp o yıl *Müfettiş*'i yazmağa koyuluyor.

1839-1841 yılları arasında tragedia yazmak isteğini bir kez daha denemeğe kalkışıyor. Konuyu Ukranya tarihinden alıyor. Epey de yazıyor. Ama bir gün çağdaşı şair, mütercim Jukovski'ye eserini okurken onun uyuduğunu görünce, bu işi başaramadığını anlayıp yazdıklarını yok ediveriyor. Bu dram hakkında bundan başka bir şey bilmiyoruz. Yalnız sandığına göre, bu eser yazılsaydı, belki de bir Ukrayna halkı tragediası olacaktı.

G o g o l' ü n k o m e d y a y a z a r l ı ğ ı . — Gogol, çocukluğundan beri komedyaya karşı büyük bir ilgi duymuştur. Bunda babasının da tesiri olmuştu. Çünkü o da birtakım halk komedyaları yazardı. Gogol'ün okul gösterilerindeki başarıları da söylenir. Onun yazı alanına ilk adımını attığı "Dikanka Akşamları" hikâyelerinde komedyaya unsuru bes bellidir. Nitekim "Noel'den bir gece önce" adlı hikâyesinin sahneye konulmuş olması bu hikâyelerin dramatik bir özellik taşıdıklarını anlatmağa yarar sanırız.

Demek ki Gogol'ün ilk eserleri olan hikâyelerindeki "gülünç" özelliğe bir de onların tiyatro bakımından taşıdıkları özelliği eklemek gerekiyor. "Dikanka Akşamları" yayımlandıktan bir yıl sonra, 1833 te Gogol'ün komedyaya ile ilgilenmeğe başladığını görüyoruz.

Bir arkadaşı anlatıyor:

"Bir gün Gogol ile konuşuyorduk. Ben dedim ki:

— Bizde bir tiyatro eserine konu olabilecek olaylar yok. Çevremiz mânasızlıkla, yeknasaklıkla dolu. Bunların arasında güldürücü bir şey bulmak çok güç.

Ben bunu söyler söylemez Gogol itiraz etti:

— Yanılıyorsunuz, dedi. Gülünçlük her yerde vardır. Aramızda durup duruyor ama göremiyoruz.

Onu ancak bir sanatkâr bulup çıkarabilir. O zaman da, şimdiye kadar biz nasıl olmuş da bunu görememişiz diye şaşır kalırız.”

Bu konuşmadan altı ay sonra Gogol'ün arkadaşı Pletnev, Jukovski'ye, Gogol'ün kafasında bir komedya kurduğunu yazıyor. Birkaç ay sonra da, 1833 yılının başında Gogol, bu tasarının başarısızlıkla sona erdiğini arkadaşı Pogodin'e bildiriyor:

“... Aklım, fikrim bir komedya yazmakta. Moskova'da, yolda, burada, her yerde bu iş kafamdan çıkmıyor. Konu hazır; ismini de buldum. Hem de ne kadar alaylı, ne kadar güldürücü, tasavvur edemezsin. Ama kalemim bir türlü yürümüyor. Çünkü farkında olmuyarak öyle şeyler yazmağa başlıyorum ki, bunları sansör, kabil değil bırakmaz. Piyes de oynanmazsa neye yarar? Tiyatro eseri ancak sahnede yaşar. Şimdi artık suya sabuna dokunmıyan bir konu bulmaktan başka çarem yok. Bu öyle bir konu olmalı ki, mahalle polisini bile kuşkulandırmasın. Fakat gerçeği ortaya koyamıyan, içinde iğneli alaylar bulunmıyan bir komedi neye yarar ki.”

Bu eserin adı *Vladimir Nişanı* idi. Gogol'ün bu piyesi yazamayışının bazı sebeplerini yukarıda kendi kaleminden öğrendik. Ama başka sebepler göstermek de mümkündür ki, bunları yazmadan önce, şimdiye kadar anlattıklarımızdan belirmeğe başlayan, Gogol'ün tiyatro anlayışını özetlendirelim:

A) Gogol'e göre komedya, her şeyden önce insanı neşelendiren, güldüren bir sanattır. Oysa ki, o çağda gülme kaba, bilgisiz halkın eğlenmesine yarayan bayağı bir şey sayılıyor, hele ince fikirlerle, nüktelerle dolu olması istenen komedyanın asla bir şartı gibi görülüyordu.

B) Gülünçlük her yerde vardır. Aramızda, çevremizdedir. Ama onu göremiyoruz. Bu gizli gülüncün ortaya çıkarılması, gülüncün bulunduğu karakterlerin belli edilmesiyle olur.

C) Ama karakterlerin belli edilmesi yetmez. Bir de sosyal gerçeği ortaya koymak lâzımdır. Bu da hiciv kullanarak yapılabilir.

Ç) Komedyaya her şeyden önce bir sahne eseridir. İşte bütün bu şartlar; hicivle varılan sosyal bir amaç, gülüncü karakterlerde aramak, güldürmek amacının gözden uzak tutulmaması, en sonra bütün bunların sahne gereklerine göre canlandırılması... Gogol'un dramatik eserlerinin temelli öğeleri olarak görünürler.

Gogol, bu kuralları iyice bilmesine, kendine mal etmesine rağmen *Vladimir Nişanı* piyesini bir türlü yazamıyor. Çünkü bunların hepsini bir arada uygulamak istiyor. Eserinde en aşağıdan, en yukarıya kadar, bütün memurlar, Petrograt sosyetesı, hizmetçiler, taşradan gelenler görünsün istiyor.

Vladimir Nişanı'nda üçüzlü bir savaşıma var. Nişan almak için çırpınma, bir miras meselesi, bir de kadın-erkek münasebeti. Yani, mevki, para ve evlenme. İlk sayıların içinde memurların endişeleri, müdür olmak için çırpınma'ları gibi bürokratik olaylar bulunuyor. Üçüncü olarak sayılan nokta, menfaat için girilen bir evlenme hikâyesidir. Burada aşk birinci plânda görünmüyor. Çünkü Gogol, komedyayı aşk üzerine değil, sosyal mesele üzerine kurmak lüzumuna inanır. Aşka, tıpkı insanlar arasında olup geçtiği gibi, öteki meseleler ve konularla bir arada yer verir. Gogol, tek başına aşk üzerine kurulacak bir eserde bu konuyu sonuna kadar incelemek gerektiğini, böyle olunca da o eserin artık kimseyi güldüremeyeceğini söyler.

"Ben, aşk bir piyese konu olamaz demedim. Yalnız aşk değil, ondan daha yüksek olan duygular da pekâlâ bu işi görebilir. Ama bir şartla; onlar ancak bütün derinlikleriyle anlatılabildikleri zaman bir mâna kazanırlar. İnsanın, onları ele alınca, piyesin bütün öteki taraflarını gözden çıkarması lâzımdır. O

zaman da komedyanın temeli olan her şey yok olur gider. Komedya bir toplum sanatı olarak büsbütün ortadan kalkar¹."

Gogol, arkadaşı Pogodin'e gönderdiği mektupta, tasarladığı piyesi yazamayacağını söylediği zaman polisi korkutmıyacak bir konu bulmak istiyor. Anlaşıyor ki, yeniden niyetlendiği bu komedya *Bir Evlenme*'dir. Ama o vakit adı *Kısmetler*'di.

Gogo!, 1834 te bu komedyasının bittiğine karar veriyor. Sahneye koymağa hazırlanıyor. Ama 1835 te Puşkin'den *Müfettiş*'in konusunu alınca artık her şeyi unutup yalnız bunu düşünmeğe başlıyor. *Müfettiş* yazılıp bittikten sonra *Kısmetler*'i yeniden gözden geçiriyor. Epeyce de değiştiriyor... Adını da *Bir Evlenme* yapıyor. *Kısmetler* ile *Bir Evlenme*² arasındaki değişikliği gözden geçirmek faydalı olacak.

Gogol, bu değişiklikleri, eserine daha çok sosyal bir çeşni vermek yolunda yapıyor. Meselâ, *Bir Evlenme*'de görülen taliplerin bir kısmı tüccar, bir kısmı da memurdur. Evlendirilecek kız, bir tüccar kızı olmasına rağmen, bir kışizade ile evlenmek niyetindedir. Buna karşı halası tüccarları seçmesini ister. Tüccarların hiç de kışizadelerden aşağı olmadığını, tüccar kumaş vermediği takdirde kışizadenin çıplak kalacağını söyler. Bu sahnedeki tartışmalar o vakitki Rusya'da gelişmeğe başlıyan tüccar, serbest meslek erbabı sınıfıyla, yavaş yavaş zayıflamağa yüz tutan, fakirleşen kışizadeler arasındaki çekişmeyi göstermesi bakımından esere sosyal bir görünüş vermektedir. İşte o piyesteki kışileri, olayları bu ışıık altında incelemek gerektir.

¹ «Tiyatrodan Çıkış» yazarı: Gogol; Dünya Edebiyatından Tercümeler serisi, 1946. Çevirenler: Melih Cevdet Anday, Erol Güney.

² Bu eser aynı mütercimler tarafından tercüme edilmiş ve aynı seride çıkmıştır.

M ü f e t t i ş . — Gogol, *Müfettiş*'in konusunu Puşkin'den almıştır. Puşkin, ona, yaşadıkları çevreden alınmış bir konu veriyor. O zaman Rusya'da kendisine müfettiş süsü veren birçok kişilere raslanıyordu. Hattâ bir gün Nijni-Novgorod'da Puşkin'i de müfettiş sanmışlardı. Çünkü hükümet ıslahata girişmiş olduğu için, devlet dairelerini sık sık teftiş ettiriyordu. Bu müfettişlerin çoğu da kendilerini tanıtmadan geziyorlardı. Gogol'den önce bu türlü konularda daha başka komedya'lar da yazılmıştı. Ama biraz aşağıda göreceğimiz gibi hiçbirisi Gogol'inki kadar realist bir komedya olamamıştır.

Gogol, bu konuyu 1835 yılının ekim ayında ele aldı. Aralıkta bitirdi. Ama eser ancak 1836'nın nisanında oynandı. O vakte kadar piyes üç defa yeniden yazıldı. İlk temsilinden sonra iki defa daha değişti.

Gogol'ün *Müfettiş* hakkında yazıp söyledikleri bu eserine ne kadar önem verdiğini gösterir. *İtiraf*lar adlı kitabında: "*Müfettiş*, benim hayatımda bir dönüm noktası oldu. Rusya'daki rezaletleri bir araya toplamak ve halkı onlara bir defada güldürmek istedim." diyor.

Gogol, bu eseriyle, devlet makinesini alaya almadığını birçok kere söylemiştir. Ama doğrusu, hiçbir yerde devleti savunmadı da. *Müfettiş*'e yazdığı bir sonda bu eserdeki kasabayı "Ruhumuzun karanlık şehri" diye tasvir ediyor. Onun çirkinliklerini, bayağılıklarını ortaya dökmek lüzumuna inanıyor. Bunun da gerçek bir müfettişle, yani kendi kendimizi yererek, iğneliyerek bu karanlık şehre inmekle kabil olacağını söylüyor. Ama bu karanlık şehirde hiçbir aydınlık, ruha sükûn, inanç verecek hiçbir ahlâk ışığı göstermemiştir.

Müfettiş'te Gogol kötü kişiler yaratmıyor. Halbuki o zamanda toplumu hicvetmek niyetiyle yazılan sahte müfettiş konulu eserlerdeki

kişiler, kötülüklerinde hiçbir tereddüde yer bırakmayan haydutlar, hırsızlardı, Gogol'un aldığı tipler ise kötü insanlar değil. O halde onun hicvi dosdoğru, insanları bu hale sokan kurulu düzene çevrilmiştir. Nitekim Belinski, *Müfettiş*'teki kaymakamdan bahsederken "Şuna dikkat ediniz ki, kaymakam ahlâksız bir adam sayılamaz. Bütün bunlar onun ahlâk gelişiminin, hayattaki ödevlerini kavrayış tarzının tabii neticeleridir." diyor. Kaymakam da kendisini bu yolda savunuyor: "Ben böyle hareket edenlerin ne birincisi, ne de sonuncusuyum; herkes böyle yapıyor."

İşte bu noktada *Müfettiş*, sahte müfettiş etrafındaki olayları konu olarak seçen o devrin birçok eserlerinden ayrılıyor. Onlarda canlandırılan sahte müfettiş ve idare memurları aslında birer haydut, birer hırsızdır. Eserin sonunda hepsinin gerçek yüzü ortaya çıkar. Hepsi yakalanır. Böylece toplumun bir yerinde görülen bir fenalık ezilmiş, adalet yerini bulmuş olur. Oysa ki *Müfettiş*'te böyle bir son yoktur. Sah'ci müfettişin geldiğini haber veren jandarma, olsa olsa, bir ümit, doğruluğun, vicdanın ortaya çıkışıdır. Ama Gogol, bu düzembazlar alayının cezalandırıldığını göstermiyor. Onlar belki bu tehlikenin de hakkından geleceklerdir. Zaten Gogol, eserine böyle bir son vermeyip de memurları cezalandırırsaydı bu, belli bir kötülüğün temizlenmesi demek olurdu. Halbuki *Müfettiş* piyesi bize toplumun belli bir köşesini değil, tümünü anlatıyor. Yani bu vakanın geçtiği yer belli bir kaza olmakla beraber ortaya konulan kötülükler bütün topluma ait kötülüklerdir.

İşte *Müfettiş*'in realist, insani ve her yer için aktüel olan tarafı, bir kelimeyle klâsikliğı burada belli oluyor. Belki o ildeki kötülükler, o vakitki Rusya'nın bütün ilcelerini kaplamıyordu. Belki de bugünkü dünyada bu gibi memurlarla dolu bir şehir yoktur. Ama bu piyeste gösterilen idare ve ahlâk kusurlarına, az veya çok, her devirde ve her şehirde raslanabi-

lir. Zaten *Müfettiş*'in yüz seneden fazladır dünyanın sanat çevrelerinde, tiyatrolarında, halkça ve aydınlarca anlaşılacak, beğenilerek karşılanması, bu esere karşı duyulan ilginin eskimemesi, eksilmemesi bunu belli eder.

G o g o l ve M o l i è r e. — Gogol'ün yarattığı karakterler klâsik komedyanın tiplerinden şu bakımdan ayrılır: Gogol, bir karakter sergisi yapmak istemiyor. Eserlerindeki kişilerin tabiatlarını, ahlâklarını eserin genel gidişi içinde ortaya koyuyor. Onları peşin bir görüşle tanıtmıyor. Meselâ *Müfettiş*'te bütün karakterler *müfettişin gelmesi* meselesine karşı aldıkları durumla anlaşılıyor.

Halbuki meselâ XVII. yüzyıl Fransız komedya yazarı Molière'in eserlerinde durum böyle değildir. O, sahneye eserinin konusundan ayrı diyebileceğimiz peşin karakterler çıkarıyor. Meselâ *Cimri*'de Harpogon'un sahneye çıktığı zaman bir cimri olduğu bellidir. Eserin ilerleyişiyle bu karakter ancak teyidediliyor. Halbuki *Müfettiş*'te biz konuya girmeden önce kaymakam hakkında tam bir fikir edinemeyiz. Hem o, hem öteki kişiler ancak müfettişin gelişi haberi karşısındaki durumlarıyla belli oluyorlar. Bu eserdeki karakterlerden hiçbirisi belli bir tipe bağlanamıyor. Onlar ancak toplum içinde bir mâna kazanıyorlar.

Bundan Gogol'ün toplumu aksettirdiği halde, Molière'in mücerret tipler yarattığı sonucu çıkarılmamalıdır. Her iki sanatkârın da zamanlarını hiç vederek insanın gerçek bir görünüşünü ortaya koydukları şüphe götürmez. Ama bu amaca yürürken tuttukları yollar, başka başka. Denilebilir ki; Molière'in önceden kararlaştırılmış, bilinen tipleri toplumla karşılaştırmasına karşılık, Gogol, toplum içindeki olaylar karşısında karakterlerin nasıl belirdiğini gösteriyor.

Bu farkın sebebini, her iki yazarın zamanları arasındaki farkta aramak yerinde olur. XVII. yüz-

yılda yaşayan Molière'in, içinde bulunduğu toplumu düşünelim. Başta bütün kuvvetleri elinde tutan, dediği dedik bir kiral. Onun çevresinde, rahatlarını, geçimlerini bu düzene bağlamış insanlar. Daha toplum içinde kaynaşmalar, isyanlar başlamamıştır. Fransanın sakin bir zamanı. Bu şartlar altında, yazarlar insan psikolojisini incelemeğe doğru gidiyorlar. Toplumun daha iyiye, daha mükemmele varmasını insan ruhunun iyileşmesinde arıyorlar.

Gogol'un zamanı, içinde yaşadığı toplum ise bambaşka. Kaynaşmalar, rahatsızlıklar, şikâyetler yükseliyor. Toplumda bir değişme isteği vardır. Artık gözler dışarıya doğru çevrilmiştir. *Tiyatrodan Çıkış* adlı eserde, kişilerden biri "Bizde de hiçbir piyes hükümeti araya karıştırmadan bitmiyor." diyor. Buna karşı, Gogol'un düşüncesini söylediği anlaşılan başka biri de: "İyi ya... bu bizim komedyamızın bir özelliği oluyor." diye cevap veriyor.

Bundan başka o zamanki Rusya'nın, edebiyatın gidişi üzerine başka bir etkisi olduğu da söylenebilir. XIX. yüzyıl Rusya'sında bütün iyilikler, bütün değişiklik teklifleri edebiyattan bekleniyordu. Çünkü o devirde sosyal ve siyasal faaliyetler için tek elverişli alan edebiyattı. Nitekim Gogol da edebiyat dışında, kendisine istediği gibi bir yol seçmek imkânını elde edemediği için bütün istekleri, bütün düşünceleriyle bu yola atılmıştı.

Bu farklar bir yana, Gogol ile Molière arasındaki benzerlikler de üzerinde durulacak bir değerdedir. Bir defa her ikisi de komedyanın neşe vermesini, güldürmesini istiyorlar. Bu amaca varmak için de halkın zevkine esas tutmaktan çekinmiyorlar. Bu hali şimdi tabii görüyoruz. Ama gerek XVII. yüzyıl Fransa'sında, gerekse XIX. yüzyıl Rusya'sında halk zevkının, halk anlayışının nasıl küçük görüldüğü, bunlara dayanarak birtakım gülmüşlükler yaratmanın nasıl kabalık sayıldığı göz önüne alınacak olursa

bu yazarların cesareti anlaşılır. Meselâ, Molière'i zamanın büyük tragedia yazarı Recine bile anlamamış, onu halkın bayağı bir eğlencesi gibi görmeğe kadar varmıştır. *Tiyatrodan Çıkış*'ta da kıbar, kişizade seyircilerin Gogol'ü bu çeşit kabahatlerle suçladıklarını görüyoruz. Demek bu yazarların komedyaları, incelikten uzaklaşmış, sanat değerleri olmıyan birtakım eserler gibi, âdeta birer vodvil gibi telâkki ediliyor. Bu görüşün yanlışlığı bugün ortadadır.

Bu yanlış anlayışla çarpışmak için Molière'in ve Gogol'ün neler yaptıklarına bir göz gezdirecek olursak bu noktada da bazı benzerlikler bulacağız. Meselâ, *Kadınlar Mektebinin Tenkidi* ve *Versay Tulûatı* eserlerini *Tiyatrodan Çıkış*'la kıyaslayabiliriz. Bu eserlerde yazarlar, sanatlarına yapılan hücumları ortaya koyup kendilerini savunuyorlar.

"*M ü f e t t i ş*,, nasıl karşılandı.— Bunun cevabını Gogol'ün mektuplarında, o devirde yaşamış olan Rus muharrirlerinin yazılarında bulabiliriz. Gogol, 1836 da yazdığı bir mektupta şöyle diyor:

"Seyirciler umumiyet'e oyundan memnun kaldılar.. Yarısı piyesi çok iyi karşıladı. Yarısı da bastı küfrü. Ama bu küfrün sebebi sanatla ilgili değildir."

Seyircilerin bu ikinci kısmını düşünerek, Gogol, aktör Şçepkin'e şöyle yazıyor:

"Piyesin etkisi büyük ve gürültülü oldu. Herkes benim aleyhimde. Yaşlı ve sayın memurlar, memuriyet hayatından bu şekilde bahseden bir adamın içinde mukaddesat namına hiçbir şey bulunamayacağını söylüyorlar. Polisler aleyhimde, tüccarlar aleyhimde edebiyatla uğraşanlar aleyhimde. Küfrediyorlar, ama yine de piyesi seyretmeğe gidiyorlar. Dördüncü temsil için şimdiden yer kalmadı... Komedy muharrirliğinin ne demek olduğunu şimdi anlıyorum. Yaptığın işte gerçeğin izi göründü mü, bütün insanlar teker teker değil, zümreler halinde aleyhine kalkıyorlar."

“Bizim memlekette bir yazarın içinde bulunduğu kötü durumu tasavvur edince insana üzüntü çöküyor. Herkes onun aleyhinde... O, ihtilâlcidir, kundakçıdır. Ben, sahnede birtakım namussuz tipler canlandırdım. Tuhafı şu ki, namuslarından şüphe etmediğim birçok kişi buna kızıyor. İnatçı bir cahilliğin alâmeti olan bu alınganlık bana çok dokunuyor... Altı taşra memurunun kötü hareketleri anlatıldığı için, hükümet merkezi kendisini hakarete uğramış sayıyor. Ya maazallah, onun halinden hafifçe bahse kalkılırsa ne olacak..”

Kaymakam rolünü oynayan aktör Şcepkin, piyese karşı yapılan bu hücumları şöyle izah ediyor:

“Bu piyesi seyretmeğe gelenlerin yarısı rüşvet vermeğe, yarısı da rüşvet almağa alışmıştır. Eh, onlardan daha iyi bir kabul beklemek de mânasız olur.”

Fakat bu iki zümreye girmiyen birtakım insanlar, *Müfettiş*’i müthiş bir alkışla karşıladılar. Onu, Çarlık istibdadına karşı silâh olarak kullanmağa başladılar.

Belinski, 1836 da şöyle yazıyordu:

“Nihayet Moskova’ya *Müfettiş*’ten 25 nüsha gelebildi. Bu 25 nüsha kapışıldı. Elden ele geçti. Yüzlerce defa okundu, ezberlendi, darbimesel haline geldi. Ve hakareti hakedenlere karşı kullanılmağa başlandı. Bütün bunlar çok çabuk oldu. Hattâ temsilden evel... Bu komedyanın sadece güldürücü bir eser olduğunu söyleyenler yanılıyor. Evet, ilk bakışta öyledir. Fakat içi acı, çok acı.”

M. C. ANDAY — E. GÜNEY

«MÜFETTİŞ» HAKKINDA¹

Biz Müfettiş'te küçük tutkuların, küçük çıkarların kaynaştığı mânasız, boş bir hayat görüyoruz. Komedyasını, gerçek bir sanat eseri haline getirebilmek için Gogol, kahramanlarının hayatından öyle bir an seçmiştir ki, onların yaşamalarının bütün mânası, temeli, başlangıcı ve sonu bu an içinde bir araya toplanmış gibidir: bu da müfettişin beklenişi ve karşılanmasıdır.

Bu bekleniş ve karşılanışla ilgili olmayan şeyler, komedyada yer alamazlar. Kaymakam'ın, piyesteki vaka başlamadan önceki hayatı hakkında inceden inceye bilgi edinmenin hiç de lüzumu yoktur. Gençliğinde gerçek bir dinî, ahlâki ve içtimai terbiyeden yoksul yetişen kaymakama, babasından, çevresinden miras olarak şu hayat ve ahlâk görüşleri kalmıştır: hayatta mesud olmak için paraya ve mevkie ihtiyaç vardır. Bunları elde etmek de: rüşvet, ihtilâs, üstlerinin, itibarlı ve zengin kimselerin elini eteğini öpmek, maiyetine karşı da hayvanca bir kabalık göstermekle olur.

Basit bir felsefe. Ama şuna dikkat ediniz ki, kaymakam ahlâksız bir adam sayılamaz. Bütün bunlar onun ahlâk gelişiminin, hayattaki ödevlerini kavrayış tarzının tabii neticeleridir. Evlidir; karısına rahat bir hayat yaşatmak zorundadır. Babadır; kızına iyi bir çeyiz hazırlayıp, iyi bir koca bulmak, ona rahat bir hayat yaşatmak, babalığın kutsal ödevlerindendir. O, bu amaçlara erişmek için kullandığı araç-

¹ V. G. Belinski'nin 1840 ta yazdığı «Akıllılığın cezası» adlı makaleden. Belinski (1811-1848) Rusyanın yetiştirdiği en büyük münekkiddir.

ların, Allahın gözünde günah sayılacağını bilir. Fakat bunu, hayatına karıştırmadan, kendisinden uzak, kuru bir kaide gibi bilmekle kalır ve bütün aşağılık insanların kullandıkları şu basit mazeretle kendisini temize çıkarır: ben böyle hareket edenlerin ne birincisi, ne de sonuncusuyum; herkes böyle yapıyor.

Bu pratik hayat telâkkisi onun ruhuna öyle işlemiştir ki, artık bir ahlâk kuralı olup çıkmıştır. O, tesadüfen, bir hafta namuslu yaşayacak olsa muhakkak kendisini herkesten apayrı ve tahammül edilmeyecek kadar mağrur bulurdu. Zaten "Herkesten apayrı olmak" korkunç bir şeydir. Herkes sizi parmakla gösterir; herkes aleyhinizde bulunur. Efkârı umumîye ile mücadele edebilmek için büyük bir ruh kuvvetine ve köklü bir ahlâka sahip olmak lâzımdır. Bizim kaymakam, doğuştan cesaretsiz olduğu için, "Herkes böyle yapıyor, dünyayı ben mi düzelteceğim?" mazereti, onun nasır tutmuş vicdanını tatmin etmek için çoktur bile. Buna, aşağılık ve bayağı bir insan için, daha kuvvetli bir mazeret de eklenebilir: "Karım var, çocuklarım var... aldığımız maaş çaya ve şekere bile yetişmiyor." İşte piyes başlamadan evvelki Skvoznik-Dmuhanovski bundan ibarettir. Böyle bir adamın piyes başlamadan evvel sürdüğü hayata gelince, bu, piyeste gördüğümüzden farklı değildir; onun eser bittikten sonraki hayatiyle ömrünün sonu da pekâlâ tahmin edilebilir. Karakterin çizilişindeki ustalık şurdadır ki, o size hayatının yalnız bir anında tanıttırıldığı halde, siz onun başlangıcını ve sonunu, buna bakarak, pekâlâ tamamlıyabiliyorsunuz.

"Korku dağları bekler." sözünde bir hikmet vardır. Yolda kumar yüzünden parası yutu an aptal bir çocuğun, bayağı bir züppenin kaymakam tarafından müfettiş diye karşılanması neden garibolsun? Bilâkis bu derin bir buluştur. Gogo'lün kaymakamı, bir karikatür, bir tulûat tipi, mübalâğa edilmiş bir tip değildir; hattâ o aptal bile değildir. Tam

tersi, kendine göre zeki, çok zeki bir adamdır: hırsızlık yapmayı, fakat karda yürüyüp izini belli etmemeyi, rüşvet vermeyi, tehlikeli bir adamı, tehlikesiz bir hale getirmeyi pek güzel becerir. İkinci perdede Hlestakov'a sokuluşu memur politikasının güzel bir örneğidir. Komedyaya öyle bir yerde bitmelidir ki, hem kaymakam bir hayalet tarafından cezalandırıldığını anlasın, hem de gerçeğin ona hazırlamakta olduğu yeni bir ceza ile karşılaşsın. Bu cezadan ancak birçok sıkıntıları ve maddi kayıplarla, o da belki, kurtulabilecektir. Bunun içindir ki sahici müfettişin geldiğini haber veren candarmanın sahneye girmesiyle piyes fevkalâde bir surette bitiyor.

Bir sanat eserinde keyfi ve tesadüfi hiçbir şey yoktur. Her şey kaçınılmaz ve mantıki bir surette, esere hâkim olan esas fikirden çıkar. Her şahıs kendi özel hayatını yaşarken, aynı zamanda bu esas fikrin gelişimine de yardım eder.

Birçok kimseler kaymakamın, Hlestakov'u müfettiş sanıp yanlışmasında bir zorakilik, bir tulûat çeşnisi buluyorlar. Bu nasıl olur diyorlar; kaymakam kendisine göre çok zeki, daha doğrusu birinci sınıf bir düzembaz olsun da bir çocuğa aldansın? Bu düşünce tamamiyle yanlıştır. Açıkçası körü körüne gerçeği görmemek. Skovoznik-Dmuhanovski gibi hırsız bir memuru gözünüzün önüne getiriniz: hayatında hiç görmediği iki acayip aşan rüyasına girmiş; kapkara, görülmemiş bir büyüklükte... gelmişler, koklamışlar, gitmişler. Bu rüyanın sonraki olaylara yaptığı etki üzerinde haklı olarak durulmuştur. Bizim kaymakam gibi terbiye gören bir adam için rüyalar hayatın mistik tarafıdır. Bunlar ne kadar mânasız ve birbirini tutmaz olurlarsa, o kadar esrarlı ve büyük bir ehemmiyet kazanırlar. Bu rüyadan sonra mühim hiçbir şey olmasaydı, kaymakam bu rüyayı belki de unutacaktı; ama, sanki bilhassa hazırlanmış gibi, bir arkadaşından şu haberi alıyor: "Nin idaresiyle

ilgili işleri teftiş etmek üzere, gizli talimatla Petersburg'dan bir müfettiş gönderilmiş; hem müfettiş kendini tanıtmadan geziyormuş." İşte rüya çıktı. Bâtıl itikatlar onun zaten korku içinde bulunan ruhunu büsbütün korkutmuştur; bu hal, karşılık olarak bâtıl itikatları daha da kuvvetlendirir. Buradaki gizli talimat ve kendini tanıtmadan sözlerinin özel bir önemi var. Petersburg, kaymakamımız için kolayca anlaşılamıyan acayip bir dünyadır. O zamanlar, kanunlarda yapılan birtakım yenilikler, rüşvet ve ihtilâs için konulan sürgün cezaları, Petersburg'un onun gözündeki acayip tarafını daha fazla derinleştiriyor. O, şimdiden, müfettişin nasıl geleceğini, kendisini kim diye tanıtacağını, okunu biteni anlaman için nasıl kurnazlıklara başvuracağını kurmağa başlamıştır. Onun gibi fitili alan ötekiler de bu mesele hakkında konuşmağa başlıyorlar. Rüşvet olarak tazı alan ve bundan dolayı mahkemeye düşmekten korkmayan, hayatında beş altı kitap okuduğu için biraz serbest fikirli, köpek-sever yargıç, müfettişin gelmesine, okumuşluğu ve anlayışındaki derinlikle mütenasip bir sebep buluyor. Diyor ki: "Bana kalırsa Anton Antonoviç, bu meselede ince bir sebep, daha çok siyasi bir sebep var. Bunun mânası, bakın, şudur: Rusya... evet... harbe girmek istiyor. Görüyorsunuz, bakanlıklar da memleketin köşesinde bucağında bir ihanet kokusu var mı, yok mu diye memur gönderiyorlar." Kaymakam, bu tahmindeki saçmalığı anlıyor ve şöyle cevap veriyor: "Amma da yaptınız ha! Bir de zeki geçinirsiniz. Bir kaza merkezinde ihanet ha! Kazamız sınır boyunda mı yahı? İnsan buradan kalkıp kırk yıl yürüse hiçbir yabancı memlekete varamaz." Bunun üzerine kaymakam arkadaşlarına dikkatli ve hazırlıklı olmalarını tavsiye ediyor ve rüşveti, küçük bile olsa günah sayanlara karşı vaziyet alıyor. Diyor ki: "..... Andrey İvanoviç'in küçük günahlar ismini verdiği şeylere gelince,

bunlur hakkında söyleyecek hiçbir sözüm yok. Zaten bundan bahsetmek de tuhaf. Böyle ufak tefek günahı olmayan adam da bulunur mu? Allah dünyayı böyle kurmuş. Voltaire'cilerin buna hücum etmeleri boşuna." Bundan sonra yargıçla kaymakam arasında rüşvetin mânası üzerine küçük bir tartışma oluyor. Toplantı devam etmektedir. Müfettişin kendini tanıtmadan gelmesi meselesi hiddet uyandırıyor: "Belki de birden bire karşımıza çıkverir: "O... burada mısınız dostlarım?" "Yargıç hanginiz?" "Liapkin-Tiapkin." "Buraya gelsin bakalım Liapkin-Tiapkin." "Ya Düşkünleri Koruma Müesseseleri müdürü kim?" "Zemlianika" "Zemlianika buraya gelsin." İşin kötü tarafı burada."

Bu sırada, eline geçen mektupları açıp okumayan seven sâf posta müdürü içeri giriyor. O, bu mektupları: "Tebdir olsun diye değil, daha çok merak-tan... dünyada ne olup bittiğini öğrenmek" ümidiyle açtığını söylüyor. Kaymakam, ona şu kurnazca öğütü veriyor: "Beni dinleyin İvan Kuzmiç, müşterek menfaatimiz için, postanenize gelen mektupları, canım bilirsiniz ya, şöylece açıp okumak mümkün değil mi? Bir ihbar, yahut sadece bir mektuplaşma var mı, yok mu? Ha? Böyle bir şey yoksa, mektupları kapamak pekâlâ kabil. Zaten açık da gönderilebilir ya." Bu ifadedeki derinliğe bakınız. Belki sanırsınız ki "sadece bir mektuplaşma" mânasız bir cümledir, yahut da sırf güldürsün diye yazılmıştır. Hayır, bu, kaymakamın, acemi olduğu bir alandaki ifade noksanlığını gösterir. Zaten komedyanın bütün kişileri konuşma bahsinde hep böyle. Meseleyi anlamayan sâf posta müdürü, esasen hep bu şeklide hareket ettiğini söylüyor. Düzenbaz kaymakam, sâf posta müdürüne: "İyi ediyorsunuz." diyor. "Hayatta böyle yapmalı." Ve posta müdürü ile ima yoluyla konuşma kabil olmayacağını anladığı için açıkça, öğrendikle-

rini kendisine yetiştirmesini, şikâyet veya ihbarları da doğrudan doğruya durdurmasını rica ediyor.

Yargıç ona bir tazi satmak istiyor. Fakat o, şimdi köpekle, tavşanla uğraşacak durumda olmadığını söylüyor: "Şu müfettişin gizli gelmesi hiç aklımdan çıkmıyor. İnsan hep bunu bekliyor. Sanki kapı açılacak ve güm..." Doğru da... Çünkü o sırada kapı gürültü ile açılıyor ve Bobçinskiy ile Dobçinskiy koşarak içeri giriyorlar. Bunlar kaza merkezinin mas-karaları ve kazanın dedikoducularıdır. Aptal diye tanınırlar, herkes onlara yukardan bakar. Dobçinskiy ile Bobçinskiy tamamen şuurulu olmasa bile, bu halin farkındadırlar. Bu yüzden ellerinden geldiği kadar herkese dalkavukluk ederler. Hiç olmazsa bir kedi veya bir köpek gibi karşılanabilmek için ellerinden geldiği kadar dedikodu ve haber yetiştirirler. Zaten onlara bir köpeğe veya bir kediye gösterilen muamele yapılır: can sıkmaya başladıkları anda kapı dışarı edilirler. Bütün günleri şurada burada dolaşmakla, haber ve dedikodu toplamakla geçer. Böyle bir şey buldular mı, birden bire kendi gözlerinde ehemmiyet kazanırlar. Artık iyi bir kabulden emin olarak tanıdıklarının yanına cesaretle koşarlar. Herkesin aynı halde bulunduğu, kafalarda — bilhassa kışmakamın kafasında — aynı sabit fikrin yer ettiği bir zamanda, odaya Dobçinskiy ile Bobçinskiy koşarak girerler.

BOBÇİNSKİY. — Olur şey değil.

DOBÇİNSKİY. — Şaşılacak şey. Lokantaya giriyorduk...

BOBÇİNSKİY, sözünü keserek. — Piyotr İvanoviç ile lokantaya giriyorduk.

Baştan aşağı teferruatla dolu bir hikâyeye anlatmağa başlıyorlar. Otelin lokantasına nasıl, ne zaman, niçin, hangi sebeplerle girildiği söyleniyor. Maskaralar birbirinin sözlerini kesiyor, ikisi de kendi ehemmiyet-

lerinin tadını çıkarmağa, umumî dikkatin merkezi olmağa ve aynı zamanda işsiz, mânasız hayatlarını boş bir muhteva ile doldurmağa çalışıyorlar. Burada en eğlenceli taraf şudur ki, onlar bu mühim keşiflerini ellerinden geldiği kadar çabuk ortaya koymak, hem de başarılarını uzun sürdürmek için olanı biteni mümkün olduğu kadar teferruatla anlatmak istiyorlar. Bobçinskiy, Dobçinskiy'in söz söyleme kabiliyetinin kuvvetli olmadığını, konuşurken dişinin aralığından ıslık gibi bir ses çıkardığını söyliyerek sözü alıyor. Arkadaşı muradına kavuştuktan sonra Dobçinskiy onun anlatışına ancak jestlerle yardım edebiliyor; arada da bazı sözlerle lâfa karışıyor. Bobçinskiy ise bu cümleleri kendine malederek anlatmasına devam ediyor. Sonunda: "Oldukça yakışıklı, sivil giymiş" genç adama geliyoruz. Müfettişin kendini tanıtmadan gelmesi meselesiyle zihni karma karışık olan kaymakama bu cümlelerin nasıl tesir edeceğini bir düşünün.

Bundan sonra Bobçinskiy lokantacının sözlerini naklediyor: "Bu adam memurmuş, dedi. Petersburg'dan geliyor, dedi. İsmi İvan Aleksandroviç Hlestakov, dedi. Saratov'a gidiyormuş ama hali de pek garip, dedi. Geleli bir haftayı geçti, hep bizim otelde, boyuna borcediyor, hiç para verdiği yok, dedi." Bundan sonra Bobçinskiy'in derin bir görüşüne sıra geliyor. "Bu adam mademki Saratov'a gidecekmiş, peki, burada işi ne? Evet, işte memur bu adamdır." Bu cümleden sonra kaymakamın korkuya düşeceği tabiidir.

KAYMAKAM. — Ne diyorsunuz, imkânı yok. Allah saklasın...

DOBÇİNSKİY. — O, vallahi o... ta kendisi. Para verdiği de yok, gittiği de yok E... o olmayacak da kim olacak? Elindeki evrakı göre Saratov'a gidecekmiş.'

Bu müthiş mantığı, bu hükümleri, bu delilleri anlıyor musunuz? Bunlar hangi mantıki kanunlara

dayanmaktadır? İşte, komiğin, gülüncün kaynağına varmış bulunuyoruz. Bu iki monologda, şahısların karakterlerinden ve karşılıklı münasebetlerinden çıkan zıt menfaatlerin çarpışmasındaki dramı görüyor musunuz? Kaymakam korkunç habere artık inanmaktadır. Fakat boğulmak üzere olan bir adamın çırpınması gibi, kendine gelmek maksadıyla zaman kazanmak ve acı hakikati hemen kabul etmemek için birtakım boş sualler soruyor. Dobçinskiy ise tersine, kendisine bu kadar büyük bir önem kazandıran haberin doğruluğuna hem kendisini, hem de karşısındakileri inandırmak için çabalıyor. Evet, bu komedyada hiçbir kelime yoktur ki, sağlam ve kaçınılmaz bir şekilde, karakterlerin gerçekliğinden ve esere hâkim olan esas fikirden çıkmış olmasın. Bobçinskiy de, arkadaşı gibi, aynı sebeplerden dolayı, aynı kuvvet ve açıklıkla durumu böyle olduğuna herkesi inandırmaya çalışıyor.

“BOBÇINSKIY. — O, o, vallahi o... Öyle bir bakışı var ki, gözünden bir şey kaçmıyor. Bizim Piyotr Ivanoviç’le som balığı yediğimizi görünce... Piyotr Ivanoviç’in acıktığını söylemiştim ya... tabaklarımıza şöyle bir göz attı. Benim ödüm koptu.”

Böyle bir delilden sonra artık hiç şüphe kalmamıştır. Öyle dikkatli ki herkesin yediği yemeğe bile bakıyor. Bu anda kaymakama, meselâ, arabacısının kendisine dikkatli dikkatli baktığı söylene, onu bile müfettiş sanacaktır. Korku içinde bulunan kaymakam’ın muhayyilesinde müfettişin karakteristik vassı dikkatli olmasıdır. Görüyor musunuz, yazar ne kadar büyük bir ustalıkla insan ruhundaki bu dramatik entrikayı kurabilmiş ve ne kadar müthiş bir açıklıkla kaymakamın yanılmasındaki kaçınılmazlığı gösterebilmiştir.

Birinci perdenin geri kalan tarafını bırakalım. Yalnız şunu söyleyeyim ki, yazar, bu perdenin ikinci yarısında, baş tarafında da olduğu gibi, esas fikre

bağlı kalmış, ne kelimelerle, ne de aksiyonla ona ihanet etmemiştir. Bütün bunlar gerçeğin bir portresi veya bir aynası olmakla kalmayıp gerçeğin kendi kendisine benzemesinden daha fazla gerçeğe benzemektedir.

Gelelim Osip'e: Uzun monoloğunda o, kendini, efendisiyle olan münasebetini ve efendisini anlatıyor. Burada, Petersburg'da oturan köylü bir uşağı görüyorsunuz. O, şehir hayatının güzelliğini görmüş, fakat akli fikri yine köyde kalmıştır. Köy hayatının sükûnetini, şehrin güzelliğine tercih ediyor. Şehir güzeldir ama, orada bir gün iyi yemek yenir, bir gün de açlıktan geçerilir. Gerçek bir sanat eserinde daima, kişilerin karşılıklı münasebetlerinin, karakterleri üzerindeki etkisi gösterilir. Bunun için siz hemen Osip'in yalnız doğuştan değil, fakat aptallığını anladığı efendisine karşı duyduğu istihfaktan dolayı da terbiyesiz olduğunu anlıyorsunuz. Efendisi, dairelerde boş kafalı bir adam denilen kimselerdendir. Züppedir. Çünkü aptaldır ve hükümet merkezinde oturuyor. Aptallar yüksek hayatın yaldızlarını daha kolaylıkla benimserler. Babası ona epey para gönderiyor, fakat o ruhundaki boşluğu doldurmak, küçük gururunu tatmin etmek için babasının parasını har vurup harman savuruyor ve yeniden para gelinceye kadar elbiselerini pazarda satıyor. O, hiç düşünmeden konuşur ve hareket eder. Dikkatini hiçbir fikrin üzerinde tutmak kabiliyetinde değildir. "Konuşması kesik kesiktir ve bir dediği, bir değişimi tutmaz." Dünyada edebiyat diye bir şey olduğunu işitmiştir. Onun boş kafasında eserlerin ve gazetelelerin isimleri birbirine karışmış bir halde yer etmiştir. O, yalnız elbise bakımından değil, tavırlarıyla da züppedir. Terzi ve berber dükkânlarının duvarlarındaki resimlerde görülen dandy'lerdendir. Onlar kadar da boştur. Bir piyade yüzbaşısı kumarda bütün parasını almıştır. Bundan dolayı üzgündür ama yüz-

başya kızmıyor. Bilâkis, ona karşı, büyük bir artiste gösterilen saygıyı duyuyor: "Oyunda öyle kurt ki bir çeyrek saat içinde son meteliğine kadar aldı gitti."

Bakın ne kadar çekingenlikle ve dolambaçlı suallele Osip'te tütün kalıp kalmadığını öğrenmek istiyor. Çünkü Osip'i'n kendisine nasihat vermesinden, kafa tutmasından korkuyor. Otel garsonunun yüzüne gülüyor. Hatırını soruyor. Yemeğini çabuk getirmesi için diller döküyor. Ne sahne, ne vaziyet, ne dil!

Osip giriyor ve efendisine: "Kaymakam gelmiş, sizin hakkınızda bazı şeyler soruyor, izahat istiyor. Niçin olduğunu anlıyamadım." diyor. Yeni bir komik vaziyet doğmaktadır. Hlestakov'un kafası otelcinin şikâyetleriyle, hapishane ile meşguldür.. Hapisten korkuyor. Fakat nazikâne muamele edeceklerini bilse ne ise... Sokakta gördüğü iki tüccar kızını ve subaylar kalabalığını düşünerek tekrar ye'se düşünüyor. Kaymakam girdiği zaman onun neler düşündüğünü iyice tasavvur edebilirsiniz. Fevkalâde komik bir vaziyet. Fakat biz 'bu fevkalâde sahneyi bir yana bırakalım. Yalnız şu kadar söyliyelim ki bu sahnede kaymakam bütün parlaklığıyla kendini gösteriyor. Bir taraftan, kafası müfettişin kendini tanıtmadan gelmesiyle meşgul olduğu için Hlestakov'un bütün aptallıklarını ince bir kurnazlık gibi görüyor, öte yandan da gayet ustalıkla kendi ince oyunlarını öne sürüp korktuğu adamı kazanmağa çalışıyor.

Üçüncü perde başlıyor. Anna Andrejevna hâlâ kızıyla pencerededir. Bu da fevkalâde komik bir buluş. Bunu yalnızca boş bir kadının merakıyla açıklamak kabil değildir. Müfettiş gençtir; kadın ise hoppa, hattâ daha fazla bir şey... Kız diyor ki: Anneciğim, emin ol, Dobçinskiy.

ANNA ANDREYEVNA. — *Mahsus, imadına böyle söylüyorsun. Dobçinskiy değil diyorum.*

MARİYA ANTONOVNA. — *Peki kim öyleyse anneciğim?... İşte görüyorsunuz ya, Dobçinskiy.*

ANNA ANDREYEVNA. — *Tabii, Dobçinskiy. Gördüm işte. Münakaşaya lüzum yok.*

Tabii, bir anne her zaman kızının yanında haklı çıkmalı değil mi? Bu sahnede ne kadar çok karakter incelikleri ortaya çıkmaktadır: bir küçük şehir hanımı, ihtiyarlamış bir hoppa, gülünç bir anne. Her sözünde ne kadar çok incelikler saklı. Her kelimesi ne kadar mânidar ve lüzumlu. Yazar, bize bu karakterin ta içini, dışta görülen bütün hallerin iç sebeplerini gösteriyor.

Anna Andreyavna ile Dobçinskiy sahnesinden anlaşılıyor ki, Hlestakov ne kadar aşağıdan almış, sözleri ne kadar mânasız, tavırları ne kadar bayağı olmuşsa, yalnız Dobçinskiy'nin değil, kaymakam'ın gözünde de o kadar büyük bir önem kazanmıştır. Kaymakam için müfettişi anlamak çok zor bir iştir. Sebebi de gayet basit: müfettiş olduğu için. Bundan ötürü Hlestakov kendi aleyhinde ne söylemişse bütün bunlar kaymakam'ın gözlerini açacağı yerde, onun eski hatasında saplanıp kalmasına yaramıştır.

Anne ile kız arasındaki, giyim kuşama dair olan sahne, ve anneye göre kendisine yakışan, kızına göre yakışmayan elbise hakkındaki tartışma, bu sahne, bu tartışma katî şekilde kızın ve annenin esas tarafını, karakterlerini ve karşılıklı münasebetlerini ortaya çıkarıyor. Öyle ki, bundan sonra ne yaparlarsa artık hiç şaşmıyoruz. İki kere iki dört eder, sözünün bizi şaşırtmadığı gibi.

İşte tipik bir tasvire diye buna denir. Yazar, kurduğu kişilerin en göze çarpan, en karakteristik özelliklerini ele alıyor, şahsiyetlerinin ortaya çıkmasına yaramayan veya tesadüf olan bütün görünüşleri bir yana bırakıyor. Ama o bu işi, bu vasıfları seçe seçe, en uygun olanlarla, hiç uygun olmıyanları birbirim-

den ayırarak yapmıyor. Bunları hiç düşünmüyor bile. Bütün bunlar yazarın kaleminden kendiliğinden çıkıyor. Çünkü kâğıt üzerinde anlattığı insanlar önceden kafasında yaşamıştır. Ve bu yaşayış tamdır. Yazar, onları saçlarının renginden, seslerinin edasından, elbiselerine kadar tanıyor. Bunları kâğıt üzerine sermek onun için ikinci derecede, hattâ mihaniki bir iştir. Bakınız, yazar bu işi ne kadar kolay yapıyor. Bu kısa, sanki kayıtsızca yazılmış sahnede bu iki kadının geçmişini, halini ve geleceğini görüyorsunuz. Halbuki bu sahne bir urba tartışmasından ibarettir ve yazar, bu sahneye sanki şöylece dokunmuşdur.

Hlestakov'un, kaymakam'ın evine gelişi, Anna Andreyevna ile Mariya Antonovna'nın kendisine takdimi, Hlestakov'un kibarlıkları, yalanları, bütün bu sahnenin her kelimesi ve topu birden bir sanat zafesidir. Büyük bir üstat elinden çıkmış fevkalâde bir tablodur... Herkes tarafından görülen, herkesçe bilinen ve buna rağmen herkesi yeniliğiyle, tazeliğiyle şaşırtan bir tablo. Burada Hlestakov'un, kişiliği tamamen gözlerimizin önüne seriliyor. Onun mikroskopik kişiliği ve dev gibi bayağılığı ortaya çıkıyor. Hlestakov, kaymakam'ın evine, talihindeki âni bir değişiklikten sonra geliyor. Unutmayınız ki o, hapishaneye gitmeğe hazırlanıyordu. Halbuki para, saygı, ziyafet buldu. Patlayıncaya kadar karnını doyurdu... Bütün bunlardan, şarap olmasa bile, insan sarhoş olur. Halbuki şarap da içmişti. Vaziyetindeki bu değişme neden ve nasıl olmuştur? Niçin herkes onun önünde esas vaziyette duruyor? Düşünmüyor; düşünmüyor, çünkü düşünmeyi bilmiyor. Tesadüfler onu nereye sürüklerse oraya gidiyor. Yarı sarhoş kafasında her şey karmakarışık olmuştur. Bir cümleyi bitirirken, ona nasıl başladığını hatırlamıyor. Kendi öneminden, elçilerle olan münasebetinden bahsettiği zaman, yalan söylediğini bilmiyor. Hattâ al-

datmak niyetinde bile değildir. Birinci cümleyi söyledikten sonra o sanki, istemiyerek, gayri ihtiyari konuşmuştur. Dağdan düşen bir taş, bir müddet sonra nesil ilk kuvvetiyle değil de, artık kendi ağırlığıyla düşmeğe başlarsa, tıpkı onun gibi.

Birçok kimseler Hlestakov'u komedyanın kahramanı ve başlıca kişisi sayıyorlar. Bu doğru değildir.. Hlestakov, bu komedyaya tesadüfen giriyor. Hem de kendi kişiliğiyle değil, müfettiş olarak. Ama onu müfettiş haline sokan nedir? Kaymakam'ın korkusu. Demek ki o, kaymakam'ın korku içinde kalan muhayyilesinin yarattığı bir şeydir; bir hayalettir; onun vicdanının bir gölgesidir. Hlestakov'un ikinci perdede görülmesiyle, dördüncü perdede kaybolması da, onun, piyesin başta gelen kişisi olmadığını anlatmağa yeter.

Hlestakov ayrılıp gittikten sonra artık onun ne olduğunu, nereye gittiğini kimse merak etmiyor. Seyircilerin bütün ilgisi, korkularıyla bu hayaleti yaratan kişilerin üzerinde toplanmıştır. İşte bu yüzden; eğer eser dördüncü perdede bitseydi, gerçekte bitmiş sayılmazdı. Komedyanın kahramanı kaymakam'dır.

Müfettiş'te iyi sahne, kötü sahne diye bir şey yok; hepsi güzel. Çünkü her şey, birbirine, dıştan görünüşleriyle değil, içten içe bağlıdır. Üçüncü perdenin 7, 8, 9 ve 10 uncu sahnelerini, yazık ki, geçeceğim. Yalnız biraz kaymakam'ın üzerinde duralım: "Düşündükçe aklım büsbütün karışıyor, kilisenin çan kulesine çıkmışım gibi başım dönüyor, yahut da asılacakmış gibi oluyorum."

Bunu bir kaza memuru, memuriyet hayatına, eski usule göre, en aşağı mertebeden başlayan bir memur söylüyor. Bir de şu sözleri, kocasından biraz daha kültürlü olan yeni zaman memur karısının ağzından dinleyiniz: "Ben hiç şaşırmadım. O, bana

kültürlü, kibar, yüksek bir sosyete adamı gibi göründü. Rütbesinden bana ne!"

Felsefeye dalan kaymakam'ın şu sözü de ne kadar güzeldir: "Dünya çok tuhaf oldu vesselâm. Eskiden mühim adamlar boyundan bosundan anlaşılırdı. Şimdi karşına ufak tefek, sıskanın biri çıkıyor. Gel de kim olduğunu anla."

Bu, yeni zamanların şaşırttığı ihtiyar memurun sesidir. O, daha önce de işitmmişti, ama şimdi kendi de görüyor ki artık insanlar göbeklerine göre değil, kafalarına göre değer kazanıyorlar.

Dördüncü perdenin ilk sahnelerinde Hlestakov tek başına konuşuyor ve yine eski kişiliğini muhafaza ediyor, ne bir tek sözle, ne bir tek hareketle kendine ihanet etmiyor. Şehrin memurlarından para aldığı o güzel sahnelerden sonra, ilk defa olarak kendisinin büyük bir devlet adamı sanıldığını düşünüyor. Bu hâdisenin sebebi ve bundan çıkan netice dikkatini çekmiyor. Onun öyle bir zekâsı vardır ki, en kolay fikirleri bile hazmedemez. O, kendisinin mühim bir adam telâkki edilmesinden çok memnundur: "Beni mühim bir adam saymaları hoşuma gidiyor; bende hakikaten gösterişli bir hal vardır" ve cümleyi bitirerek başka bir fikre geçiyor: "Fakat ne de olsa buradaki memurlar iyi insanlar. Bana borç verdiler; bu onların iyi tarafı."

Görüyor musunuz, kendisinde gösterişli bir hal olduğu için onu mühim bir adam sanmışlar. Ona verilen para rüşvet değildir, borçtur. Konuşurken, bu parayı geri vereceğinden tamamen emindir. Fakat Osip, efendisinden daha zekidir. O, her şeyi anlıyor ve iyilikle, sanki lâf arasında söylüyormuş gibi, ona çekip gitmeyi tavsiye ediyor. - Diyor ki: "İki gün yaşadık. Eh! Artık yeter. Ne diye onlarla uzun uzun düşüp kalktım. Boş verin onlara artık. Bir bakarsın vaziyet değişir, başka biri çıkagelir."

Ve efendisini çingıraklı üç güzel atla kandırıyor. Bu vait ve Osip'in "Geç kaldığımız için babanız kızacak." sözü Hlestakov'u bu mâkul nasihati dinle-meğe zorluyor. Bundan sonra Hlestakov ile tüccarlar arasındaki sahnelere geliyoruz. Burada ortaya, bir kaza merkezinin tüccarları çıkarılıyor. Onlar para kazanmayı öğrenmişlerdir ama hâlâ tıraş olmuyorlar, yıkanmıyorlar, "sakalları da lâhana kokmaktadır." Okuyup yazmayı az biliyorlar. Hâlâ kaymakam, onları istediği gibi kullanıyor: sakalından tutar, "ah, seni tatar seni" der. Bu tüccarlar bir ver-meğe başlarlarsa adam akıllı verirler: "Tepsiyi de al, kelle şekerleri de al, şarabı da al, üç yüz ruble değil, beş yüz ruble al, elverir ki işimizi yap." Bu ne tabii konuşma... Hlestakov, yine kendi karakterine sadık kalıyor: ödünç alıyor, rüşvet sözünü işitmek bile istemiyor; tereddüde düştüğü zamanlar Osip imdadına yetişiyor.

İşte, Maria Antonovna geldi: o, yabancı bir genç adamın odasında anneciğini arıyor. Bu geliş Helstakov'u harekete geçiriyor. Yani düşünmediği bir şeyi yapmaya zorluyor. O, bir sosyete adamıdır, kız da bir küçük hanımefendi. O halde kıza kur yap-mağa mecburdur. Peki ama, bundan ne çıkacak? Ancak harici tembülhlerin tesiriyle düşünebilen bir kafada böyle bir fikrin yeri yoktur. Küçük hanım aptal, boş ve bayağıdır. Fakat birkaç roman okumuştur. Hâtıra defteri vardır. Hlestakov, bu deftere birkaç "yeni ve güzel" şiir yazmalıdır ve bu, onun için zor bir şey değildir. Çok geçmeden kızın önünde diz çöküyor. Kız gitse, bir dakika sonra Hlestakov bu sahneyi unutacaktır. Ama odaya annesi giriyor. Bu geliş, onu yine harekete geçiriyor: Mariya Antonovna'yı annesinden istiyor. Hlestakov şehirden ayrıldığı sırada, sahiden nişanlı olduğunu ve her işin usulü dairesinde, gerektiği gibi yapıldığını tam bir emniyetle düşünecek, fakat araba yola düzülüp de,

gıngıraklar çalmaya başladı mı, her şeyi, birden unuttacaktır.

Beşinci perdenin ilk sahneleri bize kaymakam'ın hayvan ruhunun kaba saadetini bütün açıklığıyla anlatır. Burada yazar, insan ruhunun en saklı yerlerine giriyor. İçindekileri birer birer meydana çıkarıyor. Gerçekten, kaymakam beşinci perdede, zaferinin en yüksek noktasında bütün özellikleriyle ortaya dikiliyor: onun bütün karanlık, pis, aşağılık, kaba tarafları, hepsi birden ortaya çıkmış, ve öyle samimi, komik bir şekilde çıkmıştır ki, insan dehşetle düşecek yerde istemiye istemiye gülüyor. Ey diyor, karısına: "Ne dersin şu işe Anna Andreyevna? Hiç aklından böyle şey geçer miydi? Vay canına, alelâde bir kaymakam karısı iken, başına devlet kuşu kondu."

Korkak iken küstah, küçük memur iken büyük adam olmuştur. Sibirya korkusu geçmiştir. O, artık Allaha muazzam mumlar adamıyor. Tüccarları daha fazla soyacağını söylüyor, bütün şehirde, saadetinin bağıra bağıra ilân edilmesini istiyor: "Her yerde dallâl bağırsın... Çanlar çalsın! Bayram edilsin, bayram, canına yandığınının." Kızını verdiği adamın eşi yoktur. Bu adam isterse herkesi şehirden kovar, herkesi hapse atar, istediğini yapar. General olacağını düşündükçe anlatılmaz bir sevince kapılıyor: "Neden general olmak istiyorum biliyor musun? Çünkü bir yolculuğa çıktın mı, emir subayları, askeri erkân konak yerlerine senden önce giderler, "Hey, atları hazırlayın!" diye bağırlar! Artık orada kimseye at vermezler. Herkes bekler, durur. Bütün memurlar, yüzbaşlar, kaymakamlar, hepsi bekler. Bu da sana vız gelir. Sen valinin evinde yemek yerşin, ötede kaymakamın atları bekler durur. Ha... ha... ha... güzel şey canına yandığınının..."

Hayvani bir tabiatın kaba tutkuları işte kendisini böyle gösterir. Bu, korkunç bir tutkudur.

Kaymakam'ın gözleri parlıyor; sesinde isterik bir eda var; hareketleri sert.

Komedyada tutkular vardır; onların kaynağı belki de komiktir, ama neticeleri korkunç olabilir. Kaymakamımıza göre, general olmak kendinden aşağı olanları tahkir etmek, onlardan dalkavukluk görmektir; kendisine "ekselâns" ve "zatıâliniz" diyen adama "kardeşim" veya "sen" diye hitabetmektir. Kaymakamımız general olup da, küçük bir şehirde otursaydı, küçük insanlar yanmıştı. O zaman bu, komedya değil, tragedya olurdu.

Tüccarların gelişi kaymakam'ın kaba saba tutkularını daha çok kuvvetlendiriyor: hayvani bir sevinçten, hayvani bir kine geçiyor, ilk başta sakin, kin dolu bir alayla konuşmak istiyor, ama hayvani tabiatı bu rolü oynamasına meydan bırakmıyor. Kendini kollamak, terbiye görmüş insanların harcıdır. Kaymakam yavaş yavaş daha kuvvetli bir hiddete kapılıyor, küfretmeğe başlıyor. Abdulin'e yaptığı iyilikleri sayıp döküyor. Yani devleti beraberce nasıl soyduklarını anlatıyor. Tüccarlar hep aynı kalmışlardır. Aşağıdan alıyorlar, el etek öpüyorlar, dalkavukluk ediyorlar. Alicenap kaymakam yumuşuyor. Fakat şu şartla ki, kızına düğün hediyesi olarak bir şarap damacasanı, bir icelle şeker getirmekle kendilerini kurtaracaklarını sanmasınlar.

Misafirler toplanmağa başlıyor. Kaymakam gene büyüklüğünü takınmıştır. Önünde herkes, büyük bir şahsiyetin karşısında imiş gibi, ezilip büzülüyor; yüksek sesle tebrik edip, alçak sesle küfrediyorlar. Kaymakam'ın karısı saadetiyle şaşırmış gibi görünmek istemiyor. Kendisini bu saadete lâyık buluyor. Zaten, ona çok alışmıştır. Hattâ biraz da lâkayt görünmek bile istiyor. Fakat, yaşlanmış hoppa tarafı, mühim hanımefendi tarafına galip geliyor. Kızının nişanlısını kendine mal etmek istiyor. Birden bire sâf posta müdürü geliyor ve yalancı müfettiş hakkında

herkesin gözünü açıyor. Hlestakov'un mektubunun okunuşu sahnesi fevkalâde komiktir. Fakat bizim kaymakam'ın ne hale girdiğini sanırsınız? Müthiş surette utanıyor, kendisini, kendi hatası yüzünden bu kadar kötü bir duruma düşürdüğü için yerin dibine mi geçiyor? Ne gezer. İstidatsız, hattâ şöyle böyle istidatlı olan bir yazar, bu fırsattan faydalanarak kaymakam'ı, nedamet etmiş, doğru yola girmiş olarak gösterecektir. Ama Gogol, insan tabiatını çok daha derin bir şekilde anlamaktadır. Kaymakam hiddete kapılıyor. Çünkü o, ağzı süt kokan bir çocuk tarafından, kendi beceriksizliği yüzünden aldatılmıştır: "Otuz senelik memuriyet hayatımda, hiçbir tüccar, hiçbir mütaahhit beni aldatamamıştır. Ben ne dolandırıcıları dolandırmadım. Bütün dünyayı çalmağa hazır ne düzembazları, ne açıkgozleri faka bastırdım. Ben tamam üç valiye madik atmışımıdır."

Zannediyor musunuz ki, biraz evvel önünde ezip büzülen, ona dalkavukluk eden insanların yüzüne bakmağa utanıyor? Asla. Karısı: "Nasıl olur? Kabil değil... O, Maşenka'mızla nişanlıdır." diyerek bütün aptallığını açığa vurduğu zaman kaymakam, her ikisi için de ayıbolan bu meseleyi kapatmağa çalışmıyor. Tersine, karısının körlüğüne kızarak her şeyi olduğu gibi açığa vuruyor: "Nişanlı mı? Sen ne sayıklıyorsun be. Bütün bunlar numara. Hâlâ nişandan bahsediyor. Bütün dünya, bütün Hristiyanlar gelin de, bir kaymakamın elâleme nasıl maskara olduğunu görün. Ağzı süt kokan bir piçkurusunu mühim bir adam zannettim."

Bundan sonra aldatılmış memurlar, Dobçinskiy ile Bobçinskiy'nin üzerine atılıyorlar. Müfettişin geldiğini ilk defa haber veren onlar değil midir? Küfürün bini bir para. Dobçinskiy ile Bobçinskiy kaba-hati birbirlerinin üzerine atmağa çalışıyorlar. Fakat hakiki müfettişin geldiğini haber veren jandarmanın sahneye girişi bu komik sahneyi kesiyor ve burun-

larının dibinde patlıyan bir gök gürültüsü onları dehşetten donakalmağa mecbur ediyor. Piyes de bu şekilde mükemmel bir surette sona eriyor...

Gayemiz sanatkârane bir şekilde yaratılan bir komedyanın nasıl olması lâzım geldiğini araştırmaktır. Bu suretle biz Müfettiş'in esas fikrini ortaya çıkarmak ve bunun neticesinde Hlestakov'u müfettiş zanneden kaymakam'ın yanılmasının yalnız tabiliğini değil, lüzumunu anlatmak istedik. Bu yanılma komedyanın hem başlangıcını, hem bitişini teşkil eder; böylece piyes bir bütün, kendi kendine yeten bir dünya olmuştur.

V. G. BELİNSKİ

MÜFETTİŞ

Aynada kendini çirkin görü-
yorsan kabahati ona bulma.
Rus atasözü

ŞAHISLAR

ANTON ANTONOVİÇ SKVOZNIK-DMUHANOVSKİY,
kaymakam.¹

ANNA ANDREYEVNA, karısı.

MARIYA ANTONOVNA, kızı.

LUKA LUKİÇ HLOPOV, millî eğitim müdürü.

KARISI.

AMMOS FİYODOROVİÇ LIAPKIN-TIAPKIN, yargıç.

ARTEMİY FİLİPPOVİÇ ZEMLİYANIKA, düşkünleri
konuma müesseseleri müdürü.

IVAN KUZMIÇ ŞPEKİN, posta müdürü.

PIYOTR IVANOVİÇ DOBÇİNSKİY }
PIYOTR IVANOVİÇ BOBÇİNSKİY } irat sahibi iki kişi.

IVAN ALEKSANDROVİÇ HLESTAKOV, Petersburg'da
memur.

OSİP, uşağı.

HRİSTİAN IVANOVİÇ GİBNER, kaza doktoru.

FİYODR ANDREYEVİÇ LİYULİYUKOV }
IVAN LAZAREVİÇ RASTAKOVSKİY } şehrin ileri
gelenlerinden
STEPAN IVANOVİÇ KOROBKIN } emekli
memurlar.

¹ O zamanki Rus idare teşkilâtı, bizim bugünkü teşkilâtımıza uymadığı için, aslında hükümet tarafından tayin edilmiş bir nevi belediye reisliği olan bu makâmı «kaymakam» diye tercüme ettik. Öteki rollerde de buna benzer değişiklikler yaptık. (Müt.)

STEPAN İLİYİÇ UHOVERTOV, polis komiseri.

SVİSTUNOV
PUGOVİTSİN
DERJİMORDA } polisler.

ABDULİN, tüccar.

FEVRONİYA PETROVNA POŞLIOPKİNA, bir çilingir
karısı.

BİR GEDİKLİ KARISI.

MİŞKA, kaymakamın uşağı.

GARSON.

Kadın, erkek davetliler, tüccarlar, esnaflar, ricacılar.

KARAKTERLER, KOSTÜMLER

Sayın aktörlere yarıyacak malûmat:

Kaymakam: Memuriyet hayatında ihtiyarlamış ve kendine göre hiç de aptal olmıyan bir adamdır. Rüşvet alma huyu olmasına rağmen oldukça ciddî ve ağırbaşlıdır. Hattâ biraz da ahlâk dersi veren bir insan gibi görünür. Sesi ne yüksektir, ne a'çaktır; ne fazla, ne az konuşur. Söylediği her kelimeye bir önem verir. Ağır bir hizmete küçük rütbeden başlayan her insanda olduğu gibi yüzünün çizgileri kabadır, serttir. Âdi ruhlu kimselerde görülen; korkudan sevince, tekâpudan azamete süratle geçiş onda da adamakıllı bellidir. Kaymakamların umumiyetle g'ydikleri, öñü atkılı bir ün forma ile dizden yukarı ç kan, üst tarafı bol, mahmuzlu bir çizme giyer. Saçları kısa kesilmiştir ve ağ'rlaşmıştır.

Anna Andreyevna (karısı): Taşra hoppasıdır. Henüz yaşı geçmiş değildir. Yetişmesinde, yarı yarıya romanların ve hâtıra defterlerinin, yarı yarıya da mutfağın ve çocuk bakımının n payı vardır. Çok mütecess'stir. Fırsat buldukça kendini metheder. Bazen kocasına hükmeder. Bu da yalnız kocasının, verecek cevap bulamadığı zamanlarda olur. Fakat onun bu hâkimiyeti küçük meselelerde bahis konusudur. Ve yalnız alaydan ve azarlamaktan ibaret kalır. Piyeste dört defa elbise değıştirir.

Hlestakov: İnce, zarıf, 23 yaşlarında bir gençtir; o'dukça aptaldır. Dedikleri gibi, başında kavak yelleri esmektedir. Dairelerde "boş kafalı bir adam" denilen insanlardandır. Hiç düşünmeden konuşur ve

hareket eder. Dikkatini hiçbir fikrin üzerinde tutmak kabiliyetinde değildir. Konuşması kesik kesiktir, bir dediği bir dediğini tutmaz. Bu rolü oynayan kimse, ne kadar çok basitlik ve sâflık gösterirse o kadar çok kazanır. Modaya uygun giyinmiştir.

Osip: Yaşlanmış uşak tiplerindendir. Ciddi ciddi konuşur; başı öndedir. Ahlâk dersi vermeyi sever. Efendisine edeceği nasihatı kendi kendine söyler. Hep bir tonda olan sesi efendisiyle konuşurken sert, kesik, hattâ biraz kaba bir hal alır. O, efendisinden zekidir, olup biteceği ondan evel sezer. Çok konuşmayı sevmez, saman altından su yürütür. Elbisesi çok yıpranmış, kurşuni veya mavi bir redingottur.

Bobçinskiy ve Dobçinskiy: İkisi de kısa boylu, ufak tefek, ve çok mütecesssistir. Birbirlerine çok benzerler. İkisi de hafifçe göbeklidir. Gayet çabuk ve elleriyle hareketler yaparak konuşurlar. Dobçinskiy, Bobçinskiy'den biraz daha uzun boylu ve daha ağırbaşlıdır. Fakat Bobçinskiy, Dobçinskiy'den daha tabii ve daha canlıdır. İkisi de kurşunî frak ve şayak pantolon giyerler. Ayaklarında püsküllü çizmeler vardır.

Liapkin-Tiapkin (yargıç): Üç beş kitap okumuş olduğu için biraz açık fikirlidir. Söylenen her sözün altında gizli bir mâna aramayı sever; bu sebep'e de her kelimesine büyük bir ehemmiyet vererek konuşur. Bu rolü oynayacak artist, ciddi bir tavır takınmalı, kalın bir sesle kelimeleri uzatarak eski bir saatın saat başı vurmaktan evel çıkardığı sese benzer bir hırıltı ile konuşmalıdır.

Zemliyanika (Düşkünleri koruma müesseseleri müdürü): Çok şişman, batı, hareketlerinde beceriksiz bir adamdır. Fakat aynı zamanda açkgöz ve dala-verecidir. Did'nir durur; her zaman bir hizmet görmek arzusundadır. Kostümü, oldukça yeni bir fraktır.

Fakat dördüncü perdede kolları kısa ve hemen hemen kulaklarını içeri alan fevkalâde büyük yakalı dar bir üniforma ile görünür.

Posta Müdürü: Aptal denecek kadar sâf bir adam.

Öteki roller ayrıca izah edilmeğe muhtaç değildir. Asılları hemten hemen her zaman gözlerimizin önündedir.

Misafirlerin birbirinden farklı olmaları lâzımdır. Bazıları uzun boylu, bazıları kısa boylu, bazıları şişman, bazıları zayıf, bazılarınin saçları muntazam, bazıların.n saçları dağınık olmalı ve kostümleri de birbirine benzememelidir. Ayrı ayrı renk ve biçimde frak, redingot ve kısa caket giymelidirler. Kadın kıyafetlerinde de aynı farklar görülmelidir. Bazıları oldukça iyi bir şekilde ve hattâ modaya uygun olmak iddiasıyla giyinmiş bulunmalı, fakat yine ötelerinde berilerinde uygunsuzluklar görünmelidir. Meselâ ya şapkaları iyi giyilmemiş veya çantaları bir tuhaf olmalıdır. Diğerlerinin elbise'leri hiçbir moda ile ilgili değildir. Büyük başörtüleri ve şeker kellesi şeklinde şapkaları vardır.

Sayın aktörler, son sahneye hususi bir ehemmiyet vermelidir. En son söylenilen söz birdenbire, elektrik gibi bir tesir yapmalıdır. Bütün küme durumunu bir an içinde değiştirmelidir. Birdenbire ve aynı zamanda, sanki bir tek ağızdanmış gibi kadınlar tarafından şaşkınlık ifade eden sesler çıkarılmalıdır. Bu öğütler gözönünde tutulmazsa bütün tesir kaybolabilir.

BİRİNCİ PERDE

1. SAHNE

Kaymakam'ın evinde bir oda.

*KAYMAKAM, DÜŞKÜNLERİ KORUMA
MÜESSESELERİ MÜDÜRÜ, MİLLİ EĞİTİM
MÜDÜRÜ, YARGIÇ, POLİS KOMİSERİ,
DOKTOR, İKİ POLİS.*

KAYMAKAM. — Baylar, sizi buraya canınızı sıkacak bir haber vermek için çağırdım. Bize bir müfettiş geliyormuş...

AMMOS F. — Ne? Müfettiş mi?

ARTEMİY F. — Ne? Müfettiş mi?

KAYMAKAM. — Ya, müfettiş ya! Petersburg'dan... Hem kendini tanıttirmiyacakmış. Hem de gizli talimatla...

AMMOS F. — Vay canına!

ARTEMİY F. — Dertsiz başımıza dert çıktı.

LUKA LUKIÇ. — Allahım, bir de gizli emir almış ha?

KAYMAKAM. — Zaten benim içime doğmuştu. Bütün gece rüyamda canavar gibi iki sıçanla uğraştım durdum. Doğrusu ben şimdiye kadar hiç böyle sıçan görmemiştim. Simsiyah, kocaman mı kocaman. Yanıma geldiler, kokladılar ve çekilip gittiler. Şimdi size, Andrey İvanoviç Çimihov'dan aldığım mektubu okuyayım. Siz onu tanırırsınız, Artemiy Filippoviç. Bakın ne yazıyor. «Aziz dostum, kardeşim, velinimetim» (*Mektubun bazı yerlerini, mırıltı ile çabuk çabuk göz gezdirerek okuyup geçer.*) «..haber vermek için..» Hah, buldum. «Sana haber vermek için acele ettiğim şey şu: bütün ilimizi ve bilhassa bizim ilceyi teftiş için bir memur geldi.» (*Mânalı mânalı parmağını havaya kaldırır*) «O kendisini alelâde bir adam gibi göstermek istiyor, ama ben onun müfettiş olduğunu gayet emin kimselerden öğrendim. Senin kurnaz bir adam olduğunu, ayağına gelen kısmetleri tepmekten hoşlanmadığını, her kul gibi ufak tefek günahlar işlediğini bildiğim için..» (*Durur*) Ne ise zararı yok, biz bizeyiz... (*Okumaya devam eder.*) «Sana tedbirli olmanı tavsiye ederim. Çünkü o, her an gelebilir, hattâ belki gelmiş de bir yerde gizlenmiştir bile... dün ben..» Eh... artık aile meselelerine geçti. «Kız-kardeşim Anna Kirillovna kocasıyla beraber bize geldi; İvan Kirilloviç çok şişmanlamış, boyuna keman çalıyor...» ve saire ve saire, işte durum bu merkezde.

AMMOS F. — Evet, durum bozuk, gerçek ten çok bozuk... Buraya herhalde boşuna gelmiyor:

LUKA LUKİÇ. — E, niçin geliyor, Anton Antonoviç, neden geliyor? Bize ne diye müfettiş göndersinler?

KAYMAKAM. — Niçin mi? Niçin olacak, kaderimizde bu da varmış. (*Göğüs geçirir*) Bugüne kadar, çok şükür, başka şehirlere musallat oluyorlardı, şimdi sıra bize geldi.

AMMOS F. — Bana kalırsa Anton Antonoviç, bu meselede ince bir sebep, daha çok siyasi bir sebep var. Bunun mânası şudur: Rusya... evet... harbe girmek istiyor. Görüyorsunuz, nezaretler de, memleketin köşesinde bucağında bir ihanet kokusu var mı, yok mu diye memur gönderiyorlar.

KAYMAKAM. — Amma da yaptınız ha! Bir de akıllı geçinirsiniz. Bir ilçe merkezinde ihanet? İlcemiz sınır boyunda mı yahu?... İnsan buradan kalkıp kırk yıl yürüse hiçbir yabancı memlekete varamaz.

AMMOS F. — Hayır, canım, yanlış anladınız... Öyle değil... ben öyle... Hükümetin birtakım ince fikirleri var. O, uzaklığa, yakınlığa aldırış etmez. Her işi kollar.

KAYMAKAM. — İster kollasın, ister kollamasın. Ben size haber verdim ya baylar. Bakın! Ben kendime göre bazı tedbirler aldım. Size de aynı şeyi tavsiye ederim. Bilhassa size Artemiy Filippoviç... Şüphesiz ki, müfettiş, ilkönce, idareniz altında bulunan Düşkünleri Koruma Müesseselerini teftiş etmek istiyecektir. İşte bunun için, gereken tedbirleri alın: işler yolunda görünsün;

başlıklar temiz olsun; hastalar her zamanki gibi, kömürcü çırağına benzemesinler.

ARTEMİY F. — Mesele bundan ibaretse, kolay. Temiz başlık giydirilebilir.

KAYMAKAM. — Güzel. Sonra, her hastanın başucuna Lâtince veya başka bir dilde — tabii bunlar sizin bileceğiniz işler Hristian İvanoviç — başka dilde yazılmış levhalar asmalı: hastalığı nedir? Ne zaman hastalandı? Hangi tarihte? Hangi günde? Hastalarınızın o kadar sert tütün içmesi de doğru değil. İnsan içeri girdi mi, burunun direği sızlıyor. Hem hastalarınızı biraz azaltsanız iyi olur. Bir hastanede hasta çok olursa, bakımın kötülüğüne veya hekimin kabiliyetsizliğine hükmederler.

ARTEMİY F. — Vallahi, biz Hristian İvanoviç ile tedavi hususunda tedbirlerimizi aldık: zaten hastalar ne kadar kendi haline bırakılırsa, o kadar iyi neticeler alınır. Biz hiç pahalı ilâç kullanmayız. İnsan basit bir mahlûktur. Öleceği varsa ölür, iyileşeceği varsa iyileşir. Zaten Hristian İvanoviç de onlarla kolay kolay anlaşıyor. Bir kelime bile Rusça bildiği yok ki.

HRİSTİAN İVANOVIÇ. — (*Kısmen 1 ye biraz da E ye benzer bir ses çıkarır.*)¹

KAYMAKAM — Ammos Fiyodoroviç, size de tavsiyem, mahkemenin temizliğine falan biraz

¹ O zamanki Rusya'da hekimlerin çoğu ya Alman, ya Fransızdı. Hristian İvanoviç isminden, bu kişinin Alman olduğu anlaşılıyor. Çünkü bu isim, Ruslaşmış bir Alman ismidir.

dikkat edin. Mahkemeye işi düşenlerin toplandığı bekleme salonunda mübaşirleriniz kaz yetiştiriyorlar, yavruları ayak altında dolaşıp duruyor. Hayvan beslemenin aleyhinde değilim. Herkes gibi mübaşirler de niçin bu işle uğraşmasın? Ama, işte, orası yeri değil. Daha önce de size bundan bahsetmek istiyordum, boyuna unutuyorum.

AMMOS F. — Öyle ise ben de onların hepsini kestiririm. Bu akşam bize yemeğe buyurmaz mısınız?

KAYMAKAM. — Sonra bir şey daha var: mahkeme salonunda, bir sürü paçavra kurutulmasını, resmî evrak dolabının üstüne av kırbacını asmanızı hiç doğru bulmuyorum. Bilirim, avı seversiniz. Ama, hiç olmazsa birkaç zaman için kırbacınızı oraya koymasanız daha iyi edersiniz. Müfettiş gittikten sonra yine eski yerine asabilirsiniz. Sonra şu sizin üyeye gelelim... Bilgili bir adam olduğu belli, lâkin ağzının kokusuna dayanılmıyor, sanki meyhaneden henüz çıkmış gibi. Bu da doğru bir şey değil. Çok zamandır size bundan bahsetmek istiyordum, ama, bilmem, galiba, başka işler engel oldu. Eğer bu koku, sahiden onun dediği gibi, kendi tabii kokusu ise bunun çaresi vardır: soğan, sarmısak gibi şeyler yerse, iyi gelir sanırım. Bu hususta ona Hristian İvanoviç türlü ilâçlarla yardım edebilir.

HRİSTIAN İVANOVIÇ. — (*Biraz evelki sesi çıkarr.*)

AMMOS F. — Hayır, onun bu kokusunu yok etmek imkânsız. Dedikine bakılırsa, küçük

iken dâdisı kucağından düşürmüş de ondan sonra votka kokmağa başlamış.

KAYMAKAM. — Yok, ben zaten, kulağınızda bulunsun diye söyledim. Dahilî tertibata ve Andrey İvanoviç'in küçük günahlar ismini verdiği şeylere gelince bunlar hakkında söyleyecek hiçbir sözüm yok. Zaten bundan bahsetmek de tuhaf. Böyle ufak tefek günahı olmıyan adam da bulunur mu? Allah dünyayı böyle kurmuş. Voltair'cilerin¹ buna hücum etmeleri boşuna.

AMMOS F. — Siz bu küçük günahlar sözünden ne anlıyorsunuz, Anton Antonoviç? Her günah bir olmaz ki... Ben rüşvet aldığımı, herkese açıkça söylerim. Ama ne biçim rüşvet? Tazı yavrusu. Bu başka şey.

KAYMAKAM. — Ha tazı, ha başka şey, hepsi bir kapıya çıkar.

AMMOS F. — Yo, hayır, Anton Antonoviç, hiç de aynı şey değil. Meselâ, birisinin beş yüz ruble değerinde bir kürkü var, karısına da...

KAYMAKAM. — Peki, sizin rüşvet olarak, tazı yavrusu almanızdan ne çıkar? Bir şey çıkmaz, ama mesele orada değil. Siz Allaha inanmıyorsunuz, kiliseye hiç uğradığınız yok. Benim hiç olmazsa, imanım sağlam. Her pazar kiliseye giderim. Sizse... Ah ben sizi bilirim, siz dünyanın yaradılışından bahse kalkıştınız mı insanın tüyleri diken diken olur.

¹ O zaman Voltair'e'ci, liberal mânasına gelirdi.

AMMOS F. — Evet, ama... ben bu kanaate kendi düşüncemle vardım.

KAYMAKAM. — Bazı defa çok zeki olmak, hiç zeki olmamaktan daha fenadır. Zaten canım, ben bu mahkeme lâfını söz arasında söyledim. Doğrusunu isterseniz kimsenin gidip oraya bakacağını sanmıyorum. Mübarek yerin maşallahı vardır. Allah orasını korur. Sizin de, Luka Lukiç, millî eğitim müdürü olduğunuz için, öğretmenlerle biraz daha yakından ilgilenmeniz lâzım. Okulların türlü yüksek okullarda tahsil görmüş, âlim, fâzıl kimseler oldukları şüphesiz. Ama birtakım acayip halleri var, galiba bu gibi gariplikler ilimle sıkı sıkıya bağlı. Meselâ hani şu ablak suratlı biri var, ismi hatırıma gelmedi... Yüzünü, gözünü oynatmadan kürsiye çıkamıyor... Nah böyle (*Yüzünü buruşturur.*) Sonra da elini kıravatının altından sokup sakalını sıvazlıyor. Tabii bunu öğrencilerin karşısında yapmasından bir şey çıkmaz. Hattâ, belki de, böyle yapması lâzım. Buna bir diyeceğim yok. Ama, bir düşünün, bu hareketi bir ziyaretçinin yanında yaparsa çok kötü olabilir: müfettiş veya başka bir kimse bunu kendi üzerine alabilir. Bunun da sonu, Allah bilir nereye varır.

LUKA LUKIÇ. — Peki bunun için ne yapabilirim? Kendisine birkaç defa söyledim. Geçen gün ilcemizin kişizade başı sınıfa girince öyle bir surat takındı ki, şimdiye kadar hiç böylesini görmemiştim. Tabii, o bunu iyi bir şey diye yapı-

yor, ama bir yandan da bana çıkışıyorlar: vay efendim, niçin gençlere serbest fikirler aşılanıyormuş¹.

KAYMAKAM. — Aynı şeyi tarih öğretmeni için de söyleyebilirim. Bilgili bir adam olduğu muhakkak. Bir sürü şey biliyor. Gelgelelim, öyle heyecanlı ders veriyor ki kendini kaybediyor. Bir gün onu dinledim. Asurilerden, Babillilerden bahsederken neyse... İskender bahsine girdi mi, ne hale geldiğini size anlatamam. Vallahi, yangın var zannettim. Adamcağız kürsüden bir atlayış atladi, bütün kuvvetiyle sandalyeyi tuttuğu gibi yere vurdu. İskender kahraman bir adam, peki... E, bunun için sandalyeyi mi kırmak lâzım? Hazineyi zarara sokuyor.

LUKA LUKİÇ. — Evet, ateşli bir adam. Birkaç defa kendisine hatırlattım. Dedi ki: "Siz bilirsiniz, nasıl isterseniz. Ben ilim uğrunda hayatımı bile feda ederim²."

KAYMAKAM. — İşte hayatın anlaşılmasız bir kanunu: kafalı bir adam, ya sarhoş oluyor, ya hut da öyle bir surat takınıyor ki evliyalara bile korkudan kaçır.

LUKA LUKİÇ. — Tanrı, ilim alanında ça-

¹ O zamanki Rusya'da, Avrupa'dan gelen yeni fikirleri benimsiyenlere «Liberal» adı takılmıştı. Bu yeni fikirlerin aleyhinde bulunanlar; başkalarından biraz farklı düşünen, biraz farklı hareket edenleri, serbest fikirlilikle suçluyorlardı. Burada bahsi geçen öğretmenin yüzünde bazı sinirli hareketler olduğu anlaşılıyor. Bu yüzden onu da serbest fikir aşılayıcısı sayıyorlar.

² Tarih öğretmenin bu sözündeki gülünçlüğü açıklayınız.

lıştırmaktan insanı korusun. Öyle ya, herkesten çekinmek lâzım. Önüne gelen insanın işine burnunu sokar, kendi aklını göstermek ister.

KAYMAKAM. — Hadi bunlar bir şey değil... İşin fenası, müfettişin gizli gelmesinde... Belki de birden bire karşımıza çıkıverir. "O... burada mısınız dostlarım?" "Yargıç hanginiz?" "Liapkin-Tiapkin." "Buraya gelsin bakalım Liapkin-Tiapkin." "Ya Düşkünleri Koruma Müesseseleri müdürü kim?" "Zemlianika." "Zemlianika buraya gelsin." İşte işin kötü tarafı burada.

II. SAHNE

ÖNCEKİLER, POSTA MÜDÜRÜ.

POSTA MÜDÜRÜ. — Baylar, Allah aşkına, söyleyin, ne var? Müfettiş mi geliyor mu?

KAYMAKAM. — Duymadınız mı?

POSTA MÜDÜRÜ. — Piyotr İvanoviç Bobçinskiy'den işittim. Biraz evel postaneye uğramıştı...

KAYMAKAM. — Peki siz bu işe ne dersiniz?

POSTA MÜDÜRÜ. — Ne mi diyeceğim? Türklerle harb olacak.

AMMOS F. — Tamam, ben de aynı fikirdeyim.

KAYMAKAM. — İkiniz de tamamen yanı-
lıyorsunuz.

POSTA MÜDÜRÜ. — Vallahi Türklerle
harb var. Yine Fransız bu işi karıştırıyor.

KAYMAKAM. — Türklerle ne harbi ca-
nım? İşin doğrusu, hükümetin zoru Türklerle de-
ğil bizimle. Mesele artık belli oldu. Mektup aldım.

POSTA MÜDÜRÜ. — Ha, öyle ise o baş-
ka, Türklerle harb filân yok.

KAYMAKAM. — E, İvan Kuzmiç, siz ne
yapacaksınız bakalım?

POSTA MÜDÜRÜ. — Ben mi? Hiç... Ben
de sizin vaziyetinizdeyim. Siz ne yapacaksınız
Anton Antonoviç?

KAYMAKAM. — Ben mi?... Korkum yok
ama, işte ne olsa biraz... Tüccar, esnaf tabakası
beni biraz kuşkulandırıyor. Dediklerine bakılırsa
ben onlara tuzluya mal oluyormuşum. Halbuki
ben, şuradan buradan biraz bir şeyler aldı isem
bile, vallahi, sizi temin ederim ki kastım yoktur.
Hatırıma ne geliyor, biliyor musunuz? (*Onu ko-
lundan tutup kenara çeker.*) Hatırıma ne geliyor
biliyor musunuz? Belki de beni bunlardan biri
ihbar etmiştir. Öyle değil mi canım, bize ne diye
müfettiş göndersinler. Beni dinleyin, İvan Kuz-
miç, müşterek menfaatimiz için, postanenize ge-
len giden mektupları, canım bilirsin ya, şöylece
açıp okumak mümkün değil mi? Bir ihbar, yahut
sadece bir mektuplaşma var mı yok mu? Ha?

Böyle bir şey yoksa, mektupları kapamak pekâlâ kabil. Zaten açık da gönderilebilir ya.

POSTA MÜDÜRÜ. — Anladım, anladım. Bana bunları öğretmeye lüzum yok. Ben zaten bu işi yapar, dururum. Tedbir olsun diye değil ha! Daha çok meraktan... Dünyada ne olup bittiğini öğrenmeye bayılırım. Sizi temin ederim ki fevkalâde meraklı bir iş. Kimisi çok zevkle okunur birtakım vakalar anlatır... Hem de ne ahlâki şeyler vardır içinde. "Moskova haberleri"¹ gazetesi, yanında halt etsin.

KAYMAKAM. — E, söylesenize, Petersburg'dan gelen memur hakkında bir şeylere rasladınız mı?

POSTA MÜDÜRÜ. — Petersburg'lu memur hakkında mı? Hayır, ama Kostrova, Saratov memurlarından çok bahsediliyor. Bu mektupları okumadığınıza, hani yazık ediyorsunuz vallahi. Öyle güzel parçaları var ki... Meselâ geçende bir asteğmen, arkadaşına baloyu öyle enfes bir şekilde anlatmış ki... fevkalâde idi, fevkalâde... Şöyle yazıyordu: "Sevgili dostum, ömrüm cennette geçiyor... Bir sürü kız, çalgılar, bayraklar..." Bunları öyle kuvvetli bir hisle tasvir ediyor ki, bu mektubu bilhassa sakladım, isterseniz okuyayım.

KAYMAKAM. — Canım, sırası değil. Şimdi siz benden şu lûtfu esirgemeyin İvan Kuzmiç. Eğer elinize bir ihbar veya şikâyet mektubu geçerse hiç düşünmeyin, alıkoyun.

¹ Moskova Üniversitesinde çıkarılan bir gazete.

POSTA MÜDÜRÜ. — Hayhay... memnuniyetle.

AMMOS F. — Ama dikkat edin, bu işler bir gün başınıza dert açacak.

POSTA MÜDÜRÜ. — Yok canım?.

KAYMAKAM. — Bir şey olmaz, bir şey olmaz. Evet, ortalığa yayılsa o vakit belki... ama bu iş kendi aramızda.

AMMOS F. — Evet... başımıza da bir iş açıldı ki... Ben de, size Anton Antonoviç, bir küçük tazi yavrusu getirecektim. İşte o bildiğiniz küçük yok mu? Onun özbeöz kızkardeşi. Varhovinskiy ile Çeptovviç'in mahkemeye düştüklerini işittiniz mi? Bana da gün doğdu. Her ikisinin toprağında tavşan avlıyorum.

KAYMAKAM. — Vallahi dostum, sizin tavşanlarınızı dinliyecek halim yok, şu müfettişin gizli gelmesi hiç aklımdan çıkmıyor. İnsan hep bunu bekliyor. Sanki kapı açılacak ve güm...

III. SAHNE

ÖNCEKİLER, DOBÇİNSKİY, BOBÇİNSKİY,
nefes nefese girenler.

BOBÇİNSKİY. — Olur şey değil.

DOBÇİNSKİY. — Şaşılacak şey.

HEPSİ. — Ne var? Ne olmuş?

DOBÇİNSKİY. — Şaşılacak şey. Lokantaya giriyorduk...

BOBÇİNSKİY, *sözünü keserek*. — Piyotr İvanoviç müsaade ederseniz, ben anlatayım.

DOBÇİNSKİY, *sözünü keserek*. — Piyotr İvanoviç müsaade ederseniz, ben anlatayım.

BOBÇİNSKİY. — Hayır, müsaade edin, ben anlatayım... Müsaade edin, müsaade edin... Hem sizin natikanız bu işe yetmez.

DOBÇİNSKİY. — Ama sonra şaşıracaksınız, her şeyi yerli yerinde hatırlıyamıyacaksınız.

BOBÇİNSKİY. — Hatırlarım, vallahi hatırlarım. Yalnız siz benim sözümü kesmeyin. Bırakın, ben anlatayım, sözümü kesmeyin. Baylar, lütfen Piyotr İvanoviç'e söyleyin, sözümü kesmesin.

KAYMAKAM. — Allah aşkına, söyleyin, ne var? Bana çarpıntı geldi. Oturunuz baylar. İskemle alın Piyotr İvanoviç, buyurun bu iskemleye... (*Herkes iki Piyotr İvanoviç'in etrafını sarar.*) Söyleyin bakalım, ne var, ne olmuş?

BOBÇİNSKİY. — Müsaade buyurun... Müsaade buyurun. Her şey sırasıyla. Siz o mektubu alıp da endişeye düşmek inceliğini gösterdikten sonra, ben de sizden memnuniyetle ayrılıp... doğru, şeye koştum. Piyotr İvanoviç lâfımı kesmeyin. Her şeyi hatırlıyorum, her şeyi, her şeyi... Ha, ne diyordum. Korobkin'e uğradım. Korobkin'i evde bulamayınca Rastakovskiy'lere saptım, onu da bulamayınca size gelen haberi vermek için soluğu İvan Kuzmiç'lerde aldım. Oradan çıkarken Piyotr İvanoviç'le karşılaştık...

DOBÇİNSKİY, keserek. — Hani börekçi dükkânı yok mu? Onun önünde...

BOBÇİNSKİY. — Börekçi dükkânının önünde Piyotr İvanoviç'le karşılaştık. Evet, Piyotr İvanoviç'le karşılaştık, sonra ona dedim ki, Anton Antonoviç'in emin bir yerden aldığı mektuptan haberiniz var mı? Halbuki Piyotr İvanoviç meseleyi sizin kâhya kadın Avdotiya'dan öğrenmiş. Avdotiya da bilmem, bir şey için Filip Antonoviç Poçeçuyev'e gitmiş de...

DOBÇİNSKİY, keserek. — Konyak koymak için küçük bir fıçı almaya gitmiş.

BOBÇİNSKİY, onun elini iterek. — Konyak koymak için küçük bir fıçı almaya gitmiş. Ben de Piyotr İvanoviç'le Poçeçuyev'e gitmiştim. Aman, Piyotr İvanoviç, şey etmeyin, kesmeyin, rica ederim, sözümü kesmeyin... Poçeçuyev'e giderken, yolda Piyotr İvanoviç dedi ki: "Haydi, lokantaya gidelim... karnım... sabahtan beri bir şey yemedim... karnım zil çalıyor." Evet Piyotr İvanoviç'in karnı... Bana dedi ki: "Şimdi lokantaya taze som balığı getirdiler, biraz yeriz." Biz daha lokantaya girince, baktık, orada, genç bir adam...

DOBÇİNSKİY, keserek. — Oldukça yakışıklı, sivil giyinmiş.

BOBÇİNSKİY. — Oldukça yakışıklı, sivil giyinmiş bir adam. Odanın içinde aşağı yukarı dolaşıyordu. Yüzünde düşünceli bir hal... Fiziyonomisinden... halinden tavrından, (*Şakağında elini döndürür.*) burada birçok şeyler döndüğü an-

laşılıyordu. Ben bir şeyler sezinledim ve Piyotr İvanoviç'e dedim ki: "Bunda bir iş var", evet, Piyotr İvanoviç de tam o sırada lokantacıyı, lokantacı Vlasa'yı eliyle çağırdı. Şu Vlasa... Hani, karısı üç hafta önce doğurdu. Öyle bir çocuk ki nur topu gibi maşallah. O da babası gibi lokantacı olacak. İşte Piyotr İvanoviç, Vlasa'yı çağırdı ve ona alçak sesle: "Bu genç kim?" diye sordu. Vlasa da dedi ki: "Bu adam..." Allah aşkına sözümü kesmeyin Piyotr İvanoviç, lûtfen sözümü kesmeyin. Siz anlatamazsınız, vallahi, siz anlatamazsınız. Bir defa siz peltek konuşursunuz. Sonra bir dişinizin aralığından, konuşurken ısıklık gibi bir ses çıkar, bilmez miyim? Ha, dedi ki: "Bu adam, memurmuş, dedi, Petersburg'dan geliyor, dedi. İsmi de İvan Aleksandroviç Hlestakov, dedi. Saratov'a gidiyormuş ama hali de pek garip, dedi. Geleli bir haftayı geçti, hep bizim otelde, boyuna borcediyor. Hiç para verdiği yok." dedi. Bunları duyar duymaz, birden kafamda bir şimşek çaktı. Piyotr İvanoviç'e dönüp "Ya!" dedim.

DOBÇİNSKİY. — Hayır, Piyotr İvanoviç, "Ya!" diyen benim.

BOBÇİNSKİY. — Evet, önce siz söylediniz, sonra ben söyledim. İkimiz birden "Ya!" dedik. Bu adam mademki Saratov'a gidecekmiş, peki, burada işi ne? Evet, işte memur, bu adamdır.

KAYMAKAM. — Kim, hangi memur?

BOBÇİNSKİY. — Aldığınız mektupta bahsedilen memur, müfettiş...

KAYMAKAM, *korku içinde*. — Ne diyorsunuz, imkânı yok? Allah saklasın... O değildir.

DOBÇİNSKİY. — O vallahi... o... ta kendisi. Para verdiği de yok, gittiği de yok. E, o olmayacak da kim olacak? Elindeki evraka göre Saratov'a gidecekmiş.

BOBÇİNSKİY. — O, o, vallahi, o. Öyle bir bakışı var ki, gözünden bir şey kaçmıyor. Bizim, Piyotr İvanoviç'le som balığı yediğimizi görünce... Piyotr İvanoviç'in acıktığını söylemiştim ya... Tabaklarımıza şöyle bir göz attı. Benim ödüm koptu.

KAYMAKAM. — Allahım, biz günahkâr kullarına merhamet et. Hangi odayı tutmuş?

DOBÇİNSKİY. — Beş numarayı. Merdiven altındaki...

BOBÇİNSKİY. — Hani geçen sene subayların kavga çıkardıkları oda.

KAYMAKAM. — Geleli çok olmuş mu?...

DOBÇİNSKİY. — Aşağı yukarı iki hafta olmuş... Vasilya yortusu günü gelmiş.

KAYMAKAM. — İki hafta mı? (*Kendi kendine*) Allahım sen bana acı, kurtar beni. Bu iki hafta içinde neler olmadı? Gediklinin dul karısı dövüldü. Mahpuslara yemek verilmedi... Sokaklar çöplük, pislik içinde. Rezalet, vallahi yandık. (*Başını tutar.*)

ARTEMİY F. — Ne dersiniz, Anton Antonoviç? Resmî elbiselerimizi giyip otele gidelim mi?

AMMOS F. — Hayır, hayır, önce kaymakam gitmeli. Sonra papazlarla tüccarlar. Yohan Ma-son'un hayatı kitabında olduğu gibi.

KAYMAKAM. — Olmaz, olmaz, rica ederim, siz bu işi bana bırakın. Benim hayatta başıma neler gelmedi; ama hepsinin altından kalktım. Hattâ bazen takdirname bile kazandığım oldu. Allahın izniyle bu sefer de inşallah alınımızın akiyle kurtuluruz. (*Bobçinskiy'e*) Genç bir adam dediniz, değil mi?

BOBÇİNSKİY. — Genç... yirmi üç, yirmi dört yaşlarında...

KAYMAKAM. — Daha iyi, ağzından kolay lâf alınır. İhtiyar bir kurt olsaydı iş sarpa sarardı. Gençlerin içi dışı birdir. Haydi baylar, herkes kendi işinin başına geçsin. Ben yalnız gideceğim. Yahut da Piyotr İvanoviç'le beraber giderim. Hususi bir şekilde, dolaşmaya çıkmışım da, yolcuların rahatları nasıl, sanki bunu öğrenmek istiyormuşum gibi. — Hey Svistunov...

SVİSTUNOV. — Efendim!

KAYMAKAM. — Hemen komisere git... Yahut dur, dur, sen bana lâzımsın. Birisini komisere yolla da, buraya gelsin. Sen de buraya gel. (*Bekçi acele acele çıkar.*)

ARTEMİY F. — Haydi, gidelim, Ammos Fiyodoroviç... başımıza bir belâ gelebilir.

AMMOS F. — Siz ne diye korkuyorsunuz yahu. Hastalara temiz başlık giydirin olur, biter.

ARTEMİY F. — Bir başlıkla iş bitecek gibi

değil ki. Hastalara yulaf çorbası yazıldı, halbuki koridorlarda kapuska kokusundan geçilmiyor. İnsanın burnunun direği sızlıyor.

AMMOS F. — Bana göre hava hoş. Öyle ya, mahkemeye uğramak kimin aklına gelir. Gelip bir dosyaya baksa ömrünün sonuna kadar pişman olur. Ben yargıç olalı on beş seneyi geçti; elime bir dosya alacak olsam illâallah der atarım. Çünkü Süleyman Peygamber bile bu işlerin içinden çıkamaz; kimin haklı, kimin haksız olduğunu anlayamaz. (Yargıç, Düşkünleri Koruma Müesseseleri Müdürü, Milli Eğitim Müdürü, Posta Müdürü çıkarlarken kapıda, geri gelen bekçi ile çarpışırlar.)

IV. SAHNE

*KAYMAKAM, DOBÇİNSKİY,
BOBÇİNSKİY, BEKÇİ.*

KAYMAKAM. — Araba hazır mı?

BEKÇİ. — Hazır.

KAYMAKAM. — Aşağı in, yahut hayır, dur... git, getir... ötekiler nerede? Sen yalnız mısın? Prohorov'un da burada bulunmasını emretmiştim. Prohorov nerede?

BEKÇİ. — Prohorov karakolda. Ama o da bir iş yapacak halde değil.

KAYMAKAM. — Neden?

BEKÇİ. — Neden olacak, sabaha karşı sız-

muş bir halde getirmişler. Başından aşağı iki kova su dökmüşler... hâlâ kendine gelmedi.

KAYMAKAM, *başını tutar.* — Aman Yarabbi, aman Yarabbi. Çabuk sokağa çık. Yahut, dur. Hemen odama git, duyuyor musun? Kılıcım la yeni şapkamı getir. Haydi... Piyotr İvanoviç, gidelim.

BOBÇİNSKİY. — Ben de, geleyim, ben de... bana da müsaade ederseniz, Anton Antonoviç...

KAYMAKAM. — Olmaz, olmaz, Piyotr İvanoviç, imkân yok, imkân yok. Bir defa bizimle gelmeniz doğru değil... Zaten arabaya da sığamayız.

BOBÇİNSKİY. — Zararı yok canım, ben arabanın arkasından koşar adım gelirim. Yalnız, kapı aralığından bakıp halini tavrını bir görsem, yeter.

KAYMAKAM, *kılıcını aldıktan sonra bekçiyeye.* — Hemen git, yanına bir manga çöpçü al, hepsi birer şey alsın... of... bu kılıç amma da paslanmış. Ah şu mendebur tüccar Abdulin. İşte görüyor ki, Kaymakam'ın kılıcı paslanmış... yenisini gönderse ya. Açgözlü millet... eminim ki, bu hınzırlar şimdiden el altından istidalar hazırlamışlardır. Herkes eline bir sokak alsın... ben de ne dediğimin farkında değilim... sokak değil canım, birer süpürge alsınlar ve otele giden sokağı baştan aşağı bir temiz yıkasınlar. Anlıyor musun? Sen de gözünü dört aç... sen yok musun sen. Ben seni bilirim. Sen ne malın gözüdür.

Sâf görünürsün ama, gümüş kaşıkları çizmelerine sokup götürmeyi pekâlâ bilirsin. Bak tetik ol, kulağım deliktir. Tüccar Çerniayev ile ne yaptığını bilmiyor muyum? O sana üniforma için iki arşın kumaş verdi, sen bütün topu kaldırdın. Dikkat et, rütbene göre çalmıyorsun. Haydi marş...

V. SAHNE

ÖNCEKİLER, POLİS KOMİSERİ.

KAYMAKAM. — Ah Stepan İliyiç, nerede idiniz, Allah aşkına? Nerede kaldınız? Bu ne biçim şey?

KOMİSER. — Dışarda bekliyordum.

KAYMAKAM. — Dinleyin beni, Stepan İliyiç. Bu Petersburg'lu memur geldi. Ne gibi tedbirler aldınız?

KOMİSER. — Emirlerinizi yerine getirdik. Pugovitzin'i, bir manga çöpçü ile beraber caddeyi temizlemeye gönderdim.

KAYMAKAM. — Peki, Derjimorda nerede?

KOMİSER. — O, itfaiye ile beraber gitti.

KAYMAKAM. — Prohorov hâlâ ayılmadı mı?

KOMİSER. — Ayılmadı.

KAYMAKAM. — Buna nasıl meydan veriyorsunuz, aklım almıyor.

KOMİSER. — Vallahi, nasıl oldu, ben de bilmiyorum. Dün şehir dışında bir kavga çıkmıştı.

O da sözde bu kavgayı yatıştırmak için gitti ama döndüğü zaman bulut gibiydi.

KAYMAKAM. — Bakın beni dinleyin. Yapacağınız iş şu: Pugovitzin'i köprü başına yollayın. O, boylu bosludur, orada dursun, intizamı temin etsin. Sonra, o, kunduracının yanındaki harap tahta perdeyi yıktırın ve birkaç yere işaret kazıkları yerleştirin. Sanki orada toprak tesviyesi yapılmış gibi gözüksün. Bir şehirde ne kadar çok yıkıntı görünürse o şehrin âmiri o kadar faal sayılır. Aman Yarabbim! Az kaldı unutuyordum. O tahta perdenin yanına kırk araba kadar çöp atılmıştı. Aman, ne pis şehir. Bir yere bir âbide mi dikilmiş, yahut daha basiti, bir tahta perde mi geriliş, Allah bilir nereden, oraya her türlü pisliği getirip yığarlar. (*Ah şeker.*) Eğer gelen memur içinizden birine, "Halinizden memnun musunuz?" diye soracak olursa "Her şeyden memnunuz, efendim." diye cevap vereceksiniz. Şayet biriniz çıkar da memnun olmadığını söylerse, sonradan ben onu öyle bir memnun ederim ki, şaşar, kalır. Ah! Ah! Ah! çok suçluyum, çok. (*Şapka yerine kutusunu alır.*) İnşallah bu işten çarçabuk sıyrılacak olursam kiliseye öyle bir mum dekeceğim ki, şimdiye kadar kimse böyle mum dikmedi, diyecekler. Şu mendebur tüccarların hepsini 50 şer kilo balmumu getirmeğe mecbur edeceğim¹. Ah, Allahım, Allahım... haydi gidelim, Piyotr İvanoviç. (*Şapka yerine kutuyu başına geçirir.*)

¹ Kaymakam, Tanrıyı bile başkasının kesesinden memnun etmeyi düşünüyor.

KOMİSER. — Anton Antonoviç, bu şapka değil, kutu.

KAYMAKAM, *kutuyu atar.* — Kutu ise, kutu... Allah belâsını versin. Ha... eğer size, bundan beş sene evel tahsisat konduğu halde, Kimsesizler Yurdunun yanında niçin hâlâ kilise yapılmadığını soracak olursa; inşaata başlandığını, fakat sonra yangın çıktığını söylemeyi unutmayın. Zaten bunun hakkında bir rapor yazmıştım. Aman hatırlınızda bulunsun. Yoksa, herifin biri çıkar, unuttur da, aptallığından bu inşaata hiç başlanmadı diyiverir. Sonra Derjimorda'ya söyle, ikide bir elâlemi dövmeğe kalkmasın. Çünkü o, intizamı korumak bahanesiyle haklı haksız dinlemez, adamın gözünü patlatır. Haydi gidelim, gidelim, Pi-yotr İvanoviç. (*Çıkar, sonra tekrar girer.*) Ha? Kılıksız askerleri sokaklara bırakmasınlar. Bu Allahın belâsı herifler kaputlarını gömleklerinin üstüne giyiyorlar, altında bir şey yok. (*Hepsi çıkarlar.*)

VI. SAHNE

**ANNA ANDREYEVNA, MARİA
ANTONOVNA,** *koşarak sahneye girerler.*

ANNA A. — Neredeler, neredeler? Ah, aman Yarabbim, (*Kapıyı açarak*) kocacığım, Antoşa! Anton! (*Hızlı hızlı konuşarak.*) Yine mi sen? Zaten hep senin yüzünden. Tam da zamanını buldun. Yok, "gerdanlığım nerede?", yok "eşar-

pım nerede?" (*Pencereye koşar ve bağırır.*) Anton! Nereye, nereye? Ne? Gelmiş mi? Müfettiş mi gelmiş? Bıyıklı mı? Nasıl bıyıklı?

KAYMAKAM'ın sesi. — Sonra, hanımcığım, sonra...

ANNA A. — Sonra mı? Bu da yeni çıktı. Ben sonra, monra bilmem. Bana bir kelime söyle: rütbesi ne? Albay mı? Ha? (*Kızgın*) Gitti. Sen bunu unutma. Hep senin yüzünden: "Anneciğim, anneciğim. Biraz durun. Başımı bağlıyorum. Şimdi, geliyorum." Bak, bu "şimdi" bize neye mal oldu. Hiçbir şey öğrenemedik. Hep senin bu kör olası hoppalığın yüzünden. Hanımefendi, posta müdürünün geldiğini duydu ya, hemen aynanın karşısına geçti, bir kırıtmı... bir kırıtmı. Bir bu taraftan bakar, bir şu taraftan bakar. Akli sıra, posta müdürü onun için yanıp tutuşuyor. Halbuki sen arkayı döner dönmez, nanik yapıyor.

MARİYA A. — Ne yapayım anneciğim? Nasıl olsa iki saat sonra ne olup bittiğini öğrenecek değil miyiz?

ANNA A. — İki saat sonra mı? Mersi. Bu da cevap mı? Bir ay sonra bu işi daha iyi öğrenebileceğimizi nasıl oldu da söylemedin? (*Pencereden sarkar.*) Hey! Avdotya,? Avdotya işittin mi? Birisi gelmiş. İşitmedin mi? Amma da aptalsın. Elini mi salladı. Sallarsa, sallasın, sen yine sormalıydın. Öğrenemedin mi? Tabii, başında kavak yelleri esiyor. Aklında, fikrinde nişanlılar... ha? Çabuk gittiler, öyle mi? Arabanın arkasın-

dan koşmalıydın. Hadi, hemen git... koş hemen. İşitmiyor musun? Koş, sor, nereye gittiler; iyice sor, iyice öğren... gelen kim? Ne biçim adam? İşitiyor musun? Kapı aralığından bak, her şeyi öğren. Gözleri ne renk? Siyah mı, değil mi? Hemen buraya dön. İşitiyor musun? Çabuk, çabuk, çabuk, çabuk... (*Perde ininceye kadar bağırır... Perde, ikisi de pencerenin önünde durdukları zaman iner.*)

İKİNCİ PERDE

I. SAHNE

Otelde küçük bir oda, bir yatak, bir masa, bir bavul, boş bir şişe, çizmeler, bir elbise fırçası ve saire...

OSİP, efendisinin yatağına uzanmıştır.

OSİP. — Allah belâsını versin. Açlıktan geberiyorum. Karnım bomboş... gur gur ötüp duruyor. Ah bir eve dönsek? Ne yapsam bilmem ki? Piter'den çikalı iki ay oluyor. Çapkın, yolda elindeki, avucundakini yedi, bitirdi. Şimdi de süt dökmüş kedi gibi düşünüyor. Bol bol yol paramız vardı. Ama kendisini nasıl gösterecek? (*Taklide-derek*) "Hey! Osip, git, bir oda tut, en güzel odayı tut. En iyi tarafından da yemek ısmarla. Ben, öyle olur olmaz yemekleri yemem. Bana yemeğin en mükemmeli lâzım." Mühim bir adam olsa ne ise, halbuki küçük bir kayıt memuru! Önüne gelenle dost olur, sonra da başlar kumar oynamaya. İşte sonu böyle oluyor. Off... bu hayattan bıktım. Vallahi, köy daha rahattı. Orada şehir hayatı yoktur ama üzüntüsü de azdır... bir kadın alırsın, ondan sonra ömrün boyunca kekâ, ye böreği, yat aşağı. Tabii doğrusunu söy-

¹ Petersburg.

lemek lâzımsa, Piter'de hayat çok güzel. Yalnız, iş parada... para olduktan sonra, hayat daha ince, daha politikalı geçer. Tilaturalar, dans eden köpekler hepsi önünde... ne istersen var. Herkes ince, nazik konuşur. Daha nazik konuşanlar var ama, onlar asılzadeler. Bir pazara gidersin. Satıcılar bağırır: "Buyurun, bayım." Meselâ salda giderken bir memurun yanında bile oturursun. Cemiyet hayatı görmek istiyorsan bir mağazaya git. Orada emeklinin biri sana askerlik hayatından bahseder. Gök yüzündeki yıldızların neye yaradığını, ne olduklarını anlatır. Onları sanki avucunun içi gibi öğrenirsin. Bazen ihtiyar bir subay karısı düşer... bazen de bir hizmetçi girer, ama bir içim su... öf... öf... öf, (*Güler ve başını sallar*) hey canına yandığının... ne muameledir o. Hiç kaba bir kelime işitilmez. Herkes sana, siz der. Yürümekten mi bıktın, atla bir arabaya, bey gibi kürül. Parasını vermek istemiyorsan, onun da kolayı bulunur: her evin iki kapısı vardır. Birinden girer ötekenden çıkarsın. Şeytan bile seni bulamaz. Yalnız, bu hayatın kötü bir tarafı var: bazen karnını güzelce doyurursun, bazı zaman da, işte bugünkü gibi açlıktan geberirsin. Ama bütün kabaht onda. Halimiz duman, başımız dertte yahu. Babası para gönderiyor. İnsan biraz tutumlu olur değil mi? Nerede... başlar hovardalığa. Arabadan aşağı inmez, her gün tilatura için bilet al, bir hafta sonra ne görürsün? Yeni fragını bitpazarına satmağa yolluyor? Gömleğine varıncaya kadar sattığı oldu. Üstünde bir ceket, bir de kaputu

kaldı. Vallahi böyle. Kumaşı da ne güzeldi ama. İngiliz. Bir frak 150 rubleye mal olur, ama bitpazarına götürdün mü, vere vere 20 ruble verirler. Hele pantolon, yok pahasına gider. Bu hale düşmesinin sebebi de ne? Aklı havada. İşine gücüne gideceğine piyasaya çıkıyor, kumar oynuyor. Ah, ihtiyar beyefendi bunu bir öğrenirse, vallahi, memurmuş, falanmış dinlemez, pantolonunu indirir, basar sopayı, bizimki de dört gün rahat oturamaz. İnsan memursa, memurluğunu bilmeli. İşte, şimdi de, otelci: "Eğer birikmiş borçlarınızı ödemezseniz, artık yemek vermem." dedi. Peki, parayı veremezsek ne olacak? (*İş çeker.*) Ah Yarabbi, bir kaşık çorba olsa. Vallahi bana öyle geliyor ki, şimdi bütün dünyayı yiyebilirim. Kapiya vuruyorlar... O olmalı. (*Yataktan fırlar.*)¹

¹ Sahnede kişilerden birinin tek başına konuşmasına «monolog» deniyor. Bu, ilk bakışta insana tabii gelmez. Çünkü biz aklımızdan geçenleri yüksek sesle söylemeyiz. Fakat, sahneye çıkardığı kişilerden birinin belli bir anda neler düşündüğünü seyircilere anlatmak isteyen tiyatro yazarı ne yapsın?

Eskiden bu türlü konuşmalar hakla hitaben de yapılırdı. Bizim ortaoyunumuzda, tulûat tiyatrolarımızda da böyledir. Tiyatro sanatı geliştikçe bu işle uğraşanlar sahneyi halktan ayırmağa, aktörleri sanki seyircilerden habersizmiş gibi oynatmaya önem verdiler. O vakit, bir kişinin düşünceleri ortaya konmak istendi mi, onu başka bir kişiyle konuşturmak yolu tutuldu. Ama bunu da tabii görmek kolay değil. Biz her düşündüğümüzü başkasına söylemeyiz ki.

Monolog güç bir iştir. Usta olmıyan yazarların elinde sıkıcı bir hal alır. Fakat iyi bir yazarın başarılı bir mo-

II. SAHNE

OSİP, HLESTAKOV.

HLESTAKOV. — Al şunları... (*Şapkasiyle bastonunu verir.*) Yine yatağında debelendin değil mi?

OSİP. — Ne diye debeleneyim? Ben hiç yatağa girmedim mi sanki.

HLESTAKOV. — Yalan söyleme. Debelenmişsin. Bak, karmakarışık olmuş.

OSİP. — Yatağınıza hiç de muhtaç değilim. Sanki yatağın ne olduğunu bilmiyor muyum? Ayaklarım var ya, ayakta dururum, olur, biter. Yatağınızı ne yapayım?

HLESTAKOV, odada dolaşır. — Bak bakalım, tütün kesesinde bir şey kalmış mı?

OSİP. — Nasıl kalır? Son tutamını içeli dört gün oldu.

HLESTAKOV, dudaklarını oynata oynata dolaşır. Sonra sert ve kesin bir sesle. — Beni dinle, Osip.

OSİP. — Buyurun efendim.

noloğunu, usta bir aktör, pekâlâ bizi sıkmadan söyleyebilir.

Sahnedeki kişilerin halkla konuşması, halkla kaynaşması cereyanı şimdi yeniden kuvvetlenmiştir.

Tiyatro sanatının, dar bir sahne oyunu halinden çıkıp kaynağına, yani halkın arasına dönmesiyle, onda bize rabii gelmeyen taraflar kendiliğinden temizlenecektir.

HLESTAKOV, kuvvetli fakat daha az kesin bir sesle. — Şeye git.

OSİP. — Nereye?

HLESTAKOV, hiç kesin ve kuvvetli olmıyan, daha çok yalvarıya benziyen bir sesle. — Aşağıya... büfeye! Söyle de bana, yemek göndersinler.

OSİP. — Yo... gidemem.

HLESTAKOV. — Aptal herif, sen nasıl bana böyle cevap verirsin.

OSİP. — Basbayağı. Zaten gitsem de bir işe yaramıyacak ki... otelci artık bize yemek vermiyeceğini söyledi.

HLESTAKOV. — Nasıl vermezmiş? Bu ne saçma şey.

OSİP. — Bu kadarla, kalsa iyi. Kaymakam'a gidip üç haftadan beri bu bayın beş para verdiği yok, diyecekmiş. Sonra bana "İkiniz de serserisiniz. Ama üstelik efendin dolandırıcısının biri. Biz sizin gibi serserileri, namussuzları çok gördük." diye bağırdı.

HLESTAKOV. — Sen de bunları gelip yüzüme söylemekten hoşlanıyorsun değil mi, hayvan?

OSİP. — Sonra dedi ki "Herif gelir, yer içer, borceder, gel gelelim kovmak bile kabil olmaz. Ben..." diyor "bu işin peşini bırakmıyacağım. Şikâyet edeceğim. Bir temiz dövdürüp, kodese attıracağım."

HLESTAKOV. — Kes sesini. aptal... yeter.

Git, git de ona dediğimi söyle. Amma kaba herif yahu!

OSİP. — Daha iyisi otelciyi buraya çağıralım.

HLESTAKOV. — Ne diye buraya çağıracağın canım. Kendin git söyle.

OSİP. — Aman efendim.

HLESTAKOV. — Haydi git, Allahın belâsı, çağır otelciyi buraya. (*Osip çıkar.*)

III. SAHNE

HELSTAKOV, yalnız.

HLESTAKOV. — Ne acıktım be. Belki açlığım geçer diye biraz dolaşayım dedim ama nafile... Allah belâsını versin. Hiç de geçmedi. Evet, Pensa'da o kadar para yemeseydim, şimdi yanımda eve dönecek kadar param olurdu. Ah şu piyade yüzbaşı, beni adamakıllı soydu. Bu mendebur herif oyunda öyle kurt ki. Bir çeyrek saat içinde son meteliğime kadar aldı, gitti. Ama, yine de onunla bir defa daha karşılaşmak istiyor canım. Yalnız bir türlü fırsat çıkmıyor. Ne de berbat memleket... hiçbir postane veresiye alışverişi etmiyor. Bu, rezalet bu. (*Islıkla "Robert le Diable"¹ dan bir parça çalar. Sonra "Annecğim elbise istemem" şarkısını söyler. Nihayet ikisini birbirine karıştırır.*) Hâlâ kimsenin geldiği yok.

¹ «Robert le Diable», Meyerbeer'in 1830 sıralarında çok rağbet gören bir operası.

IV. SAHNE

HLESTAKOV, OSİP, GARSON

GARSON. — Patron soruyor, nedir istediğiniz?

HLESTAKOV. — Merhaba kardeşim, nasılsın bakalım, iyi misin?

GARSON. — Allaha şükür.

HLESTAKOV. — Otelde işler nasıl? Yolunda mı?

GARSON. — Eh, Allaha şükür iyidir.

HLESTAKOV. — Müşteriniz çok mu?

GARSON. — Eh... zararsız.

HLESTAKOV. — Bak, kardeşim, bana bu saate kadar yemek getirmediler. Lütfen söyle de çabuk göndersinler. Yemekten sonra bazı işlerim var da...

GARSON. — Patron size yemek vermiyeceğini söyledi. Hattâ bugün Kaymakam'a gidip şikâyet etmek istiyormuş.

HLESTAKOV. — Ne şikâyeti? Düşünsene, kardeşim, ne münasebet? Benim yemek yemem lâzım. Ben böyle aç kalamam ya. Vallahi ciddî söylüyorum, çok acıktım.

GARSON. — Evet, ama, patron diyor ki, "Eski hesapları temizlemedikten sonra bir şey vermem." İşte o da böyle diyor.

HLESTAKOV. — Canım sen onu kandırır, yola getirirsin.

GARSON. — Peki, ben ne söyleyeyim?

HLESTAKOV. — Sen ona ciddî ciddî anlat ki, benim yemeğe ihtiyacım var. Para meselesi kolay. O, köylü olduğu için bir gün yemese de bir şey olmaz. Herkesi de kendisi gibi sanıyor. Amma da tuhaf...

GARSON. — Bakayım, bir defa söyleyim.

V. SAHNE

HLESTAKOV, yalnız.

HLESTAKOV. — Yiyecek bir şey göndermezse sahiden kötü olacak. Hiç böyle acıktığımı bilmiyorum. Yoksa üstümden başımdan bir şey mi satayım? Acaba pantolonu satsam nasıl olur? Yok, yok. Biraz daha açlığa katlanırım, ama eve Petersburg kıyafetiyle dönerim. Ne yazık ki Yohim¹ bana bir araba kiralamadı. Eve araba ile dönmek ne iyi olurdu. Araba fiyakalı fiyakalı, zengin bir komşunun evinin önüne kadar dayanır. İki tarafta fenerler... arkada uşak elbisesiyle Osip... vay canına... düşünüyorum da, herkes birbirine girerdi. "Kim bu gelen? Ne oluyor?" Uşak sırmalı elbisesiyle içeri girer, dimdik durur. (*Uşağı taklideder.*) Petersburg'dan İvan Aleksandroviç Hlestakov, kabulünü rica ediyor. Halbuki bu kaba herifler kabul sözünün mânasını bilmezler ki. Onlar başka türlü alışmışlardır. Meselâ bir malikâne

¹ 1830 senelerinde Petersburg'da meşhur bir araba imalathanesi sahibi.

sahibi, odunun biri, onları ziyarete geldi mi, hemen ayı gibi salona dalar. Halbuki ben evin güzel küçük hanımına doğru ilerlerim ve "Arzu ederseniz, efendim..." derim (*Ellerini uğuşturur, ve selâm vaziyeti taklidederek ayağını geri atar*). tu... (*tükürür*) öyle bir karnım acıktı ki, midem bulanıyor.

VI. SAHNE

HLESTAKOV, OSİP, sonra GARSON.

HLESTAKOV. — Ne oldu?

OSİP. — Yemeğinizi getiriyorlar.

HLESTAKOV, ellerini birbirine vurur ve sandalyesinden hafifçe zıplar. — Yemek geliyor, yemek, yemek, yemek.

GARSON, elinde yemekle ve peçetelerle. — Patron, bu sondur, dedi.

HLESTAKOV. — Patron, patron... senin patronun bana vız gelir. Ne yemek var?

GARSON. — Çorba ile kızartma.

HLESTAKOV. — Ne... sade iki türlü mü?

GARSON. — Evet, bu kadar...

HLESTAKOV. — Amma da saçma şey. Kabul etmiyorum. Sen ona git de ki, bu kadar az yemek olmaz.

GARSON. — Bu bile çok diyor, patron.

HLESTAKOV. — Bunun salçası yok mu?

GARSON. — Hayır yok.

HLESTAKOV. — Neden yok? Bugün mutfağın yanından geçerken gördüm, birçok şeyler pişiriyorlardı. Sonra daha bu sabah kısa boylu iki adam som balığı ve daha birçok şeyler yiyorlardı.

GARSON. — Birçok şey var ama, yok.

HLESTAKOV. — Ne demek yok?

GARSON. — Yok işte.

HLESTAKOV. — Peki, som balığı, başka balıklar, külbastılar...

GARSON. — Vallahi parayı veren düdüğü çalar.

HLESTAKOV. — Vay kerata vay!

GARSON. — Ben mi?

HLESTAKOV. — Suratsız herif... bu ne demek bu? Neden herkes yiyor da ben yiyemiyormuşum? Çıldırmak işten değil. Neden ben onların yediklerini yemiyeim? Onlar da benim gibi müşteri değil mi?

GARSON. — Değil tabii.

HLESTAKOV. — Değil ha! Peki onlar nasıl müşteri?

GARSON. — Bayağı müşteri işte... Parasını verir, yemeğini yer.

HLESTAKOV. — Haydi aptal herif, seninle münakaşa edecek değilim. (*Çorbayı tabağına boşaltır, içer.*) Bu ne biçim çorba? Sen bunu musluktan doldurup getirmiŝsin. Ne tadı var, ne tuzu

Bir kokusu var, berbat mı, berbat. Ben bu çorbayı içmem. Bana başka bir çorba getir.

GARSON. — Ben götürmesine götürürüm. Zaten patron dedi ki, beğenmezse ziftin pekini yesin, dedi.

HLESTAKOV, eliyle tabağı müdafaa eder. — E... dur, dur, bırak hayvan herif. Sen herkese böyle muamele etmeye alışmışsın. Ama ben senin bildiklerinden değilim. Bak, söylüyeyim, dikkat et. (*Çorbayı içer.*) Aman Yarabbim, bu nasıl çorba böyle (*Bir yandan içer.*) Vallahi, bu dünyada kimse böyle çorba içmemiştir. İçinde yağ yerine birtakım tüyler yüzüyor. (*Çorbadaki tavuğu keser.*) Aman, aman, aman... tavuğa bakın yahu. Kızartmayı ver bakayım. Osip tabakta biraz çorba kaldı. Sen iç. (*Kızartmayı kesmeye başlar.*) Nasıl kızartma bu böyle? Bunun kızartmaya benzer yeri yok.

GARSON. — Ya nedir?

HLESTAKOV. — Ne olduğunu Allah bilir. Ama kızartma olmadığı muhakkak. Bu et değil, kızartılmış bir balta sapı. (*Yer*) Ah düzembaz herifler. Verdikleri yemeğe bakın. İnsan bundan bir parça yese çenesi sızlar. (*Parmaklarıyla dişlerini karıştırır.*) Namussuzlar. Bunun ağaç kabuğundan farkı yok. Dişine kaçtı mı çıkarabilirsen çıkar. Böyle yemekler dişleri karartır. Düzembazlar.. (*Ağızını peçete ile siler.*) Başka bir şey yok mu?

GARSON. — Yok.

HLESTAKOV. — Namussuz keratalar.

Bari salçalı bir şey olsa, bir pasta olsa. Kerata- lar, yalnız müşteri soymayı bilirler. (*Osip'le garson masayı toplar, tabakları götürürler.*)

VII. SAHNE

HLESTAKOV, sonra OSİP

HLESTAKOV. — Sözde yemek yedik. Büs- bütün iştahım açıldı. Biraz param olsaydı hiç olmazsa çarşıdan börek getirtirdim.

OSİP, giver. — Kaymakam gelmiş, sizin hak- kınızda bazı şeyler soruyor, izahat istiyor. Niçin olduğunu anlamadım.

HLESTAKOV, korku içinde. — Hoppala gördün mü başımıza geleni? Demek bu otelci olacak herif kaymakama şikâyeti dayamış. Ne dersin? Beni hapse atarlar mı? Şimdi ne yapalı- m? Nazikâne muamele edeceklerini bilsem, ne ise.. hayır, hayır, böyle şey olmaz. Sokaklar kala- balık. Bir dolu subay var. Ben de aksi gibi öyle cakalı davrandım ki. Bir de bir tüccarın kızıyle göz kaş ettik... Hayır, böyle şey olmaz. Kayma- kam bana ne karıştırmış? Kimden alıyor bu cesa- reti? Ben tüccar mıyım? Esnaf mıyım? (*Cesaret- lenir ve dik durur.*) Ben ona açıkça derim ki: siz bu işe nasıl cüret ediyorsunuz?.. Nasıl... (*Kapı- nın tokmağı oynar, Hlestakov sararır ve büzülür.*)

VIII. SAHNE

HLESTAKOV, KAYMAKAM, DOBÇİNSKİY

Kaymakam girer ve durur. İkisi de, korku içinde, gözleri faltaşı gibi açık bir müddet bakışırlar.

KAYMAKAM, *biraz kendine gelerek esas vaziyetinde.* — Saygılarımı sunarım efendim.

HLESTAKOV, *selâmlıyarak.* — Bilmukabele efendim.

KAYMAKAM. — Affedersiniz...

HLESTAKOV. — Estağfurullah..

KAYMAKAM. — Bu şehrin âmiri olmak sıfatiyle, benim vazifem, bütün yolcuların ve bütün namus erbabının herhangi bir şekilde bir güçlüğü mâruz kalmamalarıyla alâkadar olmak...

HLESTAKOV, *önce biraz kekeler, sonra sonra açılmağa başlar ve sonuna doğru yüksek sesle konuşur.* — Ne yapayım, kabahat bende değil ki... Vallahi ödiyeceğim. Çiftlikten para gönderecekler. *(Bobçinskiy kapıdan başını uzatır.)* Kabahatin büyüğü onda.. öyle bir et veriyor ki, odun gibi. Çorba çorbaya benzemiyor, içine neler koymamış? Pencereden fırlatıp atmaya mecbur oldum. Günlerden beri beni açlıktan gebertiyor... Çay da bir acayıp. Hiç çay kokusu yok, balık kokuyor. Ben ne diye... amma da tuhaf.

KAYMAKAM, *çekinerek.* — Affedersiniz, vallahi, bu işte benim hiç suçum yok. Çarşıdaki

etler daima iyidir. Onları bize sarhoşluk nedir bilmiyen, iyi ahlâklı Kolmogor köylüleri getirirler. Otelci bu kötü eti, kimbilir, nereden almış? Eğer buradan memnun kalmadıysa... müsaade ederseniz, size başka bir yer teklif edeyim.

HLESTAKOV. — Hayır hayır, istemem. Başka yer demekle neyi kastettiğinizi biliyorum. Yani hapisane, değil mi? Buna ne hakla, nasıl cüret ediyorsunuz. Ben... ben Petersburg'ta memurum. (*Cesaret gelir.*) Ben.. ben.. ben...

KAYMAKAM, *kendi kendine.* — Aman yarabbim! ne kadar da öfkeli. Her şeyi, her şeyi öğrenmiş. Bu namussuz tüccarlar her şeyi anlatmışlar.

HLESTAKOV, *cesaretlenerek.* — İsterseniz bütün kuvvetlerinizle gelin. Yine gitmem. Doğrudan doğruya nazıra çıkacağım. (*Masayı yumruklar.*), Siz kim oluyorsunuz? Kim oluyorsunuz?..

KAYMAKAM, *tekrar esas vaziyeti alır ve bütün vücudu titriyerek.* — Merhamet edin. Kıymayın bana. Karım, küçük çocuklarım var. Beni felâkete sürüklemeyin.

HLESTAKOV. — Hayır, istemiyorum. Bu da ne demek? Bana ne? Sizin karınız, çocuklarınız var diye ben hapse mi gireyim? İyi vallahi.. (*Bobçinskiy kapıdan bakar ve korkarak çekilir.*) Hayır, teşekkür ederim, istemem.

KAYMAKAM, *titriyerek.* — Tecrübesizlikten, vallahi tecrübesizlikten. Maaş da yetmiyor ki. Düşününüz, rica ederim, aldığımız maaş çayla

şekere bile yetmiyor. Eğer biraz rüşvet yedimse, billahi çok ehemmiyetsizdir. Yiyecek, içecek bazı şeylerle bir çift elbise.. hepsi bu kadar. Sonra ticaretle uğraşan o dul gedikli karısını dövmedim. İftira, vallahi iftira. Bunu benim düşmanlarım uydurmuşlardır. Öyle insanlar ki hayatıma bile kastetmekten çekinmezler.

HLESTAKOV. — Bana ne? Benim bunlarla alış verişim yok. (*Düşünceli.*) Sonra bana ne diye düşmanlarınızdan, gediklinin dul karısından bahsediyorsunuz? Hiç anlamıyorum.. gediklinin dul karısı başka, ben başkayım. Bana elinizi bile dokunduramazsınız. Bu size biraz zor gelir. Ya, hepten bu da var ha? Ne adam yahu... ben bu parayı ödiyeceğim, hepsini ödiyeceğim. Fakat şimdi param yok. Zaten bir meteliğim olsa burada durur muyum?

KAYMAKAM, kendi kendine. — Vay kurnaz vay! Bak, ne demek istiyor? Ortılığı bir karıştırdı ki gel de içinden çık. İnsan nereden başlayacağını kestiremiyor. Mademki iş buraya dayandı, bir deniyelim bakalım.. ne olursa olsun. (*Yüksek sesle.*) Eğer cidden paraya veya başka bir şeye ihtiyacınız varsa ben hemen hizmetinizde bulunmağa hazırım. Benim vazifem, buradan gelip geçenlere yardım etmektir.

HLESTAKOV. — Verin, verin, ödünç olarak bir miktar para verin de.. şu otelcinin hesabını hemen ödiyeyim. Bana iki yüz ruble, hattâ daha azı bile yeter...

KAYMAKAM, parayı vererek. — Buyurunuz, tam iki yüz ruble.. saymak zahmetini ihtiyar etmeyin.

HLESTAKOV, parayı alarak. — Çok teşekkür ederim. Çiftliğime döner dönmez paranızı yollarım. Birdenbire parasız kalıverdim... sizin asıl bir adam olduğunuzu görüyorum. Şimdi vaziyet değişti.

KAYMAKAM, kendi kendine. — Çok şükür! parayı aldı. Artık iş yoluna girdi galiba. Zaten iki yüz ruble yerine dört yüz ruble yutturdum.

HLESTAKOV. — Hey! Osip.. (*Osip girer.*) Bana garsonu çağır. (*Kaymakam'a ve Dobçinskiy'e.*) Niçin ayakta duruyorsunuz? Buyurun, oturun. (*Dobçinskiy'e.*) Oturun, rica ederim.

KAYMAKAM. — Zarar yok efendim, ayakta da dursak olur.

HLESTAKOV. — Aman efendim, rica ederim, oturunuz. Sizin ne kadar iyi, nazik insanlar olduğunuzu şimdi iyice anlıyorum. Yoksa, doğrusunu söyleyeyim, ben sizin başka maksatla geldiğinizi zannetmiştim... (*Dobçinskiy'e.*) Otursanıza... (*Kaymakam ve Dobçinskiy otururlar. Bobçinskiy kapıdan başını uzatıp dinler.*)

KAYMAKAM, kendi kendine. — İnsan biraz cesaret göstermeli. Kim olduğunun bilinmesini istemiyor. Pekâlâ, biz de bu oyunu yutalım. Kim olduğunu anlamamış gibi davranalım. (*Yüksek sesle.*) Biz, şehrin irat sahiplerinden Piyotr İvanoviç Dobçinskiy ile beraber iş icabı buradan ge-

çerken bilhassa otele girdik ki, burada yolculara nasıl muamele edildiğini anlıyalım diye. Ben başka kaymakamlar gibi, vazifemi ihmal etmem. Ben, yalnız vazife olarak değil, aynı zamanda insaniyet namına buradan geçenlere iyi muamele edilmesini istiyorum. Ve işte tesadüfün lûtfu ile sizinle tanışmak şerefine nail oldum.

HLESTAKOV. — Tanıştığımıza ben de çok memnun oldum. Size raslamasaydım, itiraf edeyim ki burada uzun zaman kalmaya mecbur olacaktım. Borcumu nasıl ödiyebileceğini hiç bilmiyordum.

KAYMAKAM, *kendi kendine.* — Kime yutturuyorsun. Borcunu nasıl ödiyeceğini bilmiyormuş. (*Yüksek sesle.*) Ne tarafa, nereye gitmek niyetinde olduğunuzu sormaya cesaret edebilir miyim?

HLESTAKOV. — Saratov vilâyetine gidiyorum. Kendi köyüme...

KAYMAKAM, *kendi kendine, müstehzi.* — Saratov vilâyetine. Kılı bile kıpırdamadan yalan söylüyor yahu. Böyle adama karşı tetikte bulunmalı. (*Yüksek sesle.*) Çok iyi ediyorsunuz. Yalnız yolda at bulmanın güçlüğünden bahsediyorlar. Fakat buna mukabil, insan kendini oyalıyacak birçok şeyler görüyor. Siz galiba daha çok zevk için seyahat ediyorsunuz, değil mi?

HLESTAKOV. — Hayır, babam çağırtmış. İhtiyar, Petersburg'ta hâlâ terfi edemeyişimden kızgın. Zannediyor ki, insan Petersburg'a gelir

gelmez hemen Vladimir nişanını takar. Gitsin de dairelerin halini kendi görsün bakalım.

KAYMAKAM, kendi kendine. — Bak, bak, neler uyduruyor. İhtiyar babasını bu işe karıştırdı. (*Yüksek sesle.*) Yolculuğunuz epey sürecektir mi?

HLESTAKOV — Vallahi, bilmiyorum. Bizim moruk odunun biridir. Dik kafalı, inatçı, titiz.. Bu sefer açıkça söyleyeceğim «ne isterseniz yapın, ben Petersburg'tan başka yerde yaşayamam». Öyle ya, hayatımı neden köylülerin arasında mahvedeyim. Şimdi insanların birçok ihtiyaçları var. Her şeyi görüp anlamak için yanıp tutuşuyorum.

KAYMAKAM, kendi kendine. — İyi kıvırdı. Boyuna yalan söylüyor da, hiçbir yerde foyasını meydana vurmuyor. Halbuki ne kadar da gösterişsiz, ufak tefek. İnsana öyle geliyor ki tırnağını bassa eziverecek. Dur bak, ben seni konuşturmasını bilirim. Baklayı ağzından çıkartayım da gör. (*Hlestakov'a yüksek sesle.*) Çok doğru efendim. İnsan böyle ıssız yerlerde ne yapsın? Meselâ biz burada, geceleri bile, uyku uyumadan vatan uğrunda çalışıp didiniyoruz. Fakat mükâfatını görüp görmeyeceğimizi Allah bilir. (*Odaya göz gezdirir.*) Bu oda biraz rutubetli galiba.

HLESTAKOV. — Berbat. Bir de öyle tahtakurusu var ki, hiç böylesini görmedim. Köpek gibi ısınyorlar.

KAYMAKAM. — Ne diyorsunuz efendim? Böyle kültürlü bir misafir bunca eziyetlere katlansın: hem de dünyaya ne diye geldiği anlaşılmı-

yan, lüzumsuz tahta kuruları yüzünden! Burası biraz karanlık da galiba.

HLESTAKOV. — Evet, çok karanlık. Otelci son zamanlarda mum vermemegi âdet edindi. Bazan insana bir şeyler yazmak, okumak, bir şeyler karalamak hevesi geliyor. Fakat ne mümkün.. karanlık, karanlık.

KAYMAKAM. — Sizden bir ricada bulunmağa cesaret edebilir miyim? Fakat.. olmaz.. ben bu şerefe lâik değilim.

HLESTAKOV. — Nedir? Buyurun..

KAYMAKAM. — Hayır, hayır! Lâik değilim, lâik değilim.

HLESTAKOV. — Nedir canım! Söylesenize..

KAYMAKAM. — Acaba cesaret etsem de.. evimde sizin için fevkalâde güzel bir oda var; aydınlık, rahat.. fakat, hayır, bu benim için nail olunamıyacak bir şeref.. kızmayınız, vallahi, bu teklifimi sâfiyetime verin.

HLESTAKOV. — Bunda kızacak ne var? Bilâkis, memnuniyetle kabul ederim. Hususi bir ev, benim için tabii bu meyhaneden daha hoştur.

KAYMAKAM. — Bendeniz fevkalâde memnun olurum efendim. Refikam cariyeniz de bilse, ne kadar sevinecek. Benim bir huyum vardır: çocukluğumdan beri çok misafirperverim. Hele misafirim kültürlü bir adam olursa. Bunu dalkavukluk için söylediğimi zannetmeyin. Bende o fena ahlâk yoktur, gayet samimî konuşurum.

HLESTAKOV. — Çok teşekkür ederim. Ben de böyleyim. İki yüzlü insanlardan hiç hoşlanmam. Samimiyetiniz, açık kalbliliğiniz çok hoşuma gidiyor. Açıkça söyleyeyim, ben etrafımdaki insanlardan başka bir şey de beklemem. Bana yalnız saygı ve bağlılık, bağlılık ve saygı gösterilsin.

IX. SAHNE

ÖNCEKİLER, GARSON, OSİP. BOBÇİNSKİY, kapı aralığında bakar.

GARSON. — Beni istemişsiniz?

HLESTAKOV. — Evet, hesabı getir.

GARSON. — Demin bir hesap göstermiştim ya.

HLESTAKOV. — Ben senin aptalca hesaplarını aklımda tutacak değilim. Söyle, borcum ne kadar?

GARSON. — Birinci gün yemek yediniz efendim, ikinci gün yalnız som balığı.. ondan sonra her şey veresiye başladı.

HLESTAKOV. — Sersem, saymayı bırak da, borcum ne kadar, onu söyle.

KAYMAKAM. — Efendim siz hiç üzülmeyiniz. O bekler... (*Garson'a.*) Defol biz hesabı göndeririz.

HLESTAKOV. — Öyleya. Bu daha doğru. (*Parayı cebine atar. Garson çıkar. Bobçinskiy kapı aralığında bakar.*)

X. SAHNE

KAYMAKAM, HLESTAKOV, DOBÇİNSKİY

KAYMAKAM. — Şehrimizdeki müesseselerden birkaçını görmeği arzu buyurmaz mısınız? Meselâ Düşkünleri Koruma Müesseselerini, yahut daha başkalarını...

HLESTAKOV. — Ne var yahu oralarda?

KAYMAKAM. — Hiç. Gezersiniz, bizde işlerin nasıl yürüdüğünü görürsünüz. Öyle intizamla...

HLESTAKOV. — Çok memnun olurum. Ben hazırım. (*Bobçinskiy kapıdan başını uzatır.*)

KAYMAKAM. — Eğer arzu buyrulursa kazamızdaki okulu da gezeriz. Okulda öğretimin ne kadar mükemmel olduğunu müşahade edersiniz.

HLESTAKOV. — Hayhay, buyurun, gidelim.

KAYMAKAM. — Sonra da, munasip bulursanız, tevkifhaneyi, şehirdeki hapishaneleri ziyaret edersiniz. Mahpuslara nasıl bakıldığını görmüş olursunuz.

HLESTAKOV. — Canım, ne diye hapishanelere gidelim. Düşkünleri Koruma Müesseselerini görsek daha iyi..

KAYMAKAM. — Nasıl arzu ederseniz. Kendi arabanızla mı yoksa benimki ile mi gitmeği tercih edersiniz?

HLESTAKOV. — Sizinki olsun, daha iyi..

KAYMAKAM, *Dobçinskiy'e*. — Eh, Piyotr İvanoviç, arabada size yer kalmadı.

DOBÇİNSKIY. — Zarar yok, ben yaya giderim.

KAYMAKAM, *Dobçinskiy'e alçak sesle*. — Beni dinleyin. Şimdi hemen dörtlüye koşup iki mektup götüreceksiniz. Birini Zemliyanika'ya, hastaneye, ötekini de karıma. (*Hlestakov'a*.) Huzurunuzda karıma bir iki satır yazmak için müsaadenizi istemeye cüret edebilir miyim? Sayın misafirlerimiz için hazırlıkta bulunsun.

HLESTAKOV. — Hiç zahmete girmeyin efendim. İşte mürekkep burada. Yalnız.. kâğıt var mı.. bilmiyorum. Şu hesap puslası.. nasıl, olur mu?

KAYMAKAM. — Olur efendim, ona yazayım.. (*Yazar ve kendi kendine söylenir*.) Bakalım yemeği yedikten ve kocaman bir şişeyi devirdikten sonra vaziyet ne şekil alacak? Buranın bir medresesi vardır, insan başta farkına varmaz, ama o kadar kuvvetlidir ki filleri bile yıkar. Yalnız bir öğrensem ne biçim adam? Ne dereceye kadar ondan korunmak lâzım. (*Mektubu yazdıktan sonra Dobçinskiy'e verir. Dobçinskiy kapıya doğru yürür. Fakat bu sırada kapı yıkalır ve dışardan odayı dinlemekte olan Bobçinskiy kapı ile beraber sahneye yuvarlanır. Sahnedekiler şaşırarak bağırır. Bobçinskiy kalkar*.)

HLESTAKOV. — Ne oldu? Bir yeriniz acıdı mı?

BOBÇİNSKİY. — Hayır, efendim, hayır.. bir şey olmadı. Yalnız burnumun üstü biraz sıyrıldı. Şimdi Hristian İvanoviç'e uğrayıp yakı korum, geçer.

KAYMAKAM, *Bobçinskiy'e ne yaptım mânâsına gelen işaretler yapar. — (Hlestakov'a.)* Bir şey değil, efendim.. rica ederim, buyurun, biz gidelim. Uşağınıza söyleyin de, bavulunuzu bizim eve götürsün. *(Osip'e.)* Dostum, bütün eşyanızı bizim eve götür.. Kaymakamın evine. Kime sorsan, gösterirler. Buyurun efendim. *(Hlestakov'a yol verir, arkasından kendi de gider. Sonra dönerek, Bobçinskiy'e çıkar.)* Ne adamsınız yani.. başka düşecek yer bulamadınız! O nasıl yıkılıştı... *(Çıkar. Arkalarından Bobçinskiy de gider. Perde iner.)*

UÇÜNCÜ PERDE

I. SAHNE

ANNA ANDREYEVNA, MARIYA ANTONOVNA, aynı vaziyette pencerenin önünde dururlar.

ANNA. — Bir saattir burada bekleyip duruyoruz. Hep senin çıt kırıldımlığın yüzünden.. sözde giyinmesi bitmişti, ne gezer.. işi uzattıkça uzattı. Keşke onu dinlemeseydim. Ah, içime sıkıntı bastı. İnadına ortada kimsecikler görünmüyor... in, cin yok.

MARIYA A. — Vallahi anneciğim, emin ol, birazdan her şeyi öğreniriz. Avdotiya nerede ise gelir. (*Pencereden bakar ve bağırır.*) A, anneciğim, anneciğim, bak, bak.. sokağın başından biri çıktı.

ANNA A. — Kim geliyor canım? Zaten hep senin gözüne bir şeyler görünür. Tabii, birisi geliyor. Kim acaba? Kısa boylu, fraklı bir adam. Kim olabilir? Ha? Ay bayılacağım. Acaba kim?

MARLA A. — Anneciğim, Dobçinskiy.

ANNA A. — Amma da Dobçinskiy. Sen bo-yuna aklına geleni uydurursun. Hiç de Dobçins-

kiy değil. (*Mendilini sallar.*) Buraya baksanıza, siz, siz.. Biraz gelsenize, çabuk, çabuk..

MARYA A. — Anneciğim, emin ol Dobçinskiy.

ANNA A. — Mahsus, inadına böyle söylüyorsun. Dobçinskiy değil diyorum sana.

MARYA A. — Peki, kim öyle ise, anneciğim? Kim, kim?. İşte görüyorsunuz ya, Dobçinskiy.

ANNA A. — Tabii, Dobçinskiy. Gördüm işte. Münakaşaya lüzum yok. (*Pencereden bağırrır.*) Çabuk olun, çabuk olun. Amma da yavaş yürüyorsunuz. Ne oldu? Onlar nerede? Ha? Oradan söyleyin canım, ne çıkar? Çok mu sert? Hâ? Peki kocam ne yaptı kocam? (*Pencereden uzaklaştı, canı sıkılarak.*) Amma da aptal şey. İçeri girmeden bir şey söylemiyor.

II. SAHNE

ÖNCEKİLER, DOBÇİNSKİY

ANNA A. — Allah aşkına söyleyin! Sizde merhamet denen şey yok mu? Bense sizi namuslu bir adam bilirdim de yalnız size güvenirdim... halbuki herkes birden dışarı çıkınca siz de peşlerine takıldınız. Bu ana kadar kimseden iki çift lâf öğrenemedim. Ayıp değil mi bu yaptığınız? Vanıçka'nızı, Lizinka'nızı ben, kucağımda vaftiz ettirdim. Şimdi bana yaptığınıza bakın.

DOBÇİNSKİY. — Vallahi, hanımefendiciğim, bir an evvel size saygılarımı sunmak için öyle koştum ki, nefesim tıkanıyor. Günaydın Mariya Antonovna.

MARIYA A. — Günaydın Piyotr İvanoviç.

ANNA A. — E, ne oldu? Söylesenize canım? Orada ne oldu?

DOBÇİNSKİY. — Anton Antonoviç size bir kâğıt gönderdi.

ANNA A. — Peki, kimmiş o? General mi?

DOBÇİNSKİY. — Hayır, general değil ama.. haline tavrına bakılırsa hiç de bir generalden aşağı kalır yeri yok. Öyle terbiyeli ki, öyle azametli tavırları var ki.

ANNA A. — Kocama, geliyor diye haber verdikleri adam o mu?

DOBÇİNSKİY. — Ta kendisi. Onu herkes-ten önce Piyotr İvanoviçle ikimiz keşfettik.

ANNA A. — E, anlat bakalım? Neler oldu?

DOBÇİNSKİY. — Ne ise, Allaha şükür her şey yoluna girdi. Evvelâ Anton Antonoviç biraz sert davrandı; kızdı; otelde her şeyi kötü bulduğunu söyledi; sizin eve gelmeği kabul etmek istemedi, «senin yüzünden hapse girmeğe razı olamam» dedi. Fakat, Anton Antonoviç'in mâsum olduğunu anladıkça, konuşa konuşa samimîleşti, önceki fikirlerini değiştirdi de çok şükür işler yoluna girdi. Ne ise, şimdi, Düşkünleri Koruma Müesseselerini teftiş etmeğe gittiler... ama doğrusunu söylüyeyim,

Anton Antonoviç bir ihbar vâkı olduğundan şüphe etmeğe başlamıştı, açıkçası ben de bir hayli korktum.

ANNA A. — Canım, siz ne diye korkacaksınız? Memur değilsiniz ki.

DOBÇİNSKİY. — Öyle, öyle ama, büyükler lâf söylerken ne olsa insana bir korku basıyor.

ANNA A. — Ne ise bunları bir yana bırakalım. Siz söyleyin bakalım, nasıl bir adam? Genç mi, ihtiyar mı?

DOBÇİNSKİY. — Genç, çok genç.. yirmi üç yaşlarında. Fakat yaşlı bir adam gibi konuşuyor. «Hayhay, oraya da gidelim, oraya da...» diyordu. (*Ellerini sallıyarak konuşur.*) Öyle güzel konuşuyor ki. «Ben, dedi, yazmağı da okumağı da severim. Fakat, odanın biraz karanlık oluşu buna mâni oluyor» dedi.

ANNA A. — Peki, nasıl adam? Esmer mi, sarışın mı?

DOBÇİNSKİY. — Daha çok kumral. Hele gözleri, fıldır fıldır.. insanı şaşırtıyor.

ANNA A. — Acaba kâğıda ne yazdı? (*Okur.*) «Sevgilim, hemen söyleyeyim ki biraz evvel gayet feci vaziyette idim. Fakat Allahın inayetiyle, iki hiyar turşusu, yarım porsiyon havyar, bir ruble yirmi beş kopek...» (*Durur.*) Hiçbir şey anlamadım. Hiyar turşusunun, havyarın burada işi ne?

DOBÇİNSKİY. — Ha! Evet.. Anton Anto-

noviç acele ile bulduğu bir kâğıda yazıverdi, üstünde bazı hesaplar vardı.

ANNA A. — Ha! evet öyle. (*Okumağa devam eder.*) «Allahın inayetiyle işlerin yolunda gideceği anlaşılıyor. Sen hemen bu sayın misafirimiz için bir oda hazırlamağa bak. Hani şu sarı kâğıtlı oda yok mu? Onu. Yemek için ayrıca hazırlanmaya kalkma. Çünkü biz hastanede, Artemiy Filippoviç'de yemek yiyeceğiz. Yalnız şarap bol olmalı. Tüccar Abduline' e haber yolla, en iyi şaraplarından göndersin.. yoksa deposunun altını üstüne getiririm ha. Yumuk ellerinden öperim cicim. Seni seven, kocan, Anton Skvoznik-Dmuhanovski» Aman Allahım, hiç duracak vaktimiz yok. Ayol, kimse yok mu orada? Mişka!

DOBÇİNSKİY, kapıya koşar ve bağırır. — Mişka, Mişka, Mişka.. (*Mişka girer.*)

ANNA A. — Beni dinle. Şimdi hemen tüccar Abdulin'e koş... dur, dur.. bir şey yazayım da, götür. (*Masaya oturur puslayı yazar ve konuşur.*) Bu puslayı arabacı Sidor'a ver. Hemen koşup Abdulin'e götürsün. Şarap alsın. Sen de git, misafirin yatacağı odayı hazırla. Yatak, ibrik falan filân koy..

DOBÇİNSKİY. — Müsaadenizle, ben bir koşu gideyim de, bakayım ne yaptı, ne etti, bir göreyim.

ANNA A. — Gidin, gidin. Sizi tutan yok.

III. SAHNE

*ANNA ANDREYEVNA, MARIYA
ANTONOVA*

ANNA A. — E Maşinka, artık tuvalet yapmanın sırası geldi. Payitaht çocuğu... Allah vere de kılığımızı kıyafetimizi gülünç bulmasa. Sana en çok mavi saçaklı elbise yakışır. Onu giy.

MARIYA A. — Aman anneciğim, maviyi mi? Hiç hoşuma gitmez. Liapkin-Tiapkin'in karısı mavi giyer, Zemliyanika'nın kızı da öyle. Hayır ben çiçekli entarimi giyerim, daha iyi.

ANNA A. — Çiçekli entarini mi? Sen zaten hep bana zıt gidersin. Benim sözümü dinle, mavi elbise sana hepsinden fazla yakışır. Çünkü ben de açık sarı elbisemi giyeceğim. En çok onu severim.

MARIYA A. — Ah, anneciğim, açık sarı elbise size hiç gitmez.

ANNA A. — Neden gitmezmiş efendim?

MARIYA A. — Gitmez işte, gitmez. İstediğiniz iddiaya girerim. Sarı elbise kara gözlü insanlara yakışır.

ANNA A. — Vay efendim vay! Benim gözlerim kara değil mi? Hem de kapkara. Saçmalamağa lüzum yok. Kara olmaz olur mu? Ben fal açarken kendi yerime hep sinek kızını tutarım.

MARIYA A. — Ama, anneciğim, siz kupa kızına daha çok benzersiniz.

ANNA A. — Saçmalama, saçmalama. Hiç de kupa kızına benzemem. (*Acele acele, Mariya Antonava ile beraber çıkar ve sahnenin arkasında konuşur.*) Bunu da nereden çıkardı. Kupa kızı.. Amma da tuhaf.. (*Onlar çıktıktan sonra kapı açılır. Mişka içeriki odayı sahneye doğru süpürür. Öteki kapıdan Osip başında bir bavulla girer.*)

IV. SAHNE

MİŞKA, OSİP

OSİP. — Nereden gidilecek?

MİŞKA. — Bu taraftan, hemşerim, bu taraftan..

OSİP. — Dur bir parça da nefes alayım. Ah, ne kötü hayat. Mide boş oldu mu bu kadarcık yük bile insana ağır geliyor.

MİŞKA. — Hemşerim, general hemen gelecek mi?

OSİP. — Hangi general?

MİŞKA. — Efendin, yahu.

OSİP. — Benim efendim mi? Ne generali..

MİŞKA. — General değil mi?

OSİP. — General ama, başka taraftan.

MİŞKA. — Yani bildiğimiz generalden daha mı büyük, daha mı küçük?

OSİP. — Daha büyük.

MİŞKA. — Öyle mi? Vay canına. Tevekkeli değil, evin altı üstüne geldi.

OSİP. — Hemşerim beni dinle! Sen açığöz bir çocuğa benziyorsun. Bana yenecek bir şey hazırlasana...

MİŞKA. — Sizin yemekler daha pişmedi hemşerim. Siz öyle abur cubur şeyler yemezsiniz. Efendiniz sofraya oturduğu zaman size de yemek verilecek.

OSİP. — Peki, abur cubur neleriniz var bakalım?

MİŞKA. — Lâhna çorbası, börek, lâpa.

OSİP. — Getir canım, çorba, börek. lâpa ne olursa olsun, ehemmiyeti yok, ne bulursak yeriz. Haydi, bavulu yerine koyalım. Bu taraftan yol var mı?

MİŞKA. — Var. (*İkisi de yan odaya bavulu götürürler.*)

V. SAHNE

Polisler kapının iki kanadını açarlar. HLESTAKOV girer. Arkasından KAYMAKAM, DÜŞKÜNLERİ KORUMA MÜESSESELERİ MÜDÜRÜ, MİLLÎ EĞİTİM MÜDÜRÜ, DOBÇİNSKİY ve burnunda yakı ile BOBÇİNSKİY girerler. KAYMAKAM, polislere döşemenin üstündeki bir kâğıt parçasını gösterir. Onlar ko-

şarlar ve acele ile itişerek kâğıt parçasını kaldırırlar.

HLESTAKOV. — Ne güzel müesseseler! Burada, gelip geçenlere her şeyin gezdirilip gösterilmesi çok hoşuma gitti. Başka şehirlerde böyle yapmıyorlar.

KAYMAKAM. — Müsaade ederseniz, söylemek cesaretini göstereyim ki, başka şehirlerde âmirlerle memurlar daha çok kendi menfaatlerini düşünürler. Halbuki burada denilebilir ki, kimse-
nin namuskârane ve dikkatle çalışmak suretiyle büyüklerimizin teveccühünü kazanmaktan başka bir gayesi yoktur.

HLESTAKOV. — Yemek enfesti. Burama kadar doydum (*boğazımı gösterir.*) Siz her gün böyle mi yemek yersiniz!

KAYMAKAM. — Bugün, aziz misafirimizin şerefine böyle oldu efendim.

HLESTAKOV. — Ben, yemeği severim. Ne yapalım, insan, biraz da bu dünyanın zevkını tatmalı. O balığın ismi ne idi?

ARTEMİY F., koşarak yaklaşır. — Tuzlu morina balığı efendim. Hususi bir şekilde hazırlanmış.

HLESTAKOV. — Çok lezzetli idi. Biz bugün nerede yemek yemiştik? Hastanede galiba, değil mi?

ARTEMİY F. — Evet efendim, hastanede..

HLESTAKOV. — Hatırladım, hatırladım. Orada bir sürü yatak vardı. Nasıl, hastalarınız iyileşti mi? Galiba pek az hasta var..

ARTEMİY F. — Şimdilik on kadar efendim, fazla değil.. ötekilerin hepsi iyileşti. Tabii bunda idarenin, muntazam çalışmanın tesiri olduğu muhakkak. Ben bu işin başına geçtikten sonra - bu size belki inanılmaz bir şey gibi görünecek - bütün hastalar biribiri ardına iyi olmaya başladılar. Hasta bir defa kovuşa yatıyor bir de bakıyorsunuz, iyi olup çıkıyor. Bütün bu neticeler, ilâçlardan ziyade idarenin temizliğinden ve dü-rüstlüğünden ilerigeliyor.

KAYMAKAM. — Müsaadenizle şunu arz edeyim ki efendim, bir kaymakamın ne kadar yorucu, çetin işlerle uğraşmak zorunda bulunduğunu elbette bilirsiniz. İşimiz başımızdan aşkın. Yalnız temizlik ve tamir işlerini söylemek yeter... En akıllı adam bile bu vaziyet karşısında şaşırabilir. Fakat, Allaha şükür, bütün işler yolunda. Başka bir kaymakam ne olsa kendi menfaatini de düşünür. Fakat bana inanın ki, ben yatarken bile, Allahım, âmirlerim benim bu çalışmamı görseler de benden memnun olsalar diye düşünürüm... Bu yüzden bana mükâfat versinler vermesinler, bu onların bileceği iş. Benim vicdanım rahat olsun da. Şehirde her şey muntazam, sokaklar tertemiz, mahpusların bakımı iyi, sarhoşlar az... eh, ben bundan fazla ne istiyeceğim! Benim şanda şerefte gözüm yok. Tabii bunlar da cazip şeyler ama, faziletin yanında hepsi boştur.

ARTEMİY F., kendi kendine. — Vay hay-laz herif vay! Amma da yutturuyor. Allah çene vermiş.

HLESTAKOV. — Doğru! Bazan ben de tefekküre dalmağı severim. Fikirlerim kâh nesir şeklinde, kâh mısra halinde ortaya çıkar.

BOBÇİNSKİY, Dobçinskiy'e. — Doğru, hepsi doğru Piyotr İvanoviç. Ne fikirler... Bilgili adam olduğu sözlerinden belli.

HLESTAKOV. — Kuzum, sizin burada eğ-lenceler, ne bileyim, insanın meselâ kâğıt oynıya-bileceğı toplantı yerleri falan, yok mudur?

KAYMAKAM, kendi kendine. — Vay kur-naz vay, ağzımızı arıyor.. farkına varmadık mı sanki.. (*Yüksek sesle.*) Allah saklasın. Bizde bu gibi toplantıların ismini bile bilmezler. Ben elime bir defa olsun iskambil kâğıdı almış değilimdir. Hattâ iskambillerle nasıl oynandığını bile bilmem. Bu kâğıtları ne zaman görsem sinirlerim bozulur. Bir kupa papazı yahut da başka bir kâğıt gördüm mü bana bir iğrenme gelir, midem bulanır. Bir defa, nasıl oldiyse, çocukları eğlendirmek için iskambillerden ev yapmıştım. Ne dersiniz, bütün gece suratlar rüyama girdi. Topunun Allah belâ-sını versin. Nasıl olur da, insan bu kadar kıymetli zamanını kâğıt oyununda harcar, şaşılacak şey.

LUKA LUKİÇ, kendi kendine. — Vay hın-zır vay... daha evvelsi gün yüz rublemi aldı.

KAYMAKAM. — Ben zamanımı devlet iş-lerine sarf etmeyi tercih ederim.

HLESTAKOV. — Yok canım, siz lüzumsuz yere... zaten her şey görüş meselesi. Meselâ birisi üç misli süreceği yerde pas derse, o zaman tabii... hayır, böyle demeyin canım, bazan oyun pek hoş olur.

VI. SAHNE

*ÖNCEKİLER, ANNA ANDREYEVNA,
MARIYA ANTONOVNA*

KAYMAKAM. — Müsaade ederseniz, beyfendi, zatıâlinize ailemi takdim edeyim: karım, kızım..

HLESTAKOV, kibarca selâmlar. — Sizinle tanışmak şerefine nail olduğum için çok bahtıyarım hanımefendi.

ANNA A. — Estağfurullah, sizin gibi kıymetli bir şahsiyeti tanımak bizim için daha büyük bahtıyarlıktır efendim.

HLESTAKOV, kıvrılarak. — Aman, hanımefendi, bilâkis.. bu benim için daha büyük bir bahtıyarlıktır.

ANNA A. — Ne münasebet efendim, her halde iltifat olsun diye böyle söylüyorsunuz. Oturmaz mısınız efendim?

HLESTAKOV. — Sizin yanınızda ayakta durmak bile büyük bir saadettir, mamafih, emrediyorsanız, oturayım... nihayet yanınıza oturabildiğim için ne kadar mesudum bilseniz..

ANNA A. — Rica ederim... bütün bu iltifatlarınızı üzerime almağa cesaret edemiyorum... zannıma kalırsa, hükümet merkezinde yaşamağa alışmış bir kimse için bu yolculuk pek tatsız bir şey olsa gerek.

HLESTAKOV. — Çok tatsız. *Comprenez vous?* Sosyete hayatı sürmeğe alıştıktan sonra, birden bire böyle yollara düşmek.. oteller pis.. halk cahil.. fakat itiraf edeyim ki, mesut bir tesadüf (*Anna Andreyevna'ya kıvrılarak bakar*) bana çektiğim bütün üzüntüleri unutturdu.

ANNA A. — Sahi, kimbilir, canınız ne kadar sıkılmıştır?

HLESTAKOV. — Fakat artık hiç canım sıkılmıyor.

ANNA A. — Aman efendim, bendenize fazla iltifatta bulunuyorsunuz. Ben buna lââyık değilim.

HLESTAKOV. — Niçin lââyık olmıyasınız? Bilâkis, siz buna tamamen lââyıksınız hanımefendi!

ANNA A. — Baksanıza köyde oturuyorum.

HLESTAKOV. — E... köyün de kendine göre zevkleri, eğlenceleri vardır... Tabii Petersburg'la ölçülemez.. ah Petersburg! Orada ne hayat vardır? Siz belki de beni küçük bir kâtip zannediyorsunuz; hayır, şube müdürü senli benli ahababımdır. Ara sıra omuzuma dokunur da: «haydi, kardeşim, yemeğe bize gidelim» der. Ben daireye şöyle bir uğrar çıkarım. O da, şu işi şöyle yapın, bu işi böyle yapın diye emirler vermek için. Ondan sonra

artık kâtibim, sıçan gibi, tır.. tır.. tır yazar durur. Hattâ bana bir müdürlük bile teklif ettiler. Fakat, düşündüm, ne ihtiyacım var?.. Hademe de elinde fırçayla, merdivende arkamdan koşar «müsaade edin, İvan Aleksandroviç, fotinlerinizi sileyim.» der. (*Kaymakama.*) Niçin oturmuyorsunuz, bayım? Rica ederim, oturun. (*Hepsi birden konuşur.*)

KAYMAKAM. — Huzurunuzda ayakta durmak bile şereftir.

ARTEMİY F. — Ayakta durabiliriz efendim.

LUKA LUKİÇ. — Zarar yok efendim.

HLESTAKOV. — Canım, şimdi aramızda fark gözetmiyelim. Buyurun, oturun. (*Kaymakam ve diğerleri otururlar.*) Ben merasimden hoşlanmam. Bilâkis tanınmadan geçip gitmeğe gayret ederim. Fakat kendimi gizlemeğe hiçbir zaman muvaffak olamadım, vesselâm. Nereye gitsem hemen «Hah, işte İvan Aleksandroviç geçiyor» derler. Hattâ bir gün beni başkomutan zannetmişlerdi. Askerler nizamiye kapısından fırlayıp silâhlarıyla selâm durdular. Birkaç zaman sonra, ahbabım olan subayları bana dedi ki «vallahî azizim seni o gün başkomutan zannettik» dedi.

ANNA A. — Ne diyorsunuz?

HLESTAKOV. — Ya! sonra ben güzel aktislerle de tanışırım. Ara sıra vodviller de yazarım.. Edebiyatçılarla çok ahbablığım vardır. Puşkinle can ciğeriz. Çoğu zaman ona «e, ne var ne yok kardeşim Puşkin?» diye sorarım. O da bana

«eh, iyilik, kardeşim, bildiğin gibi» diye cevap verir. Çok orijinal adamdır.

ANNA A. — Demek siz de yazıyorsunuz? Muharrir olmak herhalde çok güzel bir şey. Tabii gazetelere yazı yazarınız değil mi?

HLESTAKOV. — Tabii, gazetelere de yazarım. Benim birçok eserlerim çıkmıştır. Meselâ: Figaronun düğünü, Şeytan Rober, Norma.. daha bir sürü var ama, isimlerini unuttum. Zaten bütün bunları tesadüfen yazdım. Yazmak istemezdim ama tiyatro müdürü «aman kardeşim, bizim için bir şeyler yazıver» diye tutturdu. Ben de kendi kendime düşündüm «peki, olur» dedim.. Ve hemen oturdum. Galiba bir gecede hepsini yazdım, bitirdim. Herkes şaşıtı, kaldı. Benim kafamda fevkalâde bir cevvaliyet vardır. Baron Brambaus¹ ismi altında çıkan bütün eserleri, «Ümit Gemisi» ni², «Moskova Telgrafı» nı³ hepsini hepsini ben yazdım.

ANNA A. — Demek Baron Brambaus sizsiniz?

HLESTAKOV. — Tabii benim. Onların bütün yazılarını ben tashih ederim. Smurdin⁴ bu iş için bana, senede kırk bin ruble verir.

¹ Gazeteci ve muharrir O. Senkovskiy'in müstear adı.

² Bestujev-Marluyiski'nin halk tarafından sevilen bir eseri.

³ 1820-1830 arasında Moskova'da çıkan bir edebî gazete.

⁴ O zaman tanınmış râbilerden biri.

ANNA A. — Öyle ise «Yuriy Miloslavskiy»¹ de sizin eseriniz?

HLESTAKOV. — Tabii, o da benim.

ANNA A. — Ben zaten hemen keşfettim.

MARIYA A. — Ama anneciğim, kitabın üzerinde Zagoskin'in ismi yazılı.

ANNA A. — Hah, işte. Gene münakaşaya başladı.

HLESTAKOV. — Tamam, öyleya.. evet Zagoskin'indir. Fakat başka bir «Yuriy Miloslavskiy» daha vardır, onu ben yazdım.

ANNA A. — Öyle ise ben sizinkini okudum. O kadar güzel yazılmış ki.

HLESTAKOV. — Doğrusunu isterseniz, ben hayatımın gıdasını edebiyattan alırım. Evim Petersburg'da birincidir. İvan Aleksandroviç'in evini kime sorsanız gösterirler. (*Hepsine birden.*) Baylar, eğer Petersburg'a gelerseniz rica ederim, evime buyurun. Ben evimde balolar da veririm.

ANNA A. — Kim bilir balolarınız ne muhteşem, ne güzel olur.

HLESTAKOV. — Hiç sormayın. Meselâ bir masanın üstünde 700 ruble değerinde bir karpuz bulunur. Çorba tencerenin içinde, ta Paris'ten vapurla gelir. Tencerenin kapağını kaldırır kaldırmaz etrafa öyle bir koku yayılır ki yani dünyada eşi bulunmaz. Her akşam bir baloya gide-

¹ Zagoskin'in 1830 senelerinde çok meşhur olmuş bir romanı.

rim. Sonra bizim bir whistimiz¹ vardır. Hariciye nazırı, Fransız sefiri, İngiliz sefiri, Alman sefiri bir de ben. O kadar çok oynuyoruz ki, doğrusu artık tadı kaçtı. Evime döndüğüm zaman, dört kat merdiveni tırmanırım. Hizmetçiye «Mavruşa, al şu paltomu» derim. Ama yanlış söyledim. Birinci katta oturduğum hatırımdan çıktı. Sade bir merdivenim vardır... fakat sabahleyin ben daha kalkmadan önce antişambrımın halini görseniz... Kontlar, prensler, arı gibi vızıldarlar. Boyuna vızzzz diye bir ses işitilir. Bazen nazır da... *(Kaymakam'ı ve ötekiler korkuyla ayağa kalkarlar.)* Bana gelen paketlerin üzerinde «ekselâns» diye yazıdır. Bir defa ben bütün daireyi tek başıma idare ettim. Çünkü müdür ortadan kayboluverdi. Nereye gittiğini de bilen yoktu. Tabii, yerine kimin geleceği konuşulmağa başlandı. Birçok generaller bu vazifeye taliboldular. Ama işin içinden çıkamadılar. İdare dışarıdan kolay görünür fakat bir defa içine girildi mi, şeytan bile şaşırır. Baktılar ki bu işi başaracak kimse yok, bana geldiler. O zaman sokaklar habercilerle doldu. Haberci, haberci, haberci... tasavvur edin, otuz beş bin haberci.. ben «vaziyet ne merkezde?» diye sorunca, «İvan Aleksandroviç haydi, dairenin başına geçin» dediler. Doğrusu önce bir parça şaşırdım. Gecelikle dışarı çıktım. Kabul etmek istemiyordum. Fakat düşündüm, hükümdar duyacak, sicilime geçecek... «peki baylar, bu vazifeyi kabul ediyorum, kabul ediyorum.» dedim. «İste-

¹ Dört kişilik bir iskambil oyunu.

diğiniz gibi olsun.» dedim «kabul ediyorum, fakat gözünüzü dört açın. Benim kulağım deliktir. Ben...» hakikaten öyle oldu. Ben nezarete geçmez, sanki zelzele oluyormuş gibi herkes tir tir titremeğe başladı. (*Kaymakam ve ötekiler korkudan titremeğe başlarlar, Hlestakov coşarak.*) Ben şakaya gelmem. Herkese haddini bildiririm. Âyan meclisi bile benden korkar. Öyle ya, onlar da kim oluyor? Ben böyleyim. Kimseye metelik vermem. Yüzlerine karşı «ben yaptığımı, yapacağımı bilirim, kimseyi işime karıştırmam» derim. Ben her yere girer çıkarım. Her gün saraya giderim. Beni yarın neredeyse Feldmarşal... (*Ayağı kayar, düşecek gibi olur. Fakat memurlar onu hürmetle tutarlar.*)

KAYMAKAM, *bütün vücudu titriyerek yaklaşıp ve bir şey söylemeğe gayret eder.* — Ek, ek, eks..

HLESTAKOV, *çabuk ve sert.* — Ne var, ne var?

KAYMAKAM. — Ek, eks eks...

HLESTAKOV, *aynı sesle.* — Bir şey anlamıyorum, ne saçmalıyorsunuz.

KAYMAKAM. — Eks, eks, eksans.. istirahat çekilmek istemezler mi? Odaları hazır... her şey emirlerine âmadedir.

HLESTAKOV. — İstirahat mi? Saçma. Peki, olur, biraz istirahat edeyim. Baylar, yemekleriniz iyi, memnunum, memnunum. (*Elleriyle hareketler yaparak.*) Morina balığı fevkalâde idi, fevkalâde... (*Yandaki odaya girer, Kaymakam onu takibeder.*)

VII. SAHNE

Kaymakam ile Hlestakov'dan başka
ÖNCEKİLER

BOBÇİNSKİY, *Dobçinskiye*. — Adamı gördün mü Piyotr İvanoviç! İşte adam dediğin böyle olur! Hayatımda hiç bu kadar mühim bir şahsiyetin yanında bulunmamıştım. Nerede ise, korkudan ölecektim. Ne dersiniz Piyotr İvanoviç, rütbesi nedir acaba?

BOBÇİNSKİY. — Bence generalden aşağı değil.

BOBÇİNSKİY. — Bana kalırsa, general rütbesi bile ona az gelir. Ama generalse, mutlaka başkomutandır. Baksanıza, âyan meclisini nasıl korkutmuş? Haydi, çabuk gidelim de, olup biteni Ammos Fiyodoroviç'le Korobkin'e anlatalım. Alaha ısmarladık Anna Andreyevna.

DOBÇİNSKİY. — Allaha ısmarladık, hemşire hanım? (*İkisi de çıkarlar.*)

ARTEMİY F., *Luka Lukiç'e*. — Vallahi, insana bir korku basıyor. Neden olduğunu insan kendi de anlamıyor ya. Halbuki biz resmî elbiselerimizi bile giymedik. Uykusunu aldıktan sonra kalkıp da Petersburg'a hakkımızda bir rapor yazacak olursa o zaman ne yaparız? (*Millî Eğitim müdürü ile beraber derin bir düşünceye dalmış olarak çıkar. Millî Eğitim müdürü "Allaha ısmarladık hanımefendi." der.*)

VIII. SAHNE

ANNA ANDREYEVNA, MARIYA ANTONOVNA.

ANNA A. — Ne hoş adam.

MARIYA A. — Çok şeker şey.

ANNA A. — Hali tavrı ne kadar ince. İlk bakışta Petersburg'lu olduğu anlaşılıyor. Hareketleri, söz söyleyişi, her şeyi, her şeyi o kadar hoş ki. Ben böyle gençleri çok severim, bayılırım vallahi. Ama o da benden çok hoşlandı... dikkat ettim, gözü hep bendeydi.

MARIYA A. — Ah... anneciğim, bana bakıyordu.

ANNA A. — Rica ederim, saçmalama. Şimdi münasebetsizliğin sırası değil.

MARIYA A. — Hayır, anneciğim, neden saçma olsun. Sahiden bana bakıyordu.

ANNA A. — Hah, yine inadetmeye başladın. Hevesini alamadın zahir. Sana ne diye bak-sın? Sana mı kaldı?

MARIYA A. — Vallahi, anneciğim, boyna bana baktı. Bir defa edebiyattan söz açtığı zaman baktı. Bir defa da elçilerle whist oynadığını anlatırken baktı.

ANNA A. — Belki, bir iki defa bakmıştır. O da hatırın kalmasın diye. "Eh" demiştir, kendi kendine: "Bir defa da ona bakayım."

IX. SAHNE

ÖNCEKİLER, KAYMAKAM.

KAYMAKAM, ayaklarının ucuna basarak girer. — Şşşş!.... Şşşş!...

ANNA A. — Ne var?

KAYMAKAM. — Onu içirdiğime hiç iyi etmedim. Söylediklerinin yarısı bile doğru olsa hapa yuttuk, demektir. (*Düşünceye dalar.*) Nasıl doğru olmasın, tabii doğru, insan içince, saklısı kalmaz, her şeyini dışarı vurur. Tabii biraz attı, ama hiç atmadan da konuşulmaz ya. Nazırlarla kâğıt oynuyor... saraya gidiyor... Allah belâsını versin, düşündükçe aklım büsbütün karışıyor. Kilisenin çan kulesine çıkmışım gibi başım dönüyor, yahut da asılacakmış gibi oluyorum.

ANNA A. — Ben onun yanında hiçbir çekingenlik duymadım. O, bana kültürlü, kibar yüksek bir sosyete adamı gibi göründü. Rütbesinden bana ne!

KAYMAKAM. — Siz kadınlar, zaten böylesinizdir. Bu kadarı size yeter. Yalnız cicili bicili şeylerle uğraşırsınız. Allah göstermesin, ağzınızdan bir kelime kaçırıverirseniz, o zaman hem sizi bir temiz döverler, hem de kocanızın ismi cismi kalmaz. Elmasım, onunla, sanki karşında Dobçinskiy varmış gibi serbest konuştun.

ANNA A. — Bunun için hiç üzülme. Bizim de bildiğimiz bir şey var. (*Kızına mânalı mânalı bakar.*)

KAYMAKAM, *kendi kendine.* — Bunlarla konuşulmaz ki. Ah, başıma gelenler. Korkudan bir türlü kendime gelemiyorum. (*Kapıyı açar ve seslenir.*) Mişka! bana oradaki polisleri çağır-sana! Svistunov ile Derjimorda'yı. Burada, bir yerde olacaklar. Kapının arkasına falan bir bakı-ver. (*Kısa bir sessizlikten sonra.*) Dünya çok tuhaf oldu vesselâm. Eskiden mühim adamlar boyundan bosundan anlaşılırdı; şimdi karşına ufak tefek, sıskanın biri çıkıyor. Gel de kim olduğunu anla. Asker olsa, kolay, anlaşılır. Fakat frak giyince iş değişiyor. Tıpkı kanatsız sineğe benziyor. Ama biraz önce otelde hiç açılmak istemedi. Öyle lâstikli, cinaslı konuştu ki, ağzından bir şey kapmanın imkânı yok gibi geldi bana. Ama sonunda açıldı. Hattâ lüzumundan fazla söyledi. Toy olduğu belli..

X. SAHNE

ÖNCEKİLER, OSİP

Hepsi Osip'e doğru koşarlar elleriyle işaretler yaparlar.

ANNA A. — Oğlum, biraz gelsene!

KAYMAKAM. — Şışışış.. nasıl? Uyuyor mu?

OSİP. — Hayır, hâlâ uyuyamadı. Dönüp duruyor.

ANNA A. — Bana bak. Adın ne senin?

OSİP. — Osip, hanımefendi.

KAYMAKAM, *karısına ve kızına*. — Yeter! yeter! (*Osip'e.*) Ey dostum, sana istediğin gibi yemek verdiler mi?

OSİP. — Verdiler efendim, çok teşekkür ederim, çok verdiler.

ANNA A. — E, söyle bakayım, efendinin evine birçok prens, kont falan gelir mi?

OSİP, *kendi kendine*. — Ne desem acaba? Mademki şimdi iyi yemek verdiler, ileride daha iyisini çıkarırlar. (*Yüksek sesle.*) Evet, kontlar falan gelir.

MARİYA A. — Canım Osip, efendin ne kadar hoş..

ANNA A. — Söylesene, kuzum, Osip. Efendin...

KAYMAKAM. — Canım, rica ederim, yeter artık! böyle boş lâflarla benim işimi altüst ediyorsunuz. Söyle bakalım, dostum...

ANNA A. — Efendinin rütbesi ne?

OSİP. — Bayağı bir rütbe.

KAYMAKAM. — Ah, Allah aşkına, bu aptalca sorguları bırakın. İş hakkında bir tek şey sordurmuyorsunuz bana. Dostum, efendin nasıl adamdır? Sert mi? Azarlamak huyu var mıdır?

OSİP. — Evet, intizamı sever. Her işin yolunda gitmesini ister.

KAYMAKAM. — Yüzün çok hoşuma gidiyor. Sen, dostum, iyi bir adama benziyorsun. Eh, istersen...

ANNA A. — Ey, beni dinle Osip, efendin orada üniformalı mı gezer?

KAYMAKAM. — Susun artık canım, kaynana zırlıtısı gibi vır vır edip durmayın. Mühim bir mesele konuştuğumu görmüyor musunuz? Hayati bir mesele. (*Osip'e.*) Ha... sahiden hoşuma gidiyorsun, dostum. Yollarda insanın canı çay içmek ister. Hava da zaten soğuk. Al sana iki ruble.. Çay parası yaparsın.

OSİP, parayı alır. — Teşekkür ederim, beyefendi. Allah ömürler versin. Bir fakire yardım ettiniz.

KAYMAKAM. — Peki, peki. Ben böyle şeylerden hoşlanırım. Söyle bakayım dostum...

ANNA A. — Beni dinle Osip, efendin en çok hangi gözlerden hoşlanır?

MARİYA A. — Canım Osip, efendinin ne güzel, küçücük bir burnu var.

KAYMAKAM. — Durun, bırakın canım! (*Osip'e.*) Azizim, söyle bana bakayım, efendin en çok ne gibi şeylere dikkat eder? Yani yolda bulunduğu zaman en çok nelerden hoşlanır?

OSİP. — Vaziyete göre. Her şey hoşuna gider. Ama bilhassa iyi kabul görmesini ve güzel ziyafetler çekilmesini ister.

KAYMAKAM. — Güzel ziyafetler mi?

OSİP. — Evet, öyle. Ben onun uşağı olduğum halde, bana bile iyi bakılmasını ister. Vallahi böyle. Bazan bir yere geldik mi,: "Osip, sana iyi yemek verdiler mi,, diye sorar. Ben de "hayır ekselâns,, derim. "Ya.. Osip,, der, "bu ev sahibi fena bir adam. Dönüşümde bana hatırlat,, der. Ben de o zaman kendi kendime (*eliyle bir işaret yapar.*) Allah yardımcısı olsun, derim. Ben kim-senin fenalığını istemem.

KAYMAKAM. — Güzel. Bak, beğendim. Açık konuşuyorsun. Sana demin çay parası vermiş-tim, bunu da al, pasta yersin.

OSİP. — Teşekkür ederim, ekselâns, neden zahmet buyuruyorsunuz. (*Parayı cebine koyar.*) Sağlığınıza içerim.

ANNA A. — Sonra, beni gör de, ben de vereyim Osip.

MARİYA A. — Osip, canım, efendini benim tarafımdan öp, olmaz mı? (*İçeriki odadan Hles-takov'un hafif hafif öksürdüğü duyulur.*)

KAYMAKAM. — Şışışış... (*Ayaklarının ucuna basarak yükselir. Bütün sahnedekiler yavaş ko-nuşurlar.*) Sakın gürültü etmeyin. Haydi herkes odasına.. bu kadar yeter.

ANNA A. — Haydi gidelim, Maşinka sana, misafirimizde gördüğüm bir şeyden bahsedece-ğim. Bunu yalnız ikimiz konuşabiliriz.

KAYMAKAM. — Kimbilir neler konuşa-caklar? (*Çıkarlar.*) İnsan gidip dinlemeye kalkışsa

kulaklarını tıkamaya mecbur olur. (*Osip'e dönerek.*) Ee.. dostum...

XI. SAHNE

ÖNCEKİLER, DERJİMORDA, SVİSTUNOV

KAYMAKAM. — Şşşşş, ayı oğlu ayılar, çizmelerini vura vura yürüyorlar. Sanki arabadan kırk çeki odun boşaltıyorlar. Ulan, hangi deliğe girdiniz?

DERJİMORDA. — Vazifedeydim de...

KAYMAKAM. — Şşşşş.. (*ağzını kapar.*) Karga gibi bağırma. (*Onu taklideder.*) "Vazifedeydim..., Hamamda mısın mübarek.. (*Osip'e.*) Dostum, sen git de, efendine ne lâzımsa hazırla. Kendi evin gibi davran. (*Osip gider.*) Siz de aşığıda, kapının önünde durun. Hiçbir yere kıyılmayın, Yabancıları, bilhassa tüccarları içeri bırakmayın. Eğer onlardan biri eve girecek olursa vay halinize.. Baktınız ki bir adam elinde bir dilekçe ile geliyor, hattâ elinde dilekçe olmasa bile, aleyhimde dilekçe verecek bir adama benzetirseniz yakasından tutun ve şöyle (*çizmesini kaldırır*) kuvvetli bir tekme yapıştırıp atın, gitsin anladınız mı? Şşşşş.... şşşşş (*polislerin arkasından ayaklarının ucuna basarak çıkar.*)

DÖRDÜNCÜ PERDE

I. SAHNE

Kaymakam'ın evinde aynı oda.

AMMOS FİYODOROVİÇ, ARTEMİY FLİPPOVİÇ, POSTA MÜDÜRÜ, LUKA LUKİÇ, DOBÇİNSKİY, BOBÇİNSKİY, hepsi merasim üniformalariyle ayaklarının ucuna basarak girerler. Sahne alçak sesle geçer.

AMMOS F., hepsini yarım daire halinde sıralar. — Baylar, Allah aşkınıza çarçabuk daire olunuz, biraz daha muntazam duralım. Allah yardımcımız olsun.. saraya gidiyor, âyan meclisini azarlıyor. Haydi, sıraya girin. Askerî düzende duralım. Muhakkak askerî düzende. Siz Piyotr İvanoviç, bu tarafa gelin. Siz de, Piyotr İvanoviç orada. durun. (İki Piyotr İvanoviç ayaklarının ucunda koşarlar.)

ARTEMİY F. — Siz ne dersiniz, Ammos Fiyodoroviç, bir şeyler yapmamız lâzım, değil mi?

AMMOS F. — Ne gibi?

ARTEMİY F. — Canım, malûm ya.

AMMOS F. — Yani tıngır mı oynatalım?

ARTEMİY F. — Tabii, hiç fena olmaz.

AMMOS F. — Tehlikeli iş, Allah belâsını versin. Ya kızarsa.. devlet adamı bu. Acaba, meselâ bir heykelin dikilmesine yardım olmak üzere, asîllerimiz namına bir hediye şeklinde versek nasıl olur?

POSTA MÜDÜRÜ. — Yahut da şöyle desek.. posta ile para geldi, ama kime geldiği belli değil.. filân..

ARTEMİY F. — Dikkatli olun, o da sizi başka bir yere posta etmesin. Beni dinleyin! Teşkilâtı kuvvetli bir devlette bu işler böyle görülmez. Ne diye alayımız burada toplandık? Herkes onun huzuruna tek başına çıkmalı. Ve kaş göz arasında icabeden işi görmeli... Böyle yapmalı. Bizim kulaklarımız bile bir şey duymasın. İşte iyi teşkilâtlanmış bir cemiyette böyle yapılır. Eh, Ammos Fiyodoroviç, bu işe ilk olarak siz başlayın.

AMMOS F. — Hayır, siz başlayın, daha iyi. Muhterem misafirimiz sizin müessesenizde yemek yedi.

ARTEMİY F. — Yok canım, gençliğin mürebbisi sıfatıyla Luka Lukiç başlasa daha iyi olur.

LUKA LUKİÇ. — Yapamam, baylar, yapamam. Açık söylüyeyim, ben gördüğüm terbiye icabı, kendimden bir rütbe üstün birisiyle konuşurken aklım başımdan gider, dilim tutulur. Hayır, baylar, rica ederim, bu işten beni affedin, beni affedin.

ARTEMİY F. — Vallahi, Ammos Fiyodoroviç, bu işi sizden başka kimse beceremez. Hem

sizin her lâfınız, sanki Çiçeron'un ağzından çıkmış kadar kuvvetlidir.

AMMOS F. — Alay etmeyin, canım. Ben nerede, Çiçeron nerede! Bir defa, finolar, tazılâr hakkında heyecanla konuştum diye...

HEPSİ BİRDEN, *ısrarla*. — Hayır, siz yalnız köpekler hakkında değil, dünyanın yaratılışı hakkında da söz söylersiniz. Aman, Ammos Fiyodoroviç, ne olur, bizi bırakmayın. Bize babalık edin. Ayağına düştük, Ammos Fiyodoroviç.

AMMOS F. — Bırakın beni baylar, bırakın beni! *(Bu sırada Hlestakov'un odasından öksürmeler ve ayak sesleri duyulur. Hepsi birden kâpıya koşarlar. Orada toplanırlar, bir an evvel çıkmak için birbirlerini iterler, alçak sesle bağırışlar işitilir.)*

BOBÇİNSKİY'NİN SESİ. — Ah! Piyotr İvanoviç, Piyotr İvanoviç, ayağıma bastınız.

ZEMLİYANİKA'NIN SESİ. — Yahu biraz açılın, sizde hiç merhamet yok mu? Ezildim, bittim. *(Bu aralık birkaç ses daha işitilir: «Ay.. of» Sonra herkes dışarı fırlar. Sahne boş kalır.)*

II. SAHNE

HLESTAKOV, yalnız girer, gözleri
uykudan şişmiştir.

HLESTAKOV. — Galiba adamakıllı uyumuşum. Bu herifçi oğulları, bu kadar çok şilteyi,

yorganı nereden bulmuşlar? Amma da terlemişim. Dün akşam, yemeğime bir şey mi koydular, nedir? Başım, hâlâ zonkluyor. Görüyorum ki, burada insanın vakti hoş geçecek. Ben samimiyete bayılırım. Doğrusu, bana hiçbir menfaat gütmenden açık kalble dostluk gösterilirse çok hoşuma gider. Kaymakam'ın kızı da hani hiç fena değil. Annesi de, hâlâ.. vallahi, ne bileyim, bu hayat hoşuma gidiyor.

III. SAHNE

HLESTAKOV, YARGIÇ

AMMOS F., girer ve durur, kendi kendine.— Aman Yarabbim, sen beni koru. Dizlerimin bağı çözülüyor. *(Yüksek sesle, esas vaziyetinde, bir elinde şapka.)* Zatiâlinize, kendimi takdim etmekle, şeref yap olurum. Kaza yargıçı, Liapkin - Tiapkin.

HLESTAKOV. — Buyurun, oturun. Demek bu kazanın yargıçısınız?

AMMOS F. — 1816 da, asîller tarafından, üç sene için intihabedildim, bugüne kadar da bu vazifeyi ifa etmekteyim.

HLESTAKOV. — Nasıl, yargıçlık kârlı bir iş midir?

AMMOS F. — Dokuz sene içinde, âmirlerimin tensibiyle, dördüncü sınıf Vladimir nişanını kazandım. *(Kendi kendine.)* Paralar avucumun içini yakıyor.

HLESTAKOV. — Vladimir nişanı hoşuma gider. Halbuki, meselâ üçüncü sınıf Anna nişanını hiç sevmem.

AMMOS F., kapalı elini yavaş yavaş uzatır, kendi kendine. — Aman Allahım, nerede oturduğumun farkında değilim. Altımda ateşler yanıyor.

HLESTAKOV. — Avucunuzda ne var?

AMMOS F., kendini kaybeder ve elinden kâğıt paralar düşer. — Hiç, hiç, hiç...

HLESTAKOV. — Ne demek hiç? Paralar düşüyor, görmüyor musunuz?

AMMOS F., bütün vücudu titriyerek. — Hiç de değil, asla! (*Kendi kendine.*) Aman Allahım, işte mahkemenin yolunu tuttum. Beni götürmek için araba da geldi galiba.

HLESTAKOV, paraları yerden alarak. — Para bunlar yahu.

AMMOS F., kendi kendine. — Her şey bitti. Mahvoldum, mahvoldum.

HLESTAKOV. — Size bir şey söyleyeyim mi? Bu paraları, ödünç olarak bana verebilir misiniz?

AMMOS F., acele ile. — Tabii, tabii, çok memnun olurum. (*Kendi kendine.*) Haydi biraz cesaret. Allahım, beni kurtar.

HLESTAKOV. — Biliyorsunuz, yolculuk. Su gibi para gidiyor. Köye döner dönmez, paranızı hemen iade ederim.

AMMOS F. — Estağfurullah efendim, ne ehemmiyeti var? Bana şeref vermiş oldunuz.

Tabii, âcizane, canla başla çalışarak âmirlerimin teveccühünü kazanmağa... (*Kalkar, esas vaziyetinde durur.*) Huzurunuzda daha fazla kalarak sizi rahatsız etmiyeyim efendim. Bir emriniz var mı beyefendi?

HLESTAKOV. — Ne emri?

AMMOS F. — Yani, demek istiyorum ki, buranın mahkemesi için herhangi bir emriniz yok mu?

HLESTAKOV. — Ne lüzum var canım. Artık mahkeme ile bir işim kalmadı. Bir diyeceğim de yok. Çok teşekkür ederim.

(*Ammos F., selâmlar vererek çıkar.*)

HLESTAKOV, Ammos F. çıktıktan sonra kendi kendine. — Eh, yaşadık. Dünyalar bizim oldu. Bu yargıç iyi bir adam.

IV SAHNE

HLESTAKOV, POSTA MÜDÜRÜ

IVAN KUZMİÇ, üniforma ile, askerî vaziyette, kılıcını tutarak girer. — Zatiâlinize, kendimi takdim etmekle şeref yap olurum. Posta Müdürü Şpekin.

HLESTAKOV. — Safa geldiniz, buyurun. Ben sohbeti severim. Oturunuz. Siz, daima burada oturursunuz, değil mi?

IVAN KUZMİÇ. — Evet, efendim.

HLESTAKOV. — Doğrusu bu küçük şehir çok hoşuma gidiyor. Pek kalabalık değil.. ama ne çıkar, hükümet merkezi değil ya. Zaten her şehir hükümet merkezi olamaz ki. Öyle değil mi?

İVAN KUZMİÇ. — Öyledir efendim?

HLESTAKOV. — Kibarlık yalnız hükümet merkezinde vardır, orada taşra ayılarına raslanmaz. Siz ne dersiniz, doğru değil mi?

İVAN KUZMİÇ. — Şüphesiz efendim. (*Kendi kendine.*) Hiç de mağrur bir adam değil. Her şey hakkında fikrimizi soruyor.

HLESTAKOV. — Bununla beraber, küçük bir şehirde bile mesut bir hayat geçirilebilir değil mi?

İVAN KUZMİÇ. — Şüphesiz, efendim.

HLESTAKOV. — Yeter ki insan saygı görsün, candan sevilsin. Öyle değil mi?

İVAN KUZMİÇ. — Tamamiyle doğru efendim.

HLESTAKOV. — Doğrusu benimle bir fikirde olmanızdan çok memnunum. Belki bana acayip bir adam derler ama.. ne yapayım, benim karakterim böyle. (*Gözlerine bakarak kendi kendine.*) Bu posta müdüründen borç istesem nasıl olur, acaba? (*Yüksek sesle.*) Başıma gelenleri biliyor musunuz? Yolda beş parasız kalıverdim. Bana, üç yüz ruble borç verebilir misiniz?

İVAN KUZMİÇ. — Tabii efendim. Bu benim için ne büyük şeref. Buyurun efendim. Size candan hizmet etmeye hazırım.

HLESTAKOV. — Çok teşekkür ederim. Ben yolculuk esnasında kendimi hiçbir şeyden mahrum etmek istemem. Hem ne diye mahrum edeyim canım, öyle değil mi?

IVAN KUZMİÇ. — Tabii efendim. (*Kalkar, esas vaziyetinde durur, eliyle kılıcını tutar.*) Sizi daha fazla rahatsız etmiyeyim... Posta idaresi hakkında verilecek emirleriniz var mı?

HLESTAKOV. — Hayır, bir şey yok. (*Posta müdürü selâmlar ve çıkar.*)

HLESTAKOV, bir sigara yakar. — Galiba posta müdürü de çok iyi bir adam. İyilik etmekten pek hoşlanıyor. Ben böyle adamları severim.

V. SAHNE

HLESTAKOV, LUKA LUKİÇ.

LUKA LUKİÇ, arkadaşları tarafından itilerek içeri sokulur. Arkasından hemen yüksek sesle "korkma canım" sözü işitilir.

LUKA LUKİÇ, titriyerek esas vaziyeti alır, kılıcını tutar. — Size kendimi takdim etmekle şeref-yab olurum. Millî Eğitim Müdürü Hlopov.

HLESTAKOV. — Ya, buyurun. Oturun, oturun. Sigara içer misiniz? (*Sigara verir.*)

LUKA LUKİÇ, kendi kendine, tereddüt içinde. — Hoppala... gel de çık işin içinden. Bu hiç hatırıma gelmemişti. Şimdi, almalı mı, almalı mı?

HLESTAKOV. — Alın, alın canım. İyi bir sigara. Tabii Petersburg'dakiler gibi değil. Azim, ben orada içtiğim sigaraların yüz tanesini yirmi beş rubleye alırım. İnsan o sigaraları içti mi, elleri mis gibi kokar. Buyurun, yakın sigaranızı (*Mumu uzatır, Luka Lukiç bütün vücudu titriyerek sigarasını yakmağa çalışır.*) Hayır, o uçtan değil.

LUKA LUKİÇ, *korkudan sigarayı düşürür, tükürür, ve elini silkerek kendi kendine.* — Allah belâsını versin bu sıkılganlığın.. kepaze oldum.

HLESTAKOV. — Galiba sigara tiryakiliğiniz yok. Halbuki ben sigaraya pek düşkünüm. Kadınlara karşı da öyleyim. Hiç lâkayt kalamam. Ya siz? En çok hangi tiplerden hoşlanırsınız? Esmerlerden mi, sarışıklardan mı? (*Luka Lukiç ne söyleyeceğini tamamiyle şaşırmış bir haldedir.*)

HLESTAKOV. — Haydi, canım. Açık söyleyin. Esmerleri mi, sarışıkları mı?

LUKA LUKİÇ. — Tercih etmek benim hadim mi efendim?

HLESTAKOV. — Yo, kaçamaklı cevaplar istemem. Zevkınızı mutlaka öğrenmek istiyorum.

LUKA LUKİÇ. — Arz edeyim efendim... (*Kendi kendine*) Ne söyleyeceğimi kendim de bilmiyorum.

HLESTAKOV. — Ya, demek söylemek istemiyorsunuz? Muhakkak bir esmer sizi yaktı. İtiraf

edin. Yakıtı değil mi? (*Luka Lukiç susar.*) A, a, bakın, bakın, kızardınız. Neden konuşmuyorsunuz?

LUKA LUKİÇ. — Utanıyorum, ekse... (*Kendi kendine*) Başıma gelenler hep bu dilimin yüzünden.

HLESTAKOV. — Utanıyor musunuz? Benden mi utanıyorsunuz? Sahiden, benim gözlerimde, insanı utandıran bir şey vardır. Hele kadınların hiçbirisi bakışlarıma dayanamazlar, bu yüzde yüzdür. Öyle değil mi?

LUKA LUKİÇ. — Şüphesiz, efendim.

HLESTAKOV. — Başıma geleni biliyor musunuz? Yolda beş parasız kaldım. Bana üç yüz ruble borç verebilir misiniz?

LUKA LUKİÇ, *ceplerini karıştırarak kendi kendine.* — Eyvah, eğer yoksa yandık. Buldum, buldum... (*Çıkarır ve eli titriyerek parayı uzatır.*)

HLESTAKOV. — Çok teşekkür ederim.

LUKA LUKİÇ, *esas vaziyeti alır ve eliyle kılıcını tutarak.* — Sizi daha fazla rahatsız etmiyeyim.

HLESTAKOV. — Güle güle.

LUKA LUKİÇ, *hemen hemen koşarak fırlar ve kendi kendine.* — Eh, Allaha şükür. Belki de artık okulları gezmez.

VI. SAHNE

HLESTAKOV, ARTEMİY FİLİPPOVİÇ.

ARTEMİY F., esas vaziyetinde ve kılıcını tutarak. — Zatiâlinize kendimi takdim etmekle şeref yap olurum. Yoksullara Yardım Kurumları Müdürü Zemliyanika.

HLESTAKOV. — Merhaba, buyurun, oturun.

ARTEMİY F. — Zatiâlinize, bizzat refakat ederek idarem altındaki müesseseleri gezdirmek şerefine nail olmuşum.

HLESTAKOV. — Ha, evet. Hatırladım. Çok güzel bir yemek vermişsiniz.

ARTEMİY F. — Vatanıma hizmet etmekten büyük bir saadet duyarım.

HLESTAKOV. — İtiraf edeyim ki bu benim bir za'fımdır; güzel yemeklere bayılırım. Durun bakayım, sizin boyunuz dün biraz daha kısa idi, değil mi?

ARTEMİY F. — Mümkün efendim, çok mümkün. (*Biraz sustuktan sonra.*) Şunu söyleyebilirim ki efendim, vazifemden hiç yılmam, canla başla çalışıyorum. (*Sandalyesini Hlestakov'a yaklaştırır ve alçak sesle.*) Halbuki bakın, buranın posta müdürü hiç çalışmaz. Bütün işler yüzüstü bırakılmıştır. Posta paketleri, uzun zaman postanede kalır... Kendiniz de tetkik edebilirsiniz ya. Biraz evvel huzurunuzda çıkan yargıç da yalnız

tavşan peşinde koşar. Mahkeme salonlarında köpek besler. O benim hem akrabam, hem dostum ama vatanımın menfaati için söylemeğe mecburum ki, tuttuğu yol hiç iyi değil. Burada irat sahiplerinden bir Dobçinskiy vardır. Kendisiyle görüşmek lûtfunda bulunmuşunuz. İşte bu Dobçinskiy, so-kağa çıkar çıkmaz, yargıç eve damlar, karisiyle al takke ver külâh... Yemin etmeğe hazırım.. isterseniz çocuklarına bir bakınız. Hiçbiri Dobçinskiy'e benzemez. Hepsi, hattâ, küçük kız bile hık demiş yargıçın burnundan düşmüştür.

HLESTAKOV. — Vay canına, bu hiç hatırıma gelmezdi.

ARTEMİY F. — Sonra buradaki Millî Eğitim Müdürü... Nasıl oluyor da hükümet bu adama böyle bir vazifeyi tevdi ediyor, anlamıyorum. Jacobin'den beter¹. Gençlere öyle kötü fikirler aşıyor ki, insanın söylemeğe dili varmaz. Emrederseniz bütün bunları bir kâğıda yazıp takdim edeyim.

HLESTAKOV. — Peki, yazın. Çok hoşuma gider. Bilir misiniz, ben sıkıldığım zaman böyle eğlenceli şeyleri okumağa bayılırım. İsminiz ne idi? Boyuna unutuyorum..

ARTEMİY F. — Zemliyanika.

HLESTAKOV. — Ha, tamam, Zemliyanika. Peki, söyleyin bana, çocuklarınız var mı?

ARTEMİY F. — Tabii, hem de beş tane. İkisi artık kocaman oldu.

¹ 1789 da başlıyan büyük Fransız ihtilâlinde en müfrit ihtilâlciler gurupa verilen isim.

HLESTAKOV. — Ya.. büyüdüler demek? Nasıl onlar?... Şeyleri nedir?

ARTEMİY F. — İsimlerini öğrenmek lûtfunda bulunacaksınız galiba?

HLESTAKOV. — Evet, isimleri ne?

ARTEMİY F. — Nikolay, İvan, Elizaveta, Mariya ve Peterputiya.

HLESTAKOV. — Çok iyi, çok güzel.

ARTEMİY F. — Sizi daha fazla rahatsız edip mukaddes vazifeleriniz için lüzumlu zamanınızı almak istemem. (*Gitmek üzere selâm verir.*)

HLESTAKOV, beraber giderek. — Rica ederim, ne münasebet. Sözleriniz çok tuhaf. Başka zaman yine beklerim... Bu gibi sohbetleri çok severim. (*Geri döner, kapıyı açıp arkasından seslenir.*) Bana baksanıza, isminizi de hep unutuyorum.

ARTEMİY F. — Artemiy Filippoviç..

HLESTAKOV, kapının önünde. — Rica ederim, Artemiy Flippoviç, başıma tuhaf bir şey geldi. Yolda beş parasız kaldım. Üstünüzde bana borç olarak verecek dört yüz rubleniz var mı?

ARTEMİY F. — Var efendim.

HLESTAKOV. — Ne iyi tesadüf. Çok teşekkür ederim.

VII. SAHNE

HLESTAKOV, BOBÇİNSKİY, DOBÇİNSKİY

BOBÇİNSKİY. — Zatiâlinize kendimi takdim etmekle şeref yap olurum. Bu şehrin yerlilerinden İvanov oğlu Piyotr Bobçinskiy.

DOBÇİNSKİY. — Eşraftan İvanov oğlu Piyotr Dobçinskiy.

HLESTAKOV. — A, ben sizi daha evvel görmüştüm. Hani, düşen sizdiniz, değil mi? E, burnunuz nasıl oldu?

BOBÇİNSKİY. — Allaha şükür kurudu, tamamiyle kurudu. Merak buyurmayınız.

HLESTAKOV. — Kuruduğu çok iyi. Memnun oldum. (*Birdenbire.*) Paranız var mı?

BOBÇİNSKİY. — Para mı? Nasıl para?

HLESTAKOV. — Borç canım, bin ruble kadar.

BOBÇİNSKİY. — Vallahi bende o kadar yok. Sizde yok mu, Piyotr İvanoviç?

DOBÇİNSKİY. — Benim de üstümde yok. Malûmu âliniz, ben paramı, fakirlere yardım sandığına yatırırım.

HLESTAKOV. — Canım, bin olmasın da yüz olsun.

BOBÇİNSKİY, ceplerini karıştırarak. — Piyotr İvanoviç, sizde yüz ruble yok mu? Bende topu topu kırk ruble var.

DOBÇİNSKİY, çantasına bakarak. — Bende de topu topu 25 ruble var.

BOBÇİNSKİY. — Piyotr İvanoviç, biraz daha iyi arayın, sağ cebinizde bir delik vardır. Paranız oradan astarın arasına gitmesin.

DOBÇİNSKİY. — Vallahi orada da yok.

HLESTAKOV. — Zararı yok canım.. iş olsun diye istedim. Altmış beş ruble de olur. Aynı şey. (*Parayı alır.*)

DOBÇİNSKİY. — Efendim, çok nazik bir mesele hakkında sizden bir ricada bulunabilir miyim?

HLESTAKOV. — Ne hakkında?

DOBÇİNSKİY. — Çok nazik bir mesele hakkında. Büyük oğlum, ben evlenmeden önce dünyaya gelmiştir, ama gene benim çocuğumdur...

HLESTAKOV. — Ya?

DOBÇİNSKİY. — Yani şöyle: çocuğum ben evli imişim gibi dünyaya geldi. Tabii bu iş için sonradan, icabeden resmî muameleleri yaptırdım. Şimdi, onun tamamen meşru oğlum olmasını istiyorum. O da benim gibi, Dobçinskiy ismini taşıсын.

HLESTAKOV. — Pekâlâ, öyle olsun. Olmıyacak şey değil.

DOBÇİNSKİY. — Zatiâlinizi bu mesele yüzünden rahatsız etmek istemezdim ama, çok istidatlı çocuktur, yazık olmasın diyorum. Kendisinden çok ümitvarım. Birçok şiir ezberlemiştir.

Eline bir bıçak geçti mi, hemen küçük arabalar yapar. Hokkabaz gibi maharetlidir. Piyotr İvanoviç de bilir ya..

BOBÇİNSKİY. — Evet, çok istidatlıdır.

HLESTAKOV. — Peki, ben o işle meşgul olurum. İcabedenlerle konuşurum. Ümidederim ki olur. Ne lâzımsa yapılacaktır. Evet.. evet... (*Bobçinskiy'e dönerek.*) Sizin söyleyecek bir şeyiniz yok mu?

BOBÇİNSKİY. — Var efendim, olmaz mı? Çok küçük bir ricada bulunacağım.

HLESTAKOV. — Nedir? Ne hakkında?

BOBÇİNSKİY. — Sizden çok rica ederim, Petersburg'a döndüğünüz zaman büyüklerimize, âyan âzalarına, amirallere "işte ekselânsım.. veya generalim, Piyotr İvanoviç Bobçinskiy falanca şehirde oturur,, bu kadar söyleyin, yeter. Piyotr İvanoviç Bobçinskiy şu şehirde oturuyor.

HLESTAKOV. — Pekâlâ.

BOBÇİNSKİY. — Eğer fırsat çıkar da çar hazretleriyle konuşursanız lûtfen diyiniz ki: "Haşmetmeap; Piyotr İvanoviç Bobçinskiy falanca şehirde oturuyor.»

HLESTAKOV. — Hayhay, olur.

BOBÇİNSKİY. — Sizi fazla meşgul ettiğimizden dolayı kusurumuzun affını rica ederiz.

DOBÇİNSKİY. — Sizi fazla meşgul ettiğimizden dolayı kusurumuzun affını rica ederiz.

HLESTAKOV. — Estağfurullah, ehemmiyeti yok. Çok memnun oldum. (*onları selâmetler.*)

VIII. SAHNE

HLESTAKOV, yalnız

HLESTAKOV. — Burada, amma da çok memur var. Galiba beni bir devlet adamı zannettiler. Hakikaten dün akşam onların gözlerini adamakıllı boyadım. Ne de ahmak herifler. Burada olanı biteni Petersburg'a, Triapiçkin'e bir yazayım. O gazetelere fıkralar yazar. Bari bunlarla bir iyi alay etsin. Hey Osip, bana kalem kâğıt getir. (*Osip kapıyı aralar ve "şimdi,, der.*) Doğrusu bir adam Triapiçkin'in ağzına düştü mü, yandı demektir. Ona alay lâzım, babasını bile tefe koyar. Üstelik paraya da bayılır. Fakat ne de olsa, buradaki memurlar iyi insanlar. Bana borç verdiler. Bu onların iyi tarafı. Bir bakayım, kaç para toplamışım. Şu hâkimden, üç yüz; bu da posta müdüründen, üç yüz, altı yüz, yedi yüz, sekiz yüz... of, bu para da ne kadar yağlanmış. Sekiz yüz, dokuz yüz, o... Bini geçiyor. Ey yüzbaşı, şimdi bir elime geçecek olursan, bakalım bu sefer kim kimi yutacak?

IX. SAHNE

*HLESTAKOV, OSİP, elinde kalem
kâğıtla girer.*

HLESTAKOV. — Hey, aptal herif, görüyor musun? Bana nasıl muamele ediyorlar, nasıl ikram ediyorlar? (*Mektubunu yazmağa başlar.*)

OSİP. — Evet.. Allaha şükür. Yalnız size bir şey söyleyeyim mi İvan Aleksandroviç?

HLESTAKOV. — Ne söyleyeceksin?

OSİP. — Buradan gidin. Vallahi artık zamanı geldi.

HLESTAKOV, yazarak. — Amma da saçma, ne diye gideyim?

OSİP. — Öyle işte. Allah razı olsun, iki gün yaşadık, eh, artık yeter. Ne diye onlarla uzun uzun düşüp kalkalım, boş verin onlara artık. Bir bakarsın vaziyet değişebilir. Başka biri çıkabilir. Vallahi, sözümü dinleyin İvan Aleksandroviç. Buranın atları da yaman. Öyle bir sürüp gideriz ki...

HLESTAKOV, yazarak. — Hayır, ben biraz daha burada keyif sürmek istiyorum. Yarın gideriz.

OSİP. — Ne diye yarına bırakalım efendim? Yapmayın, gelin gidelim, İvan Aleksandroviç. Burada çok ikram görüyorsunuz ama, yine bir an evvel gitmek daha iyi. Sizi herhalde başka biri sanıyorlar. Bu kadar geç kaldığınız için babanız da kızmıştır. Vallahi, rüzgâr gibi uçup giderdik. O kadar da güzel atlar verirler ki...

HLESTAKOV, yazarak. — Peki, peki. Yalnız sen ondan evvel şu mektubu postaneye götür. Sonra da arabayı bul. Fakat dikkat et, atlar iyi olsun. Arabacılar söyle, birer ruble bahşiş veririm. Beni askerî vazife ile giden biri imişim gibi süratli götürsünler. Şarkı da söylesinler. (*Mek-*

tuluna devam eder.) Vallahi, Triapiçkin gülmekten kırılacak...

OSİP. — Efendim, mektubu buradan biriyle göndereyim. Ben de vakit kaybetmeden, hemen eşyaları toplamağa başlayayım.

HLESTAKOV, yazarak. — Pekâlâ, yalnız buraya bir mum getir.

OSİP, çıkar ve sahnenin arkasında konuşur. — Hey, bana bak, arkadaş! Şu mektubu postaya götür. Posta müdürüne söyle de para almasın. Azizim sonra söyle de beyefendi için hemen güzel bir troyka, bir posta troykası hazırlasınlar. Araba parasını beyefendi vermeyecek, maliyeden alacaksın, dersin. Bu işler çabucak olup bitsin. Yoksa beyefendi kızar. Dur, gitme, mektup daha hazır değil.

HLESTAKOV, yazmağa devam ederek. — Şimdi nerede oturduğunu bilsem? Postane caddesinde mi, yoksa Gorohove sokağında mı? O da ev kirasını vermemek için sık sık apartman değiştirmeyi sever ya. Ne ise, postane caddesi diyelim. Belki oradadır. (*Mektubu katlar, üzerine yazar, Osip mum getirir. Hlestakov mühürler. Bu sırada Derjimorda'nın sesi işitilir. "Hey, sakallı, nereye dalıyorsun. Yasak dedik a!"*)

HLESTAKOV, mektubu Osip'e verir. — Haydi, al götür.

TÜCCARLARIN SESİ. — Bırakın, girelim yahu, siz bize mâni olamazsınız. Biz iş için geliyoruz.

DERİLMORDA'NIN SESİ. — Defol oradan, kabul etmiyor, uykuda. (*Gürültü artar.*)

HLESTAKOV. — Ne var, ne oluyor Osip? Git bak bakalım, nedir bu gürültü?

OSİP, *pencereden bakarak.* — Bir sürü tüccar gelmiş, içeri girmek istiyorlar, polis bırakmıyor. Elllerinde kâğıtlar var. Muhakkak sizi görmek istiyorlar.

HLESTAKOV, *pencereye yaklaşıarak.* — Ne istiyorsunuz, dostlarım.

TÜCCARLARIN SESLERİ. — Lûtfunuza sığınmağa geldik. Haşmetmeap, emir buyurunuz da dilekçelerimizi size getirsinler.

HLESTAKOV. — Bırakın girsinler. Osip, söyle onlara, müsaada ediyorum, gelsinler. (*Osip gider. Hlestakov pencereden dilekçeleri alır. Bir tanesini açar, okur.*) Tüccar Abdulin'den, haşmetlû, devletlû, maliye paşasına. Vay canına! Bu ne biçim rütbe?

X. SAHNE

HLESTAKOV, TÜCCARLAR.

Ellerinde şarap damacaneları ve kelle şekerlerle girerler.

HLESTAKOV. — Ne istiyorsunuz dostlarım?

TÜCCARLAR. — Merhametinizi dilemeğe geldik.

HLESTAKOV. — Derdiniz nedir?

TÜCCARLAR. — Bizi kurtarın, efendimiz. Sebepsiz yere, bize eziyet ediyorlar.

HLESTAKOV. — Kim bunu yapan?

TÜCCARLARDAN BİRİ. — Hep buranın kaymakamı. Efendimiz, şimdiye kadar, hiç böyle kaymakam görülmemiştir. Öyle hakaretler, öyle eziyetler ediyor ki, anlatmak kabil değil. Evlerimizi kışlaya döndürdü. Boyuna askerleri getirir, yerleştirir. Kendimizi asmaktan başka kurtuluş çaresi kalmadı. Gayet keyfî muamele ediyor, hiç yoktan birinin sakalından tutar: “Ah seni Tatar, seni...” der. Vallahi böyle. Eğer ona karşı hürmette kusur etseydik, haydi ne ise. Halbuki biz icabeden her şeyi yapıyoruz... Karısının, kızının giyimine, kuşamına gelince buna tabii bir diyeceğimiz yok. Fakat ne yapsak ona az geliyor. Dükânâ gelîr, eline geçeni alır, gider. Bir top kumaş görür, “Dostum bu ne güzel kumaş, bizim eve yollayıver” der. Biz de yolluyoruz, yolluyoruz ama, bir topta en az elli arşın kumaş var.

HLESTAKOV. — Ya! Vay düzembaz vay...

TÜCCARLARDAN BİRİ. — Vallahi öyle. Böyle kaymakam görülmüş, işitilmiş değildir. Onu uzaktan gördük mü, dükkânın içinde ne var, ne yok saklamağa başlarız. Yalnız ince, kıymetli şeyleri değil, en âdi, en kötü malı bile almak ister. Meselâ yedi seneden beri bir fıçının içinde dura dura kaskatı olan, bizim çırağın bile ağzına koymağa yanaşmadığı kuru erikleri cebine doldurur.

İsim günü Anton günüdür. Biz de o gün ona lâzım olan şeyleri alır, götürürüz. Ama bu ona kâfi gelmez ki... "Aziz Onufriya, günü de isim günümüzdür" der. Ne yaparsınız? Onufriya gününde de hediye göndeririz.

HLESTAKOV. — Yahu, bu herif düpedüz haydut öyleyse.

TÜCCARLARDAN BİRİ. — Tabii, tabii, hele birisi ağzını açmağa kalkışsın... hemen evine bir tabur askeri yerleştirir. Eğer karşı gelinirse, kapıları kapatır, der ki "Sana, der, dayak attırmam, işkence de yaptırmam, der... bunlar kanunen memnudur. Sana, yalnız dostum, biraz der, tuzlu balık yedireceğim."

HLESTAKOV. — Vay namussuz vay. Onu Sibirya'ya sürmek lâzım.

TÜCCARLAR. — Nereye sürmek lûtfunda bulunursanız bulunun. Bizden uzak olsun da. Efendimiz, şu hediyelerimizi reddetmeyiniz. Size şarap ve şeker getirdik.

HLESTAKOV. — Hayır, olmaz. Ben hiçbir zaman rüşvet yemem. Fakat bana ödünç olarak üç yüz ruble verirsiniz, o başka... ödünç olarak alırım.

TÜCCARLAR. — Hayhay efendimiz. (*Paraları çıkarırlar.*) Hem neden üç yüz olsun? Beş yüz versek daha iyi değil mi? Siz yalnız bizi kurtarın da.

HLESTAKOV. — Madem ödünç olarak veriyorsunuz, itiraz etmem, alırım.

TÜCCARLAR, *parayı gümüş bir tepsi içinde uzatırlar.* — Tepsiyi de lûtfen kabul etmenizi rica ederiz, efendimiz.

HLESTAKOV. — Pekâlâ, hadi, tepsiyi de alayım.

TÜCCARLAR, *selâm vererek.* — Bari şekerleri de beraberce alsanız...

HLESTAKOV. — Yo!... Ben rüşvet almam.

OSİP. — Aman, beyefendi, niçin almıyorsunuz? Alın! Yolda her şey lâzım olur. (*Tüccarlara*) Kelle şekerlerle şarapları bırakın, kalsın. Her şey lâzım olur. Hepsi bir şeye yarar. Bu ne? İp mi? Onu da verin, yolda lâzım olur. Arabanın bir yeri kırılır, yahut başka bir şey olur da, bağlamak icabeder.

TÜCCARLAR. — Aman efendimiz, artık lûtuflarınızı esirgemeyiniz. Siz de bize yardım etmezseniz, artık ne yapacağımızı şaşırdık demektir. Kendimizi asmaktan başka çaremiz kalmıyacak.

HLESTAKOV. — Mutlaka yapacağım, mutlaka... elimden geleni yapacağım. (*Tüccarlar çıkarlar.*)

BİR KADIN SESİ. — Hayır, sen benim içeri girmeme mâni olamazsın. Seni, ona şikâyet edeceğim... Öyle itme, canımı acıtıyorsun.

HLESTAKOV. — Kim var orada? (*Pencereye yaklaşıp.*) Ne istiyorsun hanımcığım?

İKİ KADIN SESİ. — Sen bizim babamızsın. Bize acı. Emret de, efendimiz, huzurunuza gelelim.

HLESTAKOV, pencereden. — Bırakın gelinler.

XI. SAHNE

*HLESTAKOV, BİR ÇİLİNGİR KARISI,
BİR GEDİKLİ KARISI.*

ÇİLİNGİR KARISI, ayaklarına kapınarak. — Merhamet...

GEDİKLİ KARISI. — Merhamet...

HLESTAKOV. — Yahu siz kimsiniz?

GEDİKLİ KARISI. — Bendeniz gedikli İvanov'un karısıyım.

ÇİLİNGİR KARISI. — Bendeniz de buralı bir çilingirin karısıyım, efendimiz, adım, Fevroniya Petrovna Poşliopkina.

HLESTAKOV. — Dur, teker teker konuşun. Sen söyle, ne istiyorsun?

ÇİLİNGİR KARISI. — Merhametinizi dilemeğe geldim. Kaymakam'dan şikâyetçiyim. Allah onu kahretsin. O düzembazın da, çocuklarının da, amcalarının, teyzelerinin, soyunun sopunun Allah belâsını versin.

HLESTAKOV. — Ne var, ne olmuş?

ÇİLİNGİR KARISI. — Kocamın saçlarını kazıtıp askere yazdırdı. Halbuki daha sıra bize

gelmemiştii. Zaten kanun da buna müsaade etmiyor. Evli adam...

HLESTAKOV. — Bunu nasıl yapar?

ÇİLİNGİR KARISI. — Öyle bir yapar ki düzembaz. İnşallah ne bu dünyada, ne öbür dünyada rahat yüzü görmez. Cezasını bulur. Teyzesi varsa, inşallah onun da Allah cezasını versin. Eğer babası dünyada ise, o namussuz da yerin dibine batsın. Sıra terzinin oğlunda idi. Zaten sarhoşun biri. Ama onlar kendisine hediyeler verdikleri için kaymakam, tüccar karısı Panteleyevna'nın oğluna musallat oldu. Fakat Panteleyevna herifin karısına üç parça patiska gönderince, bize yüklendi. "Sana koca ne lâzım? dedi; işine yaradığı yok ki..." Kocam benim işime yarar mı, yaramaz mı, bunu ben bilirim. Ahlâksız herif, bu benim bileceğim iş. "Senin kocan hırsızın biri!" dedi. "Şimdiye kadar hırsızlık yapmadı ise, bundan bir şey belli olmaz, dedi. Şimdiden sonra yapar. Nasıl olsa, onu önümüzdeki sene askere alacaklar." dedi. Şimdi ben kocasız nasıl yaparım, düzembaz herif? Ben âciz bir kadınıım. Soyun sopun rahat yüzü görmesin inşallah. Kaynanası varsa, kaynanası da...

HLESTAKOV. — Pekâlâ, pekâlâ... (*İhtiyar geçirir.*). Senin derdin ne?

ÇİLİNGİR KARISI, giderken. — Unutmayın efendimiz, merhamet edin.

GEDİKLİ KARISI. — Kaymakam'ı şikâyet geldim.

HLESTAKOV. — Niçin? Ama kısa kes.

GEDİKLİ KARISI. — Niçin olacak? Bana dayak attırdı, efendimiz.

HLESTAKOV. — Yok canım!

GEDİKLİ KARISI. — Bir yanlışlık yüzünden, efendimiz. Kocakarılar pazarda kavga çıkardılar, neden sonra polisler geldi, beni tuttular, öyle bir dövdüler ki iki gün oturamadım.

HLESTAKOV. — Peki, şimdi ne yapalım?

GEDİKLİ KARISI. — Tabii şimdi yapılacak bir şey yok. Ama hiç olmazsa bu işi yanlış yere yaptırdığı için ceza olarak bana bir parça para versin. Ben böyle bir fırsatı ne diye kaçırayım? Para, şimdi benim çok işime yarar.

HLESTAKOV. — Pekâlâ, pekâlâ... haydi, artık gidin, ben bu işi hallederim. (*Pencereden bir sürü el görünür. Her birinde kâğıtlar vardır.*) Daha başkaları da mı geldi? (*Pencereye gider.*) İstemem, istemem. Olmaz, olmaz. (*Uzaklaşarak*) Sıkıldım vallahi. Kimseyi içeri bırakma Osip.

OSİP, pencereden bağırır. — Gidin, gidin, vakit geçti. Yarın gelin. (*Kapı açılır, içeriye kaba bir paltoya sarılmış, saç sakalı uzamış, dudağı şişmiş, çenesi sarılmış biri girer. Onun arkasından da birkaç kişi daha görünür.*)

OSİP. — Çık dışarı, çık. Ne diye giriyorsun? (*Elleriyle ilk girenin karnından iter ve kapıyı arkasından kapıyarak onunla beraber dışarı çıkar.*)

XII. SAHNE

HLESTAKOV, MARIYA ANTONOVNA.

MARIYA A. — Ah!...

HLESTAKOV. — Niçin bu kadar korktunuz hanımefendi?

MARIYA A. — Hayır, korkmadım.

HLESTAKOV, kırtarak. — Hanımefendi, hoşuma giden şey, beni öyle bir adam zannettiniz ki... Öğrenebilir miyim, nereye gitmek niyetinde idiniz?

MARIYA A. — Hayır, hiçbir yere gitmiyordum.

HLESTAKOV. — Peki, hiçbir yere gitmemenizin sebebi nedir?

MARIYA A. — Annem burada zannetmiştim de...

HLESTAKOV. — Canım, şimdi onu bırakın... Ben, sizin ne diye bir yere gitmediğinizi öğrenmek istiyorum.

MARIYA A. — Sizi rahatsız ettim. Mühim işlerle meşguldünüz.

HLESTAKOV, kırtarak. — Fakat sizin gözleriniz, o mühim işlerden çok daha güzel... Siz mi beni rahatsız edeceksiniz? Buna imkân yok. Bilâkis yanımda bulunmakla bana zevk veriyorsunuz.

MARIYA A. — Petersburg ağzı kullanıyorsunuz.

HLESTAKOV. — Sizin gibi fevkalâde bir

insanın karşısında başka nasıl konuşulur? Bir iskemleye oturmanızı rica etmek bahtiyarlığına kavuşmama müsaade eder misiniz? Fakat size iskemle değil, bir taht lâzım.

MARİYA A. — Bilmem ki otursam mı? Gitmem lâzım. (*Oturur.*)

HLESTAKOV. — Ne güzel eşarpınız var!

MARİYA A. — Alay ediyorsunuz efendim. Taşralılarla alay ediyorsunuz...

HLESTAKOV. — Ah! Hanımefendi, bu eşarpınız yerinde olmayı, şu güzel boynunuza dolanmayı ne kadar isterdim.

MARİYA A. — Ne demek istediğinizi hiç anlamıyorum. Eşarptan falan bahsediyorsunuz... Bugün hava bir tuhaf!

HLESTAKOV. — Fakat, hanımefendi, sizin dudaklarınız bütün havalardan daha güzeldir.

MARİYA A. — Çok garip şeyler söylüyorsunuz. Sizden rica ederim, hâtıra olsun diye, defterime birkaç şiir yazsanız daha iyi. Muhakkak siz çok şiir bilirsiniz.

HLESTAKOV. — Hanımefendi, sizin için ne isterseniz yaparım. Söyleyin, nasıl bir şiir istiyorsunuz?

MARİYA A. — Nasıl olursa olsun. Yalnız biraz güzel ve yeni olsun.

HLESTAKOV. — Şiir istediniz ha? Peki. O kadar çok şiir bilirim ki...

MARİYA A. — Hangi şiirleri yazacağınızı lütfen söyler misiniz?

HLESTAKOV. — Ne diye söylüyeyim? Biliyorum ya, kâfi.

MARİYA A. — Ben şiiri çok severim de...

HLESTAKOV. — Kafam şiirlerle dolu. Meselâ belki de size şunu yazabilirim:

*Sen ki sonu gelmeyen ıstıraplar içinde
Kabahati Allaha buluyorsun ey insan.*

Daha başka şiirler de var, ama şimdi hatırlıyamıyorum. Zaten bütün bunlar boş şeyler... Gözlerinizin içinde yarattığı aşktan bahsetsem daha iyi olmaz mı? (*Sandalyesini yaklaştırır.*)

MARİYA A. — Aşk mı dediniz? Ben aşkı bilmem... Şimdiye kadar aşkın ne olduğunu öğrenmedim. (*Sandalyesini uzaklaştırır.*)

HLESTAKOV. — Sandalyenizi niçin uzaklaştırıyorsunuz? Birbirimize yakın otursak daha iyi olmaz mı?

MARİYA A., uzaklaşır. — Niçin yakın oturalım? Uzakta otursak olmaz mı?

HLESTAKOV, yaklaşır. — Niçin uzak oturalım, yakın otursak olmaz mı?

MARİYA A., uzaklaşır. — Peki ama, neden

HLESTAKOV, yaklaşarak. — Size, yakın oturuyormuşuz gibi görünüyor. Farz edin ki uzak-tayız. Ah, sizi kollarımın arasına alabilsem, ne kadar bahtiyar olurdum hanımefendi.

MARİYA A., pencereden bakarak. — A, gördünüz mü? Bir şey uçtu. Saksığan mı, yoksa başka bir kuş mu?

HLESTAKOV, omzundan öper ve pencereden bakar. — Saksâğan...

MARİYA A., kızarak ayağa kalkar. — A, ileri gidiyorsunuz? Bu kadarı fazla. Âdetâ küstahlık...

HLESTAKOV, onu tutarak. — Affedersiniz, hanımefendi. Bu hareketime sebebolan aşktır. Aşk...

MARİYA A. — Siz beni bir taşra kızını zannediyorsunuz. (*Çıkmak ister.*)

HLESTAKOV, onu tutmakta devam ederek. — Size bunu aşk yüzünden yaptığımı söylüyorum. Vallahi aşk yüzünden... Şöyle şakadan yaptım, Mariya Antonovna, kızmayın. Önünüzde diz çökerek, af dilemeğe hazırım. (*Diz çöker.*) Affedin, affedin. İşte dizlerinize kapandığımı görüyorsunuz.

XIII. SAHNE

ÖNCEKİLER, ANNA ANDREYEVNA.

ANNA A., *Hlestakov'u* diz çökmüş vaziyette görerek. — Aman neler görüyorum...

HLESTAKOV, ayağa kalkarak. — Hay Allah belâsını versin.

ANNA A., kızına. — Bu da ne demek? Küçük hanım, ne biçim iş bu?...

MARİYA A. — Vallahi anneciğim..

ANNA A. — Çekil buradan. Duymuyor musun, haydi çekil. Gözüme görüneyim deme. (*Mariya Antonovna ağlıyarak gider.*) Affedersiniz, birdenbire o kadar şaşırdım ki...

HLESTAKOV, kendi kendine. — Mis gibi kadın. Hiç fena değil. (*Diz çöker.*) Hanımefendi, görmüyor musunuz, aşktan yanıp tutuşuyorum.

ANNA A. — Ne? Dizlerime mi kapandınız? Ah... kalkınız, kalkınız? Yer pek temiz değil.

HLESTAKOV. — Hayır, kalkmam... kalkmam... kaderim nedir, bilmek istiyorum? Yaşamak mı, ölmek mi?

ANNA A. — Fakat, müsaade edin, sözlerinizin mânasını pek anlıyamıyorum. Yanılmıyorsam, kızım için ilânı aşk ediyorsunuz, değil mi?

HLESTAKOV. — Hayır, ben kızınıza değil, size âşıkım. Hayatım pamuk ipliğine bağlı. Eğer siz benim sonsuz aşkımı kabul etmiyecek olursanız ben artık bu dünyada yaşayamam. Kalbim yanarak desti izdivacınızı talebediyorum.

ANNA A. — Fakat... müsaade buyurun... bir şey söyleyeyim. Ben bir parça evli bir kadın sayılırım.

HLESTAKOV. — Bundan ne çıkar? Aşkta böyle şeye bakılmaz. Karamzin'in dediği gibi:

“Kanunlar mahkûm ediyor¹.” Biz de ormanlara gideriz. Haydi, reddetmeyin, reddetmeyin...

XIV. SAHNE

ÖNCEKİLER, *MARİYA ANTONOV-NA*, *koşarak girer.*

MARİYA A. — Anneciğim, babacığım dedi ki siz... (*Hlestakov'u diz çökmüş görünce bağırır.*) Aman neler görüyorum...

ANNA A. — Ne o? Ne var? Ne oluyor? Bu ne düşüncesizlik. Yangın mı var, ne oluyor? Bunda şaşılacak ne var? Aklına yine neler geldi? Sanki üç yaşında bebecik. Hiç on sekiz yaşında bir kıza benzemiyorsun, hiç benzemiyorsun. Ne vakit uslu akıllı olacaksın? Ne vakit terbiyeli bir genç kız gibi hareket edeceksin? İyi muamele etmeyi, ağırbaşlı davranmayı, ne zaman öğreneceksin?

MARİYA A., *göz yaşları arasında.* — Valahi anneciğim, bilmiyordum...

ANNA A. — Başında kavak yelleri esiyor; Liapkin-Tiapkin'in kızlarını mı örnek alıyorsun? Onlara ne diye bakıyorsun! Sen onlara bakma! Önünde başka örnekler var; annen var. Sen onları taklidedeceğine beni taklidet.

¹ Karamzin, Nikolay Mihayloviç (1766-1826) ünlü Rus tarihçi ve muharriiri.

HLESTAKOV, genç kızın elini tutarak. — Anna Andreyevna, saadetimize mâni olmayın. Aşkımda bu kadar sadakat gösterdim. Şimdi artık hayır duanızı alayım.

ANNA A., hayretle. — Demek ona âşık-tınız?

HELSTAKOV. — Kararınızı verin, ya hayat, ya ölüm...

ANNA A. — Bak aptal, görmüyor musun, senin için, senin gibi bir sersem için misafirimiz diz çökmek lûtfunda bulundular. Sen de deli gibi birdenbire içeri girdin. Vallahi, sırf bu yüzden reddetsem yeridir. Sen bu saâdete lâayık de-ğilsin.

MARİYA A. — Anneciğim, bir daha yapmam, vallahi, bir daha yapmam...

XV. SAHNE

ÖNCEKİLER, KAYMAKAM.

KAYMAKAM, nefes nefese. — Ekselâns... kıymayın bana, kıymayın bana!

HLESTAKOV. — Ne var, ne oldunuz?

KAYMAKAM. — Tüccarlar, bendenizi zatı devletinize şikâyet etmişler. Namusum üzerine yemin ederim ki, söylediklerinin yarısı bile doğru değıl. Asıl onlar halkı aldatıyorlar. Gedikli karısı yalan söylemiş... vallahi ben onu döv-

dürmedim, yalan, vallahi yalan, kendi kendisini dövdü.

HLESTAKOV. — Bırakın canım, şu gedikli karısını, şimdi sırası değil.

KAYMAKAM. — İnanmayın, hiçbirine inanmayın! Onlar öyle yalancıdır ki, şu kadar bir çocuğu bile inandıramazlar. Bütün şehir onları yalancı diye tanımıştır. Yaptıkları düzembazlıkları bir bilseniz; dünya şimdiye kadar böyle düzembazlar görmemiştir.

ANNA A. — İvan Aleksandroviç'in bize bahsettikleri şerefi biliyor musun? Kızımızla evlenmek istiyorlar.

KAYMAKAM. — Ne? Ne? Bizimki aklını oynattı galiba. (*Hlestakov'a*) Kusura bakmayınız ekselâns, bir tahtası noksandır. Anası da böyle idi.

HLESTAKOV. — Evet... hakikaten kızınızla evlenmek istiyorum. Deli gibi seviyorum.

KAYMAKAM. — Bir türlü inanamıyorum, ekselâns...

ANNA A. — Bunun inanamıyorum falan var mı? Söylüyorlar işte, duymuyor musun?

HLESTAKOV. — Alay ettiğimi sanmayın. Bu aşk beni deli edebilir.

KAYMAKAM. — Bir türlü inanacağım gelmiyor. Ben böyle bir şerefe lâyık değilim.

HLESTAKOV. — Evet. Mariya Antonovna'yı bana verineğe razı olmazsanız, ne yapacağımı görürsünüz.

KAYMAKAM. — İnanamıyorum vesselâm. Bizimle şaka ediyorsunuz galiba ekselâns?

ANNA A. — Amma da odun kafalısın. Beyefendi sana söylüyor ya.

KAYMAKAM. — İnanamıyorum.

HLESTAKOV. — Haydi, razı olun. Ben gözüpek bir adamım. Her şeyi yapabilirim. Eğer kendimi vurursam mahkemelerde sürünürsünüz.

KAYMAKAM. — Aman Yarabbi... bu işte benim hiçbir suçum yok ki, ne bir şeye karıştım, ne de aklımdan karışmayı geçirdim. Hiddet buyurmayınız efendim, zatıâliniz, dilediğiniz gibi hareket ediniz. Doğrusu kafam karmakarışık oldu! Ne yaptığımı, kendim de bilmiyorum! Birdenbire sersemleyiverdim, hiç başıma böyle şey gelmemişti.

ANNA A. — Haydi hayır dua etsene...
(*Hlestakov ile Mariya Antonovna yaklaşırlar.*)

KAYMAKAM. — Allah sizi mesut etsin. Benim hiçbir suçum yok. (*Hlestakov ile Mariya Antonovna öpüşürler, Kaymakam onlara hakarak*) Vay canına. Doğru yahu! (*Gözlerini oğuşturarak*) Aman Yarabbi, öpüşüyorlar, öpüşüyorlar yahu, tıpkı nişanlılar gibi. (*Birdenbire sevincinden bağırmağa ve sıçramağa başlar.*) Haydi Anton, haydi Anton, haydi kaymakam. Yaşadık!...

XVI. SAHNE

ÖNCEKİLER, OSİP.

OSİP. — Araba hazır efendim.

HLESTAKOV. — Peki, şimdi geliyorum.

KAYMAKAM. — Nasıl? Gidiyor musunuz?

HLESTAKOV. — Evet, gidiyorum.

KAYMAKAM. — Fakat... yani... nasıl olur? Siz kendiniz, biraz evvel evlenmekten bahsediyordunuz.

HLESTAKOV. — Evet, gidiyorum ama... bir lâhza için... bir gün için... amcama gidiyorum. Zengin bir ihtiyar... yarın dönerim.

KAYMAKAM. — Kalmanız için ısrar etmiyoruz. Sağ salim dönersiniz inşallah.

HLESTAKOV. — Tabii, tabii, hemen döneceğim. Allaha ısmarladık sevgilim. İçimden geçenleri ifade edecek halde değilim. Allaha ısmarladık ruhum. (*Kızın elini öper.*)

KAYMAKAM. — Yol için bir şeye ihtiyacınız var mı? Paraya ihtiyacınız olsa gerek.

HLESTAKOV. — Yok, hayır, (*Düşünür*) eh... eh... fena olmaz.

KAYMAKAM. — Ne kadar lâzım efendim?

HLESTAKOV. — Evelce sizden iki yüz almıştım... pardon, dört yüz... yanılmanızdan istifade etmek istemem. Dört yüz daha verin, sekiz yüz olsun.

KAYMAKAM. — Derhal. (*Çantasından parayı çıkarır.*) Sanki bilhassa seçilmiş gibi, paralar da gıcır gıcır...

HLESTAKOV. — Evet, şahiden öyle...
(*Paraları alır ve bakar.*) Yeni para uğur getirir, derler.

KAYMAKAM. — Evet, öyledir efendim.

HLESTAKOV. — Allaha ısmarladık Anton Antonoviç! Gösterdiğiniz misafirperverlikten dolayı size çok teşekkür ederim. Bütün samimiyetimle söylüyorum; hiçbir yerde bu kadar iyi bir kabul görmedim. Allaha ısmarladık Anna Andreyevna! Allaha ısmarladık hayatım, Mariya Antonovna. (*Çıkarlar.*)

HLESTAKOV'un sesi, sahnenin arkasından. — Allaha ısmarladık ruhumun meleği, Mariya Antonovna.

KAYMAKAM'm sesi. — Posta arabasiyle mi gidiyorsunuz? Hiç olur mu?

HLESTAKOV'un sesi. — Ben buna alışığım. Hususi arabaların yayları başımı ağrıtıyor.

KAYMAKAM'm sesi. — Hiç olmazsa bir halı ile arabayı iyice örtsek. Emir buyurunuz da bir halı getirsinler.

HLESTAKOV'un sesi. — Yok canım! Zahmet etmeyin... ne lüzum var, mamafih... isterse-niz... getirsinler.

KAYMAKAM'm sesi. — Hey, Avdotya! Sandık odasına git de, en iyi haliyi al, getir! Hani mavi, Acem halısı yok mu, onu.

ARABACI'nın sesi. — Brr... Brrr...

KAYMAKAM'm sesi. — Avdetinizi ne zaman bekliyorum?

HLESTAKOV. — Yarın, yahut öbür gün.

OSİP'in sesi. — O... işte halı dediğin böyle olur. Buraya ver, şöyle koy bakalım. Bu tarafa da biraz saman getir.

ARABACI'nın sesi. — Brr... Brrr...

OSİP'in sesi. — Bu tarafa! Buraya! Bir-
az daha!... Hah, kâfi. Şimdi oldu. (*Eliyle halıya vurur*) Şimdi oturabilirsiniz ekse-
lâns.

HLESTAKOV'un sesi. — Allaha ısmarladık
Anton Antonoviç.

KAYMAKAM'ın sesi. — Güle güle, ekse-
lâns...

KADIN SESLERİ. — Güle güle, İvan Alek-
sandroviç.

HLESTAKOV'un sesi. — Allaha ısmarladık
anneciğim.

ARABACI'nın sesi. — Deeeeh... yavrum...
Deeh... (*Çıngırak sesleri işitilir. Perde iner.*)

BEŞİNCİ PERDE

I. SAHNE

Aynı oda.

KAYMAKAM, ANNA ANDREYEVNA.

KAYMAKAM. — Ne dersin bu işe, Anna Andreyevna? Ha? Hiç aklından böyle şey geçer miydi? Ne şans, canına yandığının! Doğru söyle! Bunu rüyada görsen inanmazdın, değil mi? Vay canına! Alelâde bir kaymakam karısı iken, bak birdenbire, başına devlet kuşu kondu.

ANNA A. — Yo, hiç de şaşırmadım. Böyle olacağını çoktan biliyordum. Aşağı tabakadan gelme olduğun için sen tabii afallarsın. Ne olacak? Asıl kimselerle düşüp kalkmadın ki...

KAYMAKAM. — Sen onu affetmişsin, karı-cığım, ben de asıl bir adamım. Eh bir düşün, Anna Andreyevna, talihimiz açıldı, bize artık ufuklar açıldı. Anna Andreyevna dur, bak... o beni şikâyet edenlerin ağızlarının payını vereceğim. Hey! Kim var orada? *(Bir polis girer.)* Ha, sen misin İvan Karpoviç! Bana tüccarları çağır bakalım... Şimdi göstereceğim o heriflere Beni şikâyet ederler, ha? Vay namussuz herif-

ler vay! Durun, siz durun. Eski günleri mumla arıyacaksınız. Beni şikâyet edenlerin isimlerini yaz. En başa da dilekçeleri kaleme alan şu pis yazıcıları koy. Sonra da herkese ilân et, herkes bilsin ki: Kaymakam, Allahın sevgili kuludur. Kızını herhangi âdi bir adama değil, şimdiye kadar dünyanın eşini görmediği, yaman bir adama veriyor... Her şeyi, her şeyi, her şeyi yapabilecek bir adama. Herkese ilân et, herkes bilsin. Her yerde tellâl çağırsın... çanlar çalınsın! Bayram edilsin, bayram! Canına yandığımın... (*Polis çıkar.*) İşte böyle, Anna Andreyevna, bundan sonra nerede oturalım? Burada mı, Petersburg'da mı?

ANNA A. — Tabii Petersburg'da. Burada nasıl yaşanır?

KAYMAKAM. — Mademki Petersburg'u istiyorsun, Petersburg'da oturalım. Ama burada da kalsak fena olmaz ya. O zaman kaymakamlık falan vız gelir.

ANNA A. — Tabii, kala kala kaymakamlığa mı kaldık.

KAYMAKAM. — Şimdi, yüksek bir mevki kapmanın tam sırası, değil mi Anna Andreyevna? Çünkü o, bakanlarla canciğer. Saraya da girip çıkıyor. Bundan istifade edip öyle bir yer kapılabilir ki, zamanı gelince insan general bile olur. Ne dersin, Anna Andreyevna, general olamaz mıyım?

ANNA A. — Ne diye olmıyacaksın? Tabii olursun.

KAYMAKAM. — General olmak da güzel şey, canına yandığımın. Nişan kordonunu göğsüne çaprazlama takarlar. Nasıl kordon istersin Anna Andreyevna? Kırmızı mı, mavi mi¹?

ANNA A. — Tabii mavi isterim!

KAYMAKAM. — İsteddiği şeye bak. Kırmızı nene yetmiyor? Neden general olmak istiyorum, biliyor musun? Çünkü bir yolculuğa çıktın mı, emir subayları, askerî erkân konak yerlerine senden evel giderler, "Hey, atları hazırlayın" diye bağırlar! Artık orada kimseye at vermezler. Herkes bekler, durur. Bütün memurlar, yüzbaşılar, kaymakamlar, hepsi bekler. Bu da sana vız gelir. Sen valinin evinde yemek yersin, ötede, kaymakamın biri atları bekler durur. Ha! ha! ha! (*Gülmekten katılır.*) Güzel şey canına yandığının...

ANNA A. — Hep böyle kaba şeyler senin hoşuna gider. Bundan sonra yaşayışını büsbütün değiştirmen lâzım geldiğini hatırlardan çıkarma. Artık... ahbabların, beraberce tavşan avladığın, köpek düşkününü bir yargıç, yahut da Zemliyanika olmıyacak. Bilâkis gayet kibar insanlarla düşüp kalkacaksın. Kontlar, yüksek sosyeteden kimse-ler... Yalnız, senin hesabına bir şeyden korkuyorum; bazen damdan düşer gibi öyle bir söz söylersin ki kibar insanlara hiç yakışmaz.

KAYMAKAM. — Sözden ne çıkar canım?

¹ Kırmızı ve mavi kordonlar ayrı ayrı nişanları ifade ediyor.

ANNA A.— Kaymakamken zararı yok ama, şimdi başka bir hayata giriyorsun.

KAYMAKAM. — Orda öyle balıklar varmış ki, insanın daha görür görmez ağzının suyu akıyormuş.

ANNA A. — Senin de derdin gücün balıklarla. Orada tutacağımız ev, hükümet merkezinin en birinci evi olmalı. Odamda öyle esanslar kokacak ki, içeri giren gözlerini kapamağa mecbur olacak. (*Gözlerini kapar ve koklar.*) Ah... ne güzel.

II. SAHNE

ÖNCEKİLER, TÛCCARLAR.

KAYMAKAM. — O, hoş geldiniz tosunlar...

TÛCCARLAR, *selâm verirler.* — Sağ olun efendimiz.

KAYMAKAM. — E, nasılsınız, dostlarım? Ne var, ne yok? İşler nasıl? Demek, tenekeçiler, kumaşçılar, beni şikâyet etmişler ha? Vay madrabazlar, katakulliciler vay. Şikâyet ha? Bari bir şey yapabildiniz mi? Hapse attırırız diye düşündünüz, değil mi? Ben sizin çarkınıza okurum, namussuz kerâtarlar.

ANNA A. — Aman Yarabbi. Antoşa, nasıl sözler söylüyorsunuz?

KAYMAKAM, *canı sıkılarak.* — Bırak canım, lâfa dikkat etmenin sırası mı? (*Tüccarlara*)

Beni şikâyet ettiğiniz o memur, biliyor musunuz, şimdi kızım ile evleniyor. Ya... buna ne buyrulur? Görürsünüz siz... Halkı soyarsınız... Devlete çürük kumaşlar sokar, yüz bin ruble kazanırsınız, sonra da benim için yirmi arşın feda ettiniz diye beni minnet altında bırakırsınız, ha? Bunun farkına varsalar, belânızı bulurdunuz. Bir de burunlarından kıl aldırılmazlar. Tüccarmış... dokunmamak lâzımmış... "Biz hiç de asılzadelerden aşağı değiliz." dersiniz. Asılzade ha?... Bir de suratına bak be! Asılzade ilim, irfan sahibidir. Mektepte dayak yer, okur, öğrenir. Ya sen daha bacak kadarken aldatmağa başlarsın. Hilekârlığı iyi beceremediğin zaman ustandan dayak yersin. Çocukluğunda daha hiçbir dua öğrenmeden arşın kullanmağa başlarsın. Sonra herifin göbeği biraz büyüdü, cüzdanı da şişmeğe başladı mı artık azametinden yanına varılmaz. Ne oldun be? Kendini ne zannediyorsun? Günde on altı tane semaver yapıyorum diye mi bu caka? Yüzüne de, cakana da tüküreyim senin.

TÜCCARLAR, yerlere kadar eğilerek. —
Biz ettik, sen etme, Anton Antonoviç.

KAYMAKAM. — Şikâyet edersiniz ha? *(İşlerinden birine)* Köprü inşaatının müteahhitliğini yaparken kullandığın kerestenin kıymeti 100 rubleyi bile geçmiyordu da, sen 20 bin ruble gösterdin. Bu işte sana ben yardım ettim, kakavan herif. Unuttun, değil mi? Ben bunu açığa vursaydım, Sibirya'yı boyladığın gündü. Cevap versene, dilini mi yuttun?

TÜCCARLADAN BİRİ. — Allah var, ne saklıyalım, kabahaşımız büyük, Anton Antonoviç... Şeytana uyduk. Bir daha yapmayız. Söz veriyoruz. Kusurumuzu affettirmek için ne emredersen yapalım. Sen yalnız kızma.

KAYMAKAM. — Kızmayım, ha! Şimdi de ayaklarıma kapanıyorsunuz. Neden? Çünkü ben üste çıktım. Eğer vaziyet bir parça sizden tarafa olsaydı, beni ayaklarınızın altına alır, ezerdiniz, diri diri mezara gömerdiniz, namussuz herifler...

TÜCCARLAR, ayaklarına kapanarak. — Kıyma bize, Anton Antonoviç!

KAYMAKAM. — Kıyma ha! Şimdi de kıyma diyorsunuz. Ben size... (*Elini sallıyarak*) Ne ise, Allahtan bulun. Ben kinci bir adam değilim. Ama bundan sonra aklınızı başınıza alın. Bir daha böyle haltlar yemeyin. Ben, kızımı öyle lâalettayın bir asılzadeye vermiyorum. Tebrike geldiğiniz zaman elinizi açık tutun. Bu sefer, kelle şekerile, isli balıkla yakayı kurtaramazsınız. Haydi uğurlar olsun. (*Tüccarlar giderler.*)

III. SAHNE

*ÖNCEKİLER, AMMOS FİYODOROVİÇ,
ARTEMİY FİLİPPOVİÇ,
RASTAKOVSKİY.*

AMMOS F., kapıdan görünür görünmez. — Ortada dolaşan lâflar doğru mu Anton Antonoviç? Bu fevkalâde bir kısmet.

ARTEMİY F. — Bu fevkalâde kısımetten dolayı tebriklerimi sunarım, Anton Antonoviç. Bunu duyduğum zaman kalbim sevinçle doldu. (*Anna Andreyevna'nın elini öper.*) Anna Andreyevna!... (*Mariya Antonovna'nın elini öper.*) Mariya Antonovna!...

RASTAKOVSKİY. — Tebrik ederim, Anton Antonoviç. Allah size ve yeni nişanlılara ömürler versin. İnşallah torunlarınızı, torunlarınızın çocuklarını görürsünüz. (*Anna Andreyevna'nın elini öper.*) Anna Andreyevna... (*Mariya Antonovna'nın elini öper.*) Mariya Antonovna!

IV. SAHNE

ÖNCEKİLER, KOROBKİN ve KARISI, LİYULİYUKOV.

KOROBKİN. — Sizi tebrik etmekle bahtıyarım, Anton Antonoviç. (*El öper*) Anna Andreyevna... (*El öper*) Mariya Antonovna...

KOROBKİN'İN KARISI. — Bu kısımetten dolayı sizi tebrik ederim, Anna Andreyevna!

LİYULİYUKOV. — Tebrik ederim, Anna Andreyevna!... (*Anna Andreyevna'nın elini öptükten sonra seyircilere döner ve bu erlenmenin bulunmaz bir şey olduğunu anlatmak ister tarzda dudaklarını şaplattır.*) Tebrik ederim Mariya Antonovna! (*Elini öper ve seyircilere aynı şeyi tekrarlar.*)

V. SAHNE

Birçok ziyaretçi. Bazısı redingot, bazısı frak giymiştir. Hepsi birer birer, önce Anna Andreyevna'nın elini öper ve «Anna Andreyevna» derler, sonra Mariya Antonovna'nın elini öper ve "Mariya Antonovna" derler. BOBÇİNSKİY ile DOBÇİNSKİY itişe itişe ortaya çıkarlar.

BOBÇİNSKİY. — Tebrik ederim.

DOBÇİNSKİY. — Tebrik ederim, Anton Antonoviç.

BOBÇİNSKİY. — Hayırlı olsun.

DOBÇİNSKİY. — Anna Andreyevna!

BOBÇİNSKİY. — Anna Andreyevna!

(İkisi de aynı zamanda el öpmek için eğilirler ve kafaları birbirine çarpar.)

DOBÇİNSKİY. — Mariya Antonovna. *(Elini alır.)* Tebrik ederim. Sonsuz bir saadet içinde ömür süreceksiniz. Altın entariler giyeceksiniz. Çeşit çeşit asıl çorbalar içeceksiniz. Günleriniz eğlence içinde...

BOBÇİNSKİY, sözünü keserek. — Tebrik ederim, Mariya Antonovna! Allah sizi zenginlik içinde, altınlar içinde yaşatsın. Size minicik, avuç kadar bir çocuk versin. Üve... üve... üve, diye boyuna bağırsın.

VI. SAHNE

*Birkaç misafir daha gelir ve el öperler.
LUKA LUKİÇ kartısı ile girer.*

LUKA LUKİÇ. — Tebriklerimi...

LUKA LUKİÇ'İN KARISI, öne atılarak. —
Sizi tebrik ederim, Anna Andreyevna! (*Öpüşür-
ler*) Vallahi o kadar sevindim ki, "Anna Andre-
yevna kızını evlendiriyor" dedikleri zaman, "Ah,
Allahım..." dedim, ve öyle sevindim ki, kocama:
"Lukançik" dedim "bak, Anna Andreyevna'nın ne
talihî varmış" dedim. Kendi kendime "çok şü-
kür..." dedim. "Anna Andereyevnayı bir an evvel
tebrike gitmek için sabırsızlanıyorum" dedim.
İçimden "aman Allahım..." dedim. "Anna An-
dreyevna, kızı için iyi bir kısmet bekliyordu. İşte,
istediği oldu." dedim... Öyle sevindim, öyle sevin-
dim ki, sevincimden dilim tutuldu. Ağladım, ağ-
ladım, hıçkırdım. Hattâ Luka Lukiç "Nastienka,
neden ağlıyorsun?" diye sordu. "Ben de bilmi-
yorum, Lukançik" dedim. Göz yaşlarım sel gibi
akıyordu.

*KAYMAKAM. — Rica ederim, buyurun,
oturun baylar!... Hey, Mişka! Buraya birkaç
iskemle daha getir. (Misafirler otururlar.)*

VII. SAHNE

ÖNCEKİLER, POLİS KOMİSERİ,
POLİSLER.

POLİS KOMİSERİ. — Tebrik ederim, ek-selâns. Allah uzun ömürler versin.

KAYMAKAM. — Teşekkür ederim, teşekkür ederim, buyurun, oturun baylar! (*Misafir-ler otururlar.*)

AMMOS F. — Anton Antonoviç, bu iş nasıl başladı, nasıl cereyan etti? Anlatır mısınız, rica ederim?

KAYMAKAM. — Vallahi, bu iş fevkalâde cereyan etti. Kızımı bizzat kendisi istedi.

ANNA A. — Gayet hürmetkâr ve kibarane bir surette istedi. Fevkalâde güzel sözler söyledi. Dedi ki: "Beni Anna Andreyevna, yalnız sizin meziyetlerinize karşı duyduğum hürmet hissi teşvik ediyor..." O kadar fevkalâde, o kadar terbiyeli, o kadar kibar adam ki... bana: "İnanır mısınız Anna Andreyevna, benim için hayatın beş paralık kıymeti yoktur, ben yalnız sizin bulunmaz meziyetlerinize hayran olduğum için." dedi...

MARİYA A. — Anneciğim, bu sözleri bana söylüyordu.

ANNA A. — Sus bakayım, bir şey bildiğin yok. Sana ait olmıyan şeylere karışma. Bana dedi ki: "Anna Andreyevna, size hayranım..." Sonra öyle methiyeler söyledi ki... ben ona "Biz bu şe-

refe lâyük değiliz..." demek isterken, birdenbire dizlerime kapandı. Ve görülmemiş bir nezaketle "Anna Andreyevna... beni bedbaht etmeyin. Hislerime mukabele edin. Yoksa kendimi öldürür, hayatıma son veririm." dedi.

MARİYA A. — Ama, anneciğim, bunları sana benim için söylüyordu.

ANNA A. — Tabii, senden de bahsetti... inkâr etmiyorum.

KAYMAKAM. — Bizi öyle korkuttu ki... Kendini vuracağını söyledi. "Kendimi vururum, kendimi vururum." dedi.

BİRÇOK SESLER. — Aman Yarabbi!

AMMOS F. — Ne adam!

LUKA LUKİÇ. — Eh, demek kismetmiş...

ARTEMİY F. — Hiç de kismet değil efendim... Kör talih değil bu. Vatana ettiği hizmetlerin karşılığı. (*Kendi kendine*) Zaten talih kuşu böyle öküzlerin başına konar.

AMMOS F. — Anton Antonoviç, gelin şu pazarlığında uyuşamadığımız taziyı alın.

KAYMAKAM. — Bırak canım. Şimdi tazi ile uğraşmanın sırası mı?

AMMOS F. — Eğer onu istemiyorsanız, başka bir köpek için anlaşırız.

KOROBKİNİN KARISI. — Ah, Anna Andreyevna! Saadetiniz beni ne kadar memnun etti, tasavvur edemezsiniz.

KOROBKİN. — Muhterem misafirin şimdi nerede olduğunu, sorabilir miyim? İştittiğime göre, bilmem ne için, yola çıkmış.

KAYMAKAM. — Evet... gayet mühim bir işi var, bir gün için gitti.

ANNA A. — Amcasının hayır duasını almağa gitti.

KAYMAKAM. — Evet, hayır duasını almak için. Ama yarın... (*Aksırır. Etraftan ve bir tek ses halinde "Çok yaşa!" diye bağırırlar.*) Çok teşekkür ederim. Ama yarın gelmesi... (*Tekrar aksırır. "Çok yaşa!" sesi tekrar işitilir. Bazılarının sesi daha yüksek çıkar.*)

KOMİSER. — Sağ ol, ekselâns.

BOBÇİNSKİY. — Çok yaşayın. Kesenize bereket.

DOBÇİNSKİY. — Allah uzun ömürler versin.

ARTEMİY F. — Allah belânı versin.

KOROBKİN'İN KARISI. — Cehennemin dibine git.

KAYMAKAM. — Çok teşekkür ederim. Bilmukabele.

ANNA A. — Biz şimdilik Petersburg'da oturmağa niyetleniyoruz. Buranın havası beni sıkıyor. Köy hayatı... ne yalan söylüyeyim, hiç güzel değil, zaten kocam da orada general rütbesi alacak.

KAYMAKAM. — Doğrusunu isterseniz, baylar, general olmayı da çok istiyorum, ah, canına yandıgımının...

LUKA LUKİÇ. — İnşallah olursunuz.

RASTAKOVSKİY. — İnsanın yapamadığını Allah yapar.

AMMOS F. — Yükselmek hakkınızdır.

ARTEMİY F. — Namusiyle çalışan kazanır.

AMMOS F. *kendi kendine*. — General olduktan sonra, bunu görmeli. Ha öküze semer koymuşsun, ha buna generallik vermişsin, aynı şey. Yo, dostum... daha on fırın ekmek yemen lâzım. Burada generalliği senden daha çok hak edenler var. Daha onlar bile olmadı.

ARTEMİY F., *kendi kendine*. — Hay Allah belâsını versin... **generalliğe** de göz koydu. Kim bilir, bakarsın olur. Herifte gösteriş var, Allah belâsını versin. (*Kaymakam'a dönerek*) Anton Antonoviç, general olursanız bizi unutmazsınız, değil mi?

AMMOS F. — Eğer bir işimiz düşerse yüksek yardımınızı esirgemeyin.

KOROBKİN. — Memlekete faydalı bir vatan-daş kazandırmak için, oğlumu gelecek sene Petersburg'da okutmak istiyorum. Artık lûtfunuzu esirgemezsiniz, onu himayenize alırsınız. Yetimin babası olursunuz.

KAYMAKAM. — Hayhay, elimden geleni yapmağa hazırım.

ANNA A. — Antoşa, sen de her zaman böyle waitlerde bulunursun. Böyle şeylerle uğraşmağa vaktin olacak mı bakalım? Hem ne için, ne münasebet, başına böyle işler alıyorsun?

KAYMAKAM. — Neden almıyayım, elmasım? İnsan bazen böyle şeyler yapar.

ANNA A. — Yapar, yapar ama, her dilenciği de kanadı altına almaz ya.

KOROBKİN'İN KARISI. — Duydunuz mu? Bizi ne yerine koyuyor.

BİRÇOK MİSAFİR. — Evet. O zaten öyledir. Çoktan tanırım. Allah ona fırsat vermesin. İnsanın başına...

VIII. SAHNE

ÖNCEKİLER, POSTA MÜDÜRÜ, *elinde açılmış bir mektupla koşarak girer.*

POSTA MÜDÜRÜ. — Şaşılacak şey bay-lar! Müfettiş zannettiğimiz memur meğerse müfettiş değilmiş.

HEPSİ BİRDEN. — Ne? Müfettiş değil mi imiş?

POSTA MÜDÜRÜ. — Ya... hiç de müfettiş değilmiş. İşte mektubu...

KAYMAKAM. — Ne? Ne diyorsunuz? Ne mektubu...

POSTA MÜDÜRÜ. — Ne mektubu olacak? Kendi yazdığı mektup. Bana, postaneye bir mek-

tup getirdiler. Üstündeki adrese baktım. Ne göreyim? "Postane caddesi" diye yazılı. Donakaldım. Herhalde posta işlerinde gördüğü yolsuzlukları yukarıya rapor ediyor, diye düşündüm. Mektubu alıp açtım.

KAYMAKAM. — Buna nasıl cüret ettiniz?

POSTA MÜDÜRÜ. — Vallahi, nasıl açtığımı ben de bilmiyorum. Sanki içimden bir şey beni dürttü. Mektubu acele postaya yetiştirmek için emir vermek üzere iken şimdiye kadar hiç duymadığım bir meraka kapıldım. Mektubu yollamak bir türlü elimden gelmiyordu. Sanki mektup "Gel beni aç!" diyordu. Bir taraftan bir ses "Sakın açayım deme, hapı yuttuğun gündür!" diye söyleniyor, bir taraftan da şeytan: "Haydi aç! aç! aç!" diye fısıldıyordu. Mührü sökerken vücudumu ateş bastı. Mektubu açtığım zaman, soğuk soğuk ecel terleri döktüm. Ellerim titriyordu. Gözlerim kararıyordu.

KAYMAKAM. — Bu kadar mühim bir mevkide bulunan bir şahsiyetin mektubunu açmağa nasıl cesaret ettiniz?

POSTA MÜDÜRÜ. — Canım, ne mühimmi, ne mevkii Allahınızı severseniz? İşin asıl tuhaf tarafı da burada ya.

KAYMAKAM. — Peki, ne imiş o halde?

POSTA MÜDÜRÜ. — Ne şu, ne bu? Ne olduğunu Allah bilir.

KAYMAKAM, hiddetle. — Ne demek, ne şu, ne bu? Siz ne hakla onun hakkında böyle söyleyebilirsiniz? Ben sizi hapse...

POSTA MÜDÜRÜ. — Ne? Siz mi?

KAYMAKAM. — Evet, ben.

POSTA MÜDÜRÜ. — Yavaş gelin, biraz zor.

KAYMAKAM. — Bilmiyor musunuz ki, o kızım ile evlenecek. Ben de yüksek makamlara geçeceğim. Seni Sibirya'ya sürmezsem bana da adam demesinler .

POSTA MÜDÜRÜ. — Onları bir kalem geç Anton Antonoviç, şimdi Sibirya'yı falan bir yana bırakın da mektubu okuyayım. Baylar, müsaade ederseniz, mektubu okuyorum.

HEPSİ BİRDEN. — Okuyun., okuyun.

POSTA MÜDÜRÜ, okuyarak. — "Azizim Triapiçkin! Sana şimdi, başımdan geçen harikulâde maceraları anlatacağım. Yolda rasladığım bir yüzbaşı ile kumar oynadık. Herif beni öyle bir yoluş yoldu ki, indiğim otelin sahibi, borcumu ödiyemediğim için, az kaldı beni hapse attıracaktı. Fakat birdenbire bütün şehir, Petersburg'lulara has tavırlarımdan, kılığımdan, kıyafetimden, beni valii umumi zannettiler. Şimdi kaymakam'ın evinde yan gelip keyfime bakıyorum. Üstelik herifin karısına da, kızına da sulanıyorum. Yalnız, işe hangisinden başlayacağıma karar veremedim; galiba annesinden siftah edeceğim. Çünkü kadın adamakıllı hazır. Beraberce çektiğimiz sefaleti, beleşten geçindiğimiz günleri hatırlıyor musun? Hani bir gün bir pastacı, yediğim pastalar yüzünden gırtlığıma sarılmıştı. Hey gidi gün-

ler hey... Bir de şimdiki halime bak! Herkes bana istediğim kadar borç veriyor. Gayet orijinal insanlar. Gülmekten patlarsın. Gazetelere yazılar yazdığını bilirim. Bu anlatacağım şeylerle edebiyatını zenginleştir. En başta şunu söyleyeyim ki, kaymakam öküzün biri..."

KAYMAKAM. — İmkânı yok! Böyle bir şey yazmamıştır.

POSTA MÜDÜRÜ, *mektubu uzatarak.* — Buyurun, kendiniz okuyun.

KAYMAKAM, *okuyarak.* — "Kaymakam öküzün biri..." İmkânı yok. Bunu siz yazmışsınızdır.

POSTA MÜDÜRÜ. — Ben neden yazayım?

ARTEMİY F. — Canım, okusanıza.

LUKA LUKİÇ. — Canım okusanıza.

POSTA MÜDÜRÜ, *okumağa devam eder.* — "Kaymakam öküzün biri..."

KAYMAKAM. — Allah kahretsin. Boyuna tekrarlamaya ne lüzum var? Anlaşıldı. Geçin...

POSTA MÜDÜRÜ. — Ha... hı... "öküzün biri... Posta müdürüne gelince, iyi bir adam..." (*Durur*) Benim için de birtakım münasebetsiz şeyler yazmış...

KAYMAKAM. — Yo, kesmeyin, okuyun.

POSTA MÜDÜRÜ. — Canım, ne diye okuyayım?

KAYMAKAM. — Öyle şey olmaz, madem başladık sonuna kadar, hepsini okuyun.

ARTEMİY F. — Müsaade edin de ben okuyayım. (*Gözlüğünü takar ve okur*) “Posta müdürü, sanki bizim hademe Miheyev’in burnundan düşmüş... Herhalde onun gibi aptalın, sarhoşun biri...”

POSTA MÜDÜRÜ, *seyircilere.* — Ne yaramaz çocuk. Kulağını çekmeli onun. Kızmaya değmez...

ARTEMİY F., *okumağa devam eder.* — “Düşkünleri Koruma Müessesesi...e...e...” (*kekeler.*)

KOROBKİN. — Ne diye durdunuz?

ARTEMİY F. — Burası okunmuyor... Zaten, herifin alçağın biri olduğu belli.

KOROBKİN. — Bana verin. Benim gözlerim daha iyi seçer... (*Mektubu almak ister.*)

ARTEMİY F., *mektubu çekerek.* — Burasını atlasak da olur... aşağı tarafları gayet iyi okunuyor.

KOROBKİN. — Canım, onu bana bırakın.

ARTEMİY F. — Okumasına ben de okurum. Zaten aşağısı okunaklı yazılmış.

POSTA MÜDÜRÜ. — Hayır, hepsini okuyun. Şimdiye kadar hiç atlamadık ki.

HEPSİ BİRDEN. — Verin Artemiy Filipoviç, mektubu verin! (*Korobkin'e*) Okuyunuz.

ARTEMİY F. — Buyurun. (*Mektubu uzatır.*) Müsaade edin. (*Parmağıyle mektubun bir yerini örter.*) Buradan itibaren okuyun! (*Herkes toplanır.*)

POSTA MÜDÜRÜ. — Okuyun, okuyun! Öyle saçma şey olmaz. Hepsini okuyun!

KOROBKİN, okuyarak. — "Düşkünleri Koruma Müesseseleri Müdürü Zemliyanika takke giymiş domuza benziyor."

ARTEMİY F., seyircileré. — Aman ne soğuk! Takkeli domuz... Hiç takke giymiş domuz olur mu?

KOROBKİN, okumaya devam eder. — "Millî Eğitim Müdürü leş gibi soğan kokuyor..."

LUKA LUKİÇ, seyircilere. — Vallahi, ömrümde ağzıma soğan koymuş adam değilim.

AMMOS F., kendi kendine. — Çok şükür! Benim hakkımda bir şey yazmamış...

KOROBKİN. — "Yargıç..."

AMMOS F., kendi kendine. — Buyurun bakalım. (*Yüksek sesle*) Baylar, bu mektup uzıyacak galiba. Zaten içinde de okunacak bir şey yok. Âdi bir paçavra...

LUKA LUKİÇ. — Yo, olmaz.

POSTA MÜDÜRÜ. — Hayır, okuyun.

ARTEMİY F. — Devam, devam.

KOROBKİN, devam eder. — "Yargıç Liapkin-Tiapkin fevkalâde move ton¹» (*Durur*) Bu herhalde Fransızca olacak.

AMMOS F. — Mânasını Allah bilir. Dolandırıcı demekse şükredin. Belki de daha kötü bir mânaya gelir.

¹ Fransızca «mauvais ton» âdabı muâşerete riayet etmiyen, yaşama âdabına vâkıf olmıyan demektir.

KOROBKİN, *okur.* — “Ama ne de olsa buranın halkı misafirsever ve iyi kalbli insanlar... Allaha ısmarladık, dostum Triapiçkin. Ben de, senin gibi, edebiyatla uğraşmaya karar verdim. Çünkü, kardeşim, bu hayat artık can sıkıyor. İnsan biraz da ruhi ihtiyaçlarını tatmin etmek istiyor. Artık, herhangi bir yüksek mesele ile uğraşmanın zamanı geldi. Bana mektup yazacak olursan Saratov vilâyetine, Potkatilovka köyüne yaz.” (*Mektubun arkasını çevirir ve okur.*) “Çok sayın Bay İvan Vasiliyeviç Triapiçkin’e Petersburg’da Postane caddesinde avluya nazır, 97 No. lu evde, üçüncü katta, sağda.”

BİR KADIN. — Aman, ne can sıkıcı şey!

KAYMAKAM. — İşte beni öldürdü, öldürdü. Ben artık, ölmüş, bitmiş bir adamım. Gözlerim görmüyor. Yalnız bütün yüzleri domuz suratı gibi görüyorum. İşte o kadar... Onu yakalayın, buraya getirin. (*Eliyle hareketler yapar.*)

POSTA MÜDÜRÜ. — Nasıl getireceksin? Aksiliğe bakın ki, ben de en iyi troykayı koşmaları için emir vermiştim. Bir de yetmiyormuş gibi, onun geçeceği bütün duraklara önceden haber göndermem için şeytan beni dürttü.

KOROBKİN’İN KARISI. — Amma da karışık iş...

AMMOS F. — Rezalete bakın baylar, benden üç yüz ruble borç aldı.

ARTEMİY F. — Benden de üç yüz ruble aldı.

POSTA MÜDÜRÜ, *ah çekerek*. — Ah... ben-den de üç yüz ruble aldı.

BOBÇİNSKİY. — Piyotr İvanoviç'le beraber ikimizden, kâğıt para, 65 ruble aldı.

AMMOS F., *elleriyle hayret ifade ederek*. — Yahu nasıl oldu da böyle enayice tavlandık?

KAYMAKAM, *kafasına vurarak*. — Ben nasıl yuttum ben... Koca budala... Bunadım artık, bunadım. Otuz senelik memuriyet hayatımda, hiçbir müteahhit beni aldatamamıştır; ben ne dolandırıcıları dolandırdım. Bütün dünyayı çalmağa hazır ne düzembazlar, ne açığözleri faka bastırmadım. Ben tamam üç valiye oyun oynamışımıdır; hem canım, vali de nedir ki. (*Eliyle işaret eder*.) Valinin lâfı mı olur?

ANNA A. — Fakat, Antoşa, nasıl olur? O, Maşinka ile nişanlı...

KAYMAKAM, *öfkeli*. — Nişanlı mı? Sen ne sayıklıyorsun be? Bütün bunlar numara. Hâlâ nişandan bahsediyor. (*Kendinden geçerek*.) Bütün dünya, bütün Hıristiyanlar gelin de, bir kaymakamın elâleme nasıl maskara olduğunu görün; aptal diyin, serseri moruğa. (*Kafasını yumrukluyarak*.) Ah benim kaz kafam! Ağzı süt kokan bir piç kurusunu mühim bir adam zannettim. Herif şimdi, şingır mingır araba safası yapıyor. Önüne gelen yerde bu hikâyeyi anlatır, durur. Bu kadar alay yetmiyormuş gibi, bir

yazıcı parçası, bir muharrir taslağı çıkar, bundan bir komedya yazıp oynatır¹. İşte insanın gücüne giden de bu ya. Ne mevkie, ne üsme aldırış ederler, basarlar kahkahayı, basarlar alkışı. Ne gülüyorsunuz be? Gülen, kendine güler. Sersem herifler²... (*Öfke ile ayağını yere vurur.*) Ah şu yazıcı parçaları! Muharrir taslakları! Ah şu mendebur asri kafalılar! Hepsinin Allah belâsını versin! Bir elime geçseniz yok mu, hepinizi bir çuvala doldurur, öğütür öğütür tozunuzu cehen-neme atardım. (*Yumruğunu sallar ve ayağıyle döşemeye vurur. Kısa bir sükûttan sonra.*) Bir türlü kendime gelemiyorum. Zaten Allah, bir kulunu cezalandırmak isterse, ilkönce aklını başından almış. Bu zibidinin neresi müfettiş benziyordu sanki. Hiçbir yeri. O herif, müfettişin tırnağı bile olamaz. Ama, gelgelelim, herkes birdenbire "müfettiş, müfettiş" diye tutturdu. Bu adamın müfettiş olduğunu ilk defa kim söyledi? Cevap verin!

ARTEMİY F., kollarını açarak. — Vallahi, kafamı kesseniz, ben bu meseleyi çözemeyeceğim. Bu işe şeytan karıştı, gözlerimiz bağlandı.

¹ Bu söz Müfettiş'in sahici bir vakadan alınmış olduğu intibahı uyandırması bakımından esere gerçek bir görünüş vermektedir.

² Bu sözler, Kaymakam'ın kızdığı bazı adamlara olduğu kadar, seyircilere karşı da söylenmektedir. «Cimri» de bu düğü kadar, seyircilere karşı da söylenmektedir. *Cimri*'de bu şekilde halka hitaben söylenen sözler var mı?

AMMOS F. — İlk defa kim mi söyledi? İşte bu keratalar... (*Dobçinskiy ile Bobçinskiy'i gösterir.*)

BOBÇİNSKİY. — A... A... hiç de ben değil.

DOBÇİNSKİY. — Ben de... ben de hiç...

ARTEMİY F. — Tabii sizdiniz!

LUKA LUKİÇ. — Öyle ya, sizdiniz! Otel-den deli gibi koşa koşa çıkıp: "Geldi, müfettiş geldi... para da vermiyor." diyen siz değil miydiniz? Sanki bir marifet yaptınız.

KAYMAKAM. — Sizdiniz ya. Zaten bu şehirde bütün dedikodular sizden çıkmaz mı? Men-debur yalancılar...

ARTEMİY F. — Allah sizin de, palavralarınızın da, müfettişinizin de belâsını versin.

KAYMAKAM. — Şehrin içinde o yana bu yana koşup herkesi telâşa verirsiniz, pis herifler, çenesi düşük keratalar. Dedikodudan başka bir işiniz yoktur, aylak herifler...

AMMOS F. — Cenabet keratalar.

LUKA LUKİÇ. — Kuş beyinli herifler...

ARTEMİY F. — Kıllı bebekler... (*Hepsi birden ikisinin etrafını alır.*)

BOBÇİNSKİY. — Vallahi, ben söylemedim. Piyotr İvanoviç söyledi.

DOBÇİNSKİY. — Yo... Piyotr İvanoviç, ilkönce siz...

BOBÇİNSKİY. — Hiç de değil. İlkönce söyliyen sizdiniz.

IX. SAHNE

ÖNCEKİLER, JANDARMA.

JANDARMA. — Hükümdarın hususi emriyle Petersburg'dan şehrimize bir memur geldi. Hemen sizi çağırıyor. Kendisi şimdi oteldedir. *(Bu sözler herkesi yıldırımla vurulmuşa döndürür. Kadınlar bir tek ağızdan hayret içinde bağrışırılar. Herkes birdenbire vaziyetini değiştirip donmuş gibi kalır.)*

SESSİZ SAHNE

Kaymakam, ortada, elleri açılmış, başı arkada, heykel gibi durur. Sağında, karısı ve kızı ona doğru bütün vücutlarıyla uzanmış vaziyettedirler; onların arkasında, seyircilere karşı hayret içinde bir şey sorar gibi, posta müdürü bulunur; onun arkasında, sahnenin hemen kenarında üç misafir bayan, birbirlerine sokulmuş vaziyette, istihza ile kaymakam'ın ailesine bakarlar. Kaymakam'ın sol tarafında bir şey dinliyormuş gibi, başını biraz yana yatırmış bir halde Zemliyanika durur; onun arkasında ellerini açmış, hemen hemen oturacak vaziyette ve sanki ısıklık çalmak veya "Vay canına... kıyamet koptu." demek istiyormuş gibi dudaklarını kımıldatan yargıç; onun arkasında, bir gözü ile, alay ederek kaymakam'ı işaret eder vaziyette Kobokin, onun arkasında sahnenin tam kenarında

Dobçinskiy ve Bobçinskiy ellerini birbirlerine doğru uzatmış, ağızları bir karış açık ve gözleri fırlamış halde birbirlerine bakarak dururlar. Öteki misafirler sadece donmuş bir haldedirler. Bu donakalmış gurup hemen hemen bir buçuk dakika kadar bu vaziyette kalır. Perde iner.

Gogol'ün *Müfettiş*'e yazdığı

BİRİNCİ EK¹

KİŞİLER

BİRİNCİ KOMEDYA AKTÖRÜ, Mihailo Semiyo-
noviç Şçepkin

GÜZEL BİR AKTRİS

BAŞKA BİR AKTÖR

PIYOTR PETROVIÇ

KİBAR TABAKADAN BİR ADAM

SİMYON SİMYONIÇ

*KİBAR TABAKADAN FAKAT KENDİ HALİNDE
BİR ADAM*

NIKOLAY NIKOLAYIÇ

AKTÖRLER VE AKTRİSLER

¹ *Müfettiş* oynandıktan sonra Gogol, eseri hakkındaki tenkidleri ve kendi düşüncelerini, *Müfettiş*'i oynayan aktörlerin ağzından ortaya koymak niyetiyle eserine bir ek yazdı. Bunu, o sırada tiyatro hayatından ayrılmak üzere olan, Kaymakam rolünün yaratıcısı büyük aktör Şçepkin'e oynatmak istiyordu. Fakat Şçepkin, bu eki okuduktan sonra Gogol'ün isteğini reddetti. Çünkü o, *Müfettiş*'teki memurları içimizdeki kötülüklerin birer sembolü gibi değil, düpedüz ahlaksız memurlar olarak kabul ediyordu.

BİRİNCİ KOMEDYA AKTÖRÜ, *salıneye girer.* — Yooo, artık alçakgönüllülüğe lüzum yok. Bu sefer, açıkçası, sahiden iyi oynadım, alkışlanmayı hakettim. İnsan bunu kendi içinde duyarsa, yani böyle düşündüğü zaman kendinden utanmazsa, işini gerektiği gibi yapmış demektir.

(Birtakım aktörler, aktrisler girer.)

BİR AKTÖR, *elinde defne dalından bir taçla.* — Mihailo Simyoniç! Bu tacı size biz, arkadaşlarımız sunuyoruz, seyirciler değil. Onlar taçları çoğu zaman hakedenlere değil, büyük bir başarı göstermiyenlere de verirler. Ama eğer bunu, bazı bazı kıskançlığa kaplıveren, hükümlerinde haksızlığa düşebilen arkadaşlar birlikle getirip veriyorlarsa, demek o adam sahiden taca layıktır.

BİRİNCİ KOMEDYA AKTÖRÜ, *tacı alarak.* — Bu tacın değerini takdir ediyorum, arkadaşlar.

İKİNCİ AKTÖR. — Yoo elinizde tutmayın, başınıza koyun.

BÜTÜN AKTÖRLER, AKTRİSLER. — Başınıza koyun, başınıza.

GÜZEL BİR AKTRİS, *bir adım ilerleyerek emreder gibi.* — Başınıza koyun, Mihailo Simyoniç.

BİRİNCİ KOMEDYA AKTÖRÜ. — Hayır arkadaşlar, bu tacı kabul etmesine ederim ama başıma koymam. Bunu bana halk verseydi başkaydı. O zaman giymek zorunda kalırdım. Yoksa halkın sevgisini küçümsemiş olurdum. Ama kendine eşit arkadaşlar arasında bu tacı giyebilmesi için insanın kendisine çok güveni olması gerekir.

HEPSİ BİRDEN. — Başınıza koyun tacı, başın za koyun.

GÜZEL BİR AKTRİS. — Başınıza koyun Mihailo Simyoniç!

İKİNCİ AKTÖR. — Yooo, bu bizim hakkımız. Şimdi buyruk bizde. Siz lütfen şimdi onu giyin de niçin verdiğimizizi sonra anlatınız. Hah, işte böyle. Şimd. dinleyin. Bu tacı size şunun için veriyoruz. Yirmi yıldan fazladır aramızdasınız. Şimdiye kadar kimsenin kalbini kırmadınız. İşinize hepimizden çok bağlı idiniz. Bu yüzden bizde de çalışmak hevesini uyandırdınız. Siz gözümüzün önünde olmasaydınız, belki bizim çalışma gücümüz yarıda kalırdı. Siz yalnız kendinizi düşünmediniz, kendi rolünüzün iyi olmasına çalışmadınız. Hiç kimse rolünde aksamasın diye de çırpındınız. Kimseyi hor görmediniz. Bu sanatı hiçbirimizin erişemeyeceği kadar çok sevdiniz. İşte bu tacı size bu düşünceler'e sunuyoruz.

BİRİNCİ KOMEDYA AKTÖRÜ, *uygulanmış bir halde.* — Keşke dedikleriniz doğru olsa... Ben böyle değilim arkadaşlar.

**FİYODOR FİYODOROVİÇ, SİMYON SİMYONİÇ,
PIYOTR PETROVİÇ, NİKOLAY NİKOLAYİÇ**
girerler.

FİYODOR FİYODOROVİÇ, *birinci komedya aktörünü kucaklar.* — Mihailo Simyoniç, oyununuz hakkında ne diyeceğimi bilemiyorum. Kendimden geçtim. Siz hiç bu kadar iyi oynamamıştınız... İşte sanatın asıl mânası anlaşılıyor. Sizin oynadığınız rolün sanki çekici bir tarafı mı vardı? Herhangi bir düzembazın kalıbına girdiği halde bir aktör, nasıl oluyor da, seyirciye büyük bir haz verebiliyor? Siz işte bunu yaptınız. Ben sizi seyrederken ağılıyordum. Ama canlandırdığınız kişinin feci durumundan değil; zevk-

ten, hazdan ağlıyordum. Ruhuma bir hafiflik, bir aydınlık geldi. Siz düzembaz bir adamın bütün gizli kapaklı taraflarını ortaya döktünüz. İçim rahatladı.

PIYOTR PETROVIÇ. — ... Yalnız şunu söylemeye müsaade ediniz. *Müfettiş*'in on yıl önceki temsilinde de söylemiştim; *Müfettiş*'in topluma faydalı olabileceğini hiç sanmıyorum.

SİMYON SİMYONIÇ. — Bana kalırsa zararlı bile. Çünkü hep alçaklarla, düzembazlıklarla dolu. Bunu yazan adamın vatanı için bir sevgi besleyebileceğini hiç sanmıyorum. Üstelik o ne saygısızlık, o ne küstahlık... Nasıl cesaret edip de seyirciye "Ne gülüyorsunuz be? Gülen kendine güler." diyor. Bir türlü anlıyamıyorum.

FİYODOR FİYODOROVIÇ. — Ama dostum unutma ki bunu yazar söylemiyor. Kaymakam söylüyor. Kızgınlıktan köpürmüş bir düzembaz söylüyor. Kendisine gülünlere içerliyeceği pek tabii değil mi?

PIYOTR PETROVIÇ. — Ama müsaade edin Fiyodor Fiyodoroviç, bu sözler herkese sahiden biraz tuhaf geldi. Tiyatroda bulunanların çoğu herhalde bu sözleri, yazarın kendilerine söylediğini sandılar. "Gülen kendine güler." ... Hem âdetlerimizle, ahlâkımızla filân alay edip bizi zorla güldürüyor, sonra da kalkıp "Gülen kendine güler." diyor.

BİRİNCİ AKTÖR. — Müsaadenizle benim de söyleyeceklerim var. Bakın, yazarın bu sözü niçin söyletiğini size anlatayım. Mono'oglarda aktör, bilindiği gibi, seyircilere dönüp konuşur. Şimdi kaymakam'ı düşünelim. Kendinde değil, sayıklama halinde. Ama, bindiği posta arabasıyla kim bilir nereye çekip gitmiş olan Hlestakov'un arkasından savurduğu küfürlerin nasıl alayla karşılandığını görmemezlik edemez. Yazar o sözle, sizin verdiğiniz mânayı murad etmişti. Bunu ben size söylüyorum. Çünkü komedyanın bu küçük sırrını biliyorum. Şimdi müsaade ederseniz, ben de

size bir şey sorayım. Diyelim ki yazar, bu eserinde seyirciyle alay edildiğini göstermiş olsun. Peki bundan ne çıkar?

SİMYON SİMYONİÇ. — İltifatınıza teşekkür. Ama ben *Müfettiş*'te canlandırılan kişilerle kendi aramda hiçbir benzerlik göremiyorum. Herkes gibi benim de kusurlarım olabilir. Fakat yine de onlara benzemiyorum. Yooo, bu biraz fazla... piyesin başında bir atasözü vardı: "Aynada kendini çirkin görüyorsan kabahati aynaya bulma." Piyotr Petroviç size soruyorum: Ben o kadar çirkin miyim? Fiyodor Fiyodoroviç sana soruyorum: Ben o kadar çirkin miyim? Nikolay Nikolayviç sana da soruyorum: Ben o kadar çirkin miyim? Baylar hepinize soruyorum, söyleyin bakalım: O kadar çirkin miyim?

FİYODOR FİYODOROVİÇ. — Dostum Simyon Simyoniç, yine garip bir sual sordun? Tabii, güzellik tanrısı sayılamazsın ya. Hiçbirimiz sayılamayız. Yüzün de örnek olacak bir yüz değil yani. Bir iki çirkin tarafın var. Eh, biraz çirkin olunca, seni bütün bütün çirkin sayanlar da çıkabilir.

PİYOTR PETROVİÇ. — Baylar, siz bambaşka bir meseleye girdiniz. Kimin yüzü çirkin, kimin değil? Bunun üzerinde tartışmak gülünç bir şey. Bu vicdani bir mesele. Müsaade edin de biz yine deminki bahsimize dönelim. Ben bu komedyada bir gaye göremiyorum. Daha doğrusu ondan bu anlattığınız mak-sat çıkmıyor.

NIKOLAY NİKOLAYİÇ. — Peki sizin aradığınız gaye ne? Sanatın kendi başına bir gayesi vardır: güzele, yüceliğe doğru yükselmek. İşte sanat budur. Bunsuz sanat olmaz. Bu yüzden de sanat hiçbir zaman ahlâksızlığa düşmez. İster insanlardaki güzellikleri, iyilikleri bize anlatsın, ister onun çirkin yüzünü göstere'n, yani ister doğruluklar peşinde, ister ters yollarda yürüsün sanat her zaman iyiliği ortaya koyar. İnsandaki bütün çirkinlikleri gösterip de se-

yircilerde buna karşı bir tiksinti uyandırmak iyi olan bütün şeyleri övmek değil midir? Bir kötülüğü kötü diye göstermenin fenalık neresinde? Asıl fena-lık, kötülüğü seyircilere, acaba bu kötülük mü, değil mi diye bir kararsızlık uyandırarak anlatmaktır..

BİRİNCİ KOMEDYA AKTÖRÜ. — Haklısınız. Çok haklısınız Nikolay Nikolayîç. Siz benim her zaman düşündüğüm, fakat sizin kadar iyi anlatamadığım şeyi söylediniz. Bizim dramlarımızın çoğu bu bakımdan kusurlu. Seyirci tiyatrodan çıkıyor da gördüğü hakkında bir karar veremiyor. O piyeslerde seyirci iyiliğe doğru yöneltilmiyor, kötülükten uzaklaştırılmıyor..

FIYODOR FİYODOROVİÇ. — Sahici bir sanat-kâr için böyle bir rolü oynamak kim bilir ne büyük bir ıstıraptır.

BİRİNCİ KOMEDYA AKTÖRÜ. — Evet, çok haklısınız. Bazan bunun insana ne kadar acı geldiğini bilemezsiniz. Okuyorsunuz, rolünüzün içine giriyorsunuz. Ama yine de ona ne şekil vermek lâzım geldiğini bir türlü kestiremiyorsunuz.

PIYOTR PETROVİÇ. — Siz yine benim soru-mu cevapsız bıraktınız. Bu komedyayı ciddiyetle ele alalım. Müfettiş, seyirci üzerinde hiç de hoş bir tesir bırakmadı. Tam tersi. Siz de biliyorsunuz ki, bu eseri seyredenlerden kimi öfkelendi, kimi sinirlendi. Yani kimse tiyatrodan hoşnut ayrılmadı. Evet, iyi düzenlenmiş sahneler, gülünç durumlar, hattâ ustaca canlandırılmış kişiler yok değil, ama yine sonunda tatsız bir şey kalıyor. Bunun ne olduğunu size iyice anlatamıyacağım. Herhalde çok korkunç, dehşetli bir şey: yolsuzluktan, ahlâksızlıktan duyulan bir korku. Son perdede piyesteki bütün kişileri yakıp, ocaklarını söndürecek o sahici müfettişin gelişi, bunu haber veren polisin bir cellât gibi görünür-mesi ve hepsinin üzerinde bir donup kalma tesiri

yapması korkunç, dehşetli bir şey değil mi? Hiçbir tragedya benim üzerimde bu kadar ağır, bu kadar kasvetli bir tesir bırakmamıştır. Hattâ ben şimdi şüphelenmeğe başlıyorum: acaba komedyanın son sahnesindeki bu havayı yazar düşünce taşına mı yaratmıştır? Çünkü böyle bir tesir kendiliğinden olmaz.

BİRİNCİ KOMEDYA AKTÖRÜ. — Çok şükür, bu soru aklınıza geldi. *Müfettiş*, on yıldan beri tiyatrolarda oynanıyor, seyredenlerin çoğu bu komedyanın bıraktığı ağır izlenimi yeriyor, ama biri de çıkıp acaba bu piyesten niçin böyle bir mâna çıkıyor, diye sormuyor... Bunun bir sebebi olması lâzım değil mi? Bir budalanın hareketleri bile sebepsiz değildir.

(Herkes ona hayretle bakar.)

SİMYON SİMYONİÇ. — Vallahi sözleriniz bilmecedan farksız. — — —

BİRİNCİ KOMEDYA AKTÖRÜ. — Yahu *Müfettiş*'in sonu yoktur. Bunun farkına varmadınız mı?

NİKOLAY NİKOLAYİÇ. — Nasıl sonu yok yahu?

SİMYON SİMYONİÇ. — Sonu olmaz olur mu canım? Beş perdelik değil mi? Altı perde olacak değil ya?

PIYOTR PETROVİÇ. — Müsaadenizle bir şey söyleyeceğim, Mihail Semyonîç. Sonu olmayan piyes olur mu? Sanat kaidelerine uyar mı bu? Bu tıpkı, önümüze kapalı bir kutu getirip de içinde ne var, diye sormağa benziyor.

BİRİNCİ KOMEDYA AKTÖRÜ. — Ya bu kutu, sizin çalışıp çabalayıp açmanız için önünüze konulmuş ise?

PIYOTR PETROVİÇ. — Öyle ise insan bunu söyler. Yahut da dosdoğru seyircinin eline anahtarı verir.

BİRİNCİ KOMEDYA AKTÖRÜ. — Ya anahtar nemen kutunun yanında ise?

NİKOLAY NİKOLAYIÇ. — Canım artık böyle bilmece gibi konuşmayı bırakın. Sizin, herhalde bir bildiğiniz var. Yazar, mutlaka anahtarı elinize verdi, ama bizden saklıyorsunuz.

BİRİNCİ KOMEDYA AKTÖRÜ. — Ya bu kutu çok kolayca açılıverirse, yahu nasıl oldu da biz açamadık diye şaşmaz mısınız? İçinden çıkan şey bazıları için hükmü geçmiş bir para, başkaları için de değeri hiçbir zaman azalmıyan altın olabilir.

NİKOLAY NİKOLAYIÇ. — Canım bu sizin bilmecelerinizden de bıktık artık. Neredeymiş bu anahtar, söyleyin de kurtulalım.

SİMYON SİMYONIÇ. — Anahtar, anahtar, Mihailo Semyoniç!

FİYODOR FİYODOROVIÇ. — Anahtar...

PİYOTR PETROVIÇ. — Anahtar...

BÜTÜN AKTÖRLER, AKTRİSLER. — Mihailo Semyoniç, anahtar.

BİRİNCİ KOMEDYA AKTÖRÜ. — Anahtar mı? Ama baylar, bakalım siz onu elinize almağa razı olacak mısınız? Belki de kutusuyla atıverirsiniz...

NİKOLAY NİKOLAYIÇ. — Anahtar, anahtar... Fazla söze lüzum yok.

HEPSİ BİRDEN. — Anahtar...

BİRİNCİ KOMEDYA AKTÖRÜ. — Peki, peki anahtarı size vereyim. Bir komedya aktöründen, belki de böyle lâflar işitmeğe alışık değilsinizdir. Ama ne yapalım, ben bugün heyecan içindeyim. Ruhum hafifledi. İçimde ne varsa söylemeğe hazırım. Sözlerimi nasıl isterseniz öyle karşılayın, ben içimdekileri söyleyeceğim. Hayır baylar, yazar bana anahtarı vermedi. Ama bazı zaman insanın öyle anları oluyor ki, önceden anıyamadığı şeyleri birdenbire kavrayıveri-

yor. Ben bu anahtarı kendim buldum. İçimden öyle geliyor ki, sahici anahtar da budur. Kutu önümden açılıverdi. Yazarın da bundan başka bir düşüncesi olmazdı zaten. Piyesteki vakanın geçtiği şehre bir iyi bakın. "Rusya'da böyle bir şehir yoktur. Bir şehirde memurların topunun birden bu kadar ahlâksız olması görülmüş, işitilmiş şey değildir; ne olsa iki üç tane namuslu adamın çıkması lâzım; halbuki burada bir tek namuslu kişi yok." diyorlar. Yani kısacası böyle bir şehir olamaz diyorlar, değil mi? Ama mademki o, hepimizin içinde var, o halde o, bizim ruhumuzun şehridir. Kendimize yalnız dünya adamının gözü ile bakmıyalım. Bizi ölümümüzden sonra yargılayacak olan bu adam değildir. Bizi mezarımızın başında bekliyen korkunç bir müfettiş var. Bu müfettişin de kim olduğunu bilmiyor musunuz sanki? O, bizim uyuyan vicdanımızdır. O, bizi birdenbire her şeyi olduğu gibi apaçık görmeye zorlayacaktır. O zaman çevremizde ve içimizde öyle korkunç bir manzara açılacaktır ki, dehşetten saçlarımız dümdük olacak. Öyle ise bu teftişi kendimiz yapsak daha iyi değil mi? Hem hayatın sonunda değil, başlangıcında. Şimdi kendi hakkımızda güzel güzel övgüler, boş lâflar uydurup dinliyeceğimize ruhumuzdaki o çirkin şehri görmeğe gidelim. Dünyadaki bütün şehirlerden daha berbadolan şehrimizi gezelim. Orada ruhumuzun hazinesini soyan hırsız memurlar bulacağız. Bunlar akıllarına eseni yapan ihtiraslarımızdır. Hayatımızın başında müfettiş olabilmeliyiz. Onunla beraber, içimizde olanı biteni gözden geçirmeliyiz. Yeter ki bu müfettiş, sahici müfettiş olsun... Hlestakov gibi yalancı bir müfettiş değil. Hlestakov bir düzembazdır. Bizim dünyamızın o yalancı, o satın alınır vicdanıdır. İçimizdeki ihtiraslar Hlestakov'u kolayca satın alırlar. Yanımıza Hlestakov'u alırsak, bu ruh şehrimizde hiçbir şey göremeyiz. Bakın, onunla konuşurken memurlar ne kadar ustaca işin içinden sıyrılıyor,

kendilerini haklı gösteriyorlardı. Melek gibi oluyorlardı. Bizim kötü bir huyumuz, en düzembaz bir memurdan daha kurnaz değil midir? Hem öyle güçlü bir ihtirasımız değil, en boş, en önemsiz bir alışkanlığımız bile ondan daha kurnazdır. İşin içinden öyle ustaca sıyrılır, kendisini öyle bir haklı gösterir ki, biz onu bir meziyet sayarız. Hattâ başkaları yanında onunla övünürüz. "Benim şehrim bakın, ne güzel, ne temiz, ne muntazam..." deriz. Hayır şu dünya vicdaniyle içimizde hiçbir şeyi göremeyiz. O da, ihtiraslarımız da birbirlerini aldatır dururlar. Hlestakov'un memurları kandırması gibi... Sonra da uçar gider, izini bile bulamazsınız. Artık kendisini general sayan, ötekine berikine mevkiler vadeden budala kaymakam gibi, hakiki müfettişe hiç de benzemiyen aptal bir çocuk tarafından aldatıldığınızı anlarsınız.

Evet baylar, evet Simyon Simyonîç, Piyotr Petroviç, bu yalancı vicdanı içimizden atalım. Kendimize Hlestakov'un gözü ile değil, hakiki müfettişin gözü ile bakalım. Bizim ruhumuzun şehri, bana inanın, iyi bir hükümdarın devletini düşünmesi gibi, bakılmağa değer. Bir hükümdar, devleti içindeki düzembazları adaletle, amansız bir şekilde nasıl kovuyorsa, biz de ruhumuzdaki düzembazları tıpkı onun gibi kovalım. Bu işi yapabilmek için bir çare, bir kamçı var: o da *gülme*. Bayağı ihtiraslarımızın korktuğu, çekindiği *gülme*! İnsandaki gerçek güzelliği kirletecek her şeyle alay etmek için yaratılan *gülme*! Gülmeye gerçek mânasını verelim artık. *Gülmeyi*, kötü ile iyiyi ayırdetmeden her şeyle alay eden, onu düşüncesiz basit bir eğlence vasıtası haline getiren insanların elinden alalım. Başkalarında gördüğümüz âdilliklere, yabancılıklara nasıl gülüyorsak içimizde bulduğumuz bayağılıklarla da, ne olursa olsun, alay etmekten korkmıyalım. Kendi ruhumuzun derinliklerine Hlestakov'la değil de, hakiki, satın alınmaz müfettişle inerek orada alay edilecek ne kötülükler buluruz. O

zaman içimizde kızgınlıktan köpüren bir kaymakamun yahut daha doğrusu içimizdeki kötü ruhun bize: "Ne gülüyorsun? Gülen kendine güler." dediğini duyarsak şaşırılmayalım. Ona göğsümüzü kabarta kabarta diyelim ki: "Evet, kendimize gülüyoruz. Çünkü içimizde namuslu bir insanın sesini duyuyoruz. Çünkü bizim boyuna daha iyi olmamızı isteyen Tanrının emrini dinliyoruz." Arkadaşlar, işte bakın, ağlıyorum. Demin sizi güldürüyordum. Şimdi ağlıyorum. Müsaade ederseniz, benim mesleğimin de sizinkiler kadar şerefli bir meslek olduğuna, benim de sizin gibi memleketime hizmet ettiğime, boş insanları eğlendirmek için yaratılmış bir soytarı olmadığımı, büyük Tanrı devletinin namuslu bir memuru olduğuma inanayım. İnanayım, içimde duyayım ki, sizlerde doğmasına sebeb olduğum bu gülme boş zamanları doldurmaktan, ötekiyle berikiyle alay etmekten başka bir şeye yaramıyan bir gülme değil, insan oğluna karşı sevgiden gelen bir gülmedir. Bir araya toplanıp bütün dünyaya ispat edelim ki, bu memlekette en küçüğünden, en büyüğüne kadar herkes, bütün insanların hizmet etmesi gereken varlığa, Tanrıya hizmet ediyor, (gözlerini yukarı kaldırır) ve o ölmez. o mutlak güzelliğe nefsi vakfediyor.

İKİNCİ EK¹

SİMYON SİMYONİÇ. — Nedir bu Allahını seversen Mihail Mihaliç, bir “İç şehir” dir tutturmuşsunuz, nedir bu yahu?

MİHAL MİHALİÇ. — Bence bu “İç şehir” bizim ruhumuzdur. Piyesin son sahnesi de hayatın sonunu anlatıyor. O anda vicdanımız, bize kendimizi olduğumuz gibi gösteriyor; ve biz bundan dehşete düşüyoruz. Bence, komedyanın sonunda, geldiği haber verilen sahici müfettiş, son nefesimizde karşımıza çıkan gerçek vicdanımızdır. Hlestakov’a gelince, o bizim yalancı, dünyalık vicdanımız. Korkularımızı sömürerek gerçek vicdanın kılığına bürünüyor. İşte Hlestakov’u memurlar nasıl satın alıyorlarsa o yalancı vicdanımız da, tıpkı böyle, ihtiraslarımız tarafından satın alınıyor ve Hlestakov gibi iz bırakmadan kaybolup gidiyor... Seyircileri bu kerte sarsan o ümitsiz soru bana, bir komedya gibi görmeye alıştığımız hayatımızın da böyle trajik bir şekilde bitebileceğini hatırlattı.

PIYOTR PETROVİÇ. — Doğrusu güzel söylüyorsunuz ama, bu benzerlikleri nereden çıkardığınızı anıyamadım. Hlestakov nerede, bizim dünyalık vicdanımız nerede. Sahici müfettiş nerede, asıl vicdanımız nerede? Nikolay Nikolayiç, şimdi samimi olarak söyleyin bana, bunlarda bir benzerlik görüyor musunuz?

NİKOLAY NİKOLAYİÇ. — Doğrusu hiçbir benzerlik yok.

¹ Gogol, aktör Şçepkin’in birinci eke karşı olan itirazlarını göz önüne alarak ve kendi fikirlerini biraz yumuşatmak suretiyle *Müfettiş*’e ikinci bir ek yazdı.

SİMYON SİMYONİÇ. — Ben de gözlerimi fal taşı gibi açıyorum ama böyle bir benzerlik göremiyorum.

FİYODOR FİYODORİÇ. — Size bir şey söyleyeyim mi Mihai Mihaliç, fikriniz güzel; hattâ bu fikir, bir sanat eserinin konusu olabilir. Ama yazarın böyle bir şey düşündüğünü hiç sanmıyorum.

NIKOLAY NİKOLAYİÇ, kesin bir ifade ile. — Saçma, böyle bir şey aklından bile geçmemiştir.

MİHAL MİHALİÇ. — Peki, ben size onun hatırlarından böyle bir şey geçtiğini söyledim mi sanki? Önceden dedim ki: Yazar bana eserini çözecek anahtar vermedi. Bu bulduğum, benim anahtarım. Yazarın böyle bir fikri olsaydı da bunu açığa vursaydı çok yanlış bir iş yapmış olurdu. O zaman bu eser bir komedya değil, bir mecaz, renksiz, sıkıntılı bir ahlâk dersi olurdu. Hayır, yazarın gayesi, ideal şehirde değil, şu gözlerimizin önündeki dünya şehrinde olup biten sapıklıkların dehşetini anlatmaktır. O, dünyadaki bütün kötülükleri göze çarpacak şekilde bir araya toplamağa çalışıyor; fakat bir tabloda gölgelerin lüzumlu olması kabilinden, iyilikler arasında da kötülüklerin bulunması gerektiğine inanılmasını istemiyordu. Yazar, bu kara kuvvetleri seyirciye adamakıllı duyurmayı vazife ediniyor, herkesi onlarla çarpışmaya çağırıyor. Dünyadaki bütün rezaletleri gösterip seyirciyi dehşet içinde bırakmak istiyor. İşte onun yapmak istediği bu. Ama eserden bu mânâyı çıkarmak bize düşer. Eh, çok şükür biz de çocuk değiliz ya. Ben kendi hesabıma, bu piyesten nasıl bir ders alınabileceğini düşündüm de işte bu size anlattıklarımı buldum.

PİYOTR PETROVİÇ. — Mihai Mihaliç, komedya herkes için yazılır. Ondan çıkabilecek dersi de herkes çıkarabilmelidir. Yani bu ders komedyadan hemen çıkarılacak, herkesin anlayabileceği bir ders

olmalı. Yoksa kimselere benzemiyen, orijinal bir adamın çıkardığı derslerden bana ne? Size sorarım: niçin bu dersi yalnız siz çıkardınız da başka kimse çıkarmadı.

NİKOLAY NİKOLAYİÇ, acele acele. — Evet, öyle ya. İşte doğru söz buna derler. İlkönce buna cevap verin bakalım: niçin bu neticeyi siz çıkardınız da başkası çıkarmadı?

SİMYON SİMYONİÇ. — Evet Mihai Mihaliç, niçin bunu yalnız çıkardınız da başkası çıkarmadı?

MİHAL MİHALİÇ. — Bir defa bu dersi yalnız benim çıkardığımı nereden biliyorsunuz? Ondan sonra bu neticeyi, niçin, güçlükle çıkarılabilecek, uzak bir ders sayıyorsunuz. Ben, aksine, bize en yakın olan şeyin bizim ruhumuz olduğunu sanıyorum. Ben ilkönce ruhumu, kendimi düşündüğüm içindir ki, bu dersi çıkarabildim. Başkaları da önce kendi ruhlarını düşünselerdi onlar da benim çıkardığım dersi çıkaracaklardı. Ama insanlar sanat eserine, arının çiçeğe yapıştığı gibi yapışmıyorlar. Kendileri için bir şey çıkarmaya çalışmıyorlar. Hayır, biz her şeyde, kendimiz için değil de, başkaları için ders arıyoruz. Başkalarının ahlâkıma göz dikeyoruz da kendimizi unutuyoruz. Kusurları başkalarında aramayı, görmeyi seviyoruz, kendimizde değil. Bakın bir defa, bu komediyaya 30.000 kişi geldi. Hepsi de gülmek için geldiğini biliyor. Ama herkes kendine değil, başkalarına gülmeğe geliyor. Hele içlerinden birine, güldüğü kişiye biraz benzediğini çıtlatacak olun, bakın nasıl küp-lere binecek, "Benim mi yüzüm çirkin?" diyecektir.

SİMYON SİMYONİÇ. — Ben bunu demek istemedim.

MİHAL MİHALİÇ, sözünü keserek. — Müsaade edin, Simyon Simyoniç, siz namuslu, kibar bir adam-sınız. Niçin böyle, düşündüklerinize aykırı şeyler söylüyorsunuz. Önce niçin unutuyorsunuz ki, ko-

medyanın ve genel olarak hicvin konusu, insanın me-
ziyetleri değil, kusurlarıdır. Komedya, kötülükleri
ne kadar daha çok kötü gösterir, seyircileri ne kadar
daha çok dehşete düşürürse gayesine o nispette yak-
laşmış olur. Niçin her sefer bunları unutup, traged-
yaya yakışır konuları komedyaya mal etmeye çalı-
şıyorsunuz. Hayır, onu biraz rahat bırakın, o ne
yapacağını bilir. Kötülük, nerede olursa olsun, ya-
kasına yapışmalı, ona nefes aldirmamalı. Siz tam
bir Hristiyan gibi davranmak isterseniz bu hicvi ken-
dinize karşı da kullanmalısınız. Bir komedyayı bü-
tün topluma uygulamadan önce kendi kendinize de
vurmalısınız. Ders çıkarmak mı? İstiyen onu her
yerde bulabilir. Kendi ruhuna bakabilen herkes, her
şeyden kendisine lüzumlu olanı çıkarabilir; dünya
şehrinde bir ruh şehri görebilir. Sonra da kalleşliğe,
sahtekârlığa karşı daha büyük bir güçle karşı koy-
mağa ihtiyaç duyar. İçimizde neler var, bunu bili-
yoruz. Her gün içimizde ne türlü ihtiraslar kayna-
dığını söyleyip duruyoruz. Ama onları kovmağa,
silkıp atmağa yanaşmıyoruz. Halbuki bu işi yapmak
için bizim elimize bir kamçı verilmiştir.

SİMYON SİMYONİÇ. — Ne kamçısı canım?
Hangi kamçı?

MİHAL MİHALİÇ. — *Gülme*, kamçı değil de
nedir? Yoksa *gülme*, bize boş boşuna verilmiş bir şey
midir sanıyorsunuz? Dünyada hiçbir şeyden kork-
mayan bir ahlâksız ondan boş yere mi korkuyor? De-
mek ki o, bize iyi bir işe yarasın diye verilmiştir.
O, bize insan güzelliğini çirkinleştiren her şeyi vur-
mak için verilmişse niçin onu kendi ruhumuzu leke-
liyen şeylere karşı kullanmıyalım? Evet, onu içi-
mize sokmalıyız. İçimizdeki hırsız memurları kovma-
lıyız. Kendi kendinize güldüğünüze delâlet eden en
küçük bir ima niçin sizi öfkeliendiriyor? Her küçük
ihtirasımız, her bayağı tarafımız kendini güzel gös-
termek istiyor. Hem de ancak bu yoldan ruhumuza

girişiyor. Çünkü tabiatımız esasta iyidir. Bu kötü temayülü o, çirkin çıplaklığıyla içinde barındıramaz. Fakat bana inanın; onu gözlerimizin önüne koyup da gülersek utancımızdan k. zaracağız. Yüzümüzü nereye saklayacağımızı bilemeyeceğiz. O zaman bu kötü temayül ruhumuzda kalmağa cesaret edemiyecek. Öyle bir kaçıp g.idecek ki, yerinde yeller esecek.

SİMYON SİMYONİÇ. — Doğrusu bu sözler beni düşündürdü. Sizce bu gülme kendimize de çevrilebilir öyle mi?

PIYOTR PETROVİÇ. — Bana öyle geliyor ki, bu ancak insan tabiatının asıl güzelliğini anlamış, kendi kusurlarına karşı nefret duymuş bir adam için kabildir.

MİHAL MİHALİÇ. — Benim vazifem artık bitti. Yirmi yıldır çalıştığım bu sahneden artık ayrılıyorum. Bu çelengi bana siz verdiniz. Siz beni coşturdunuz. Bu sözleri söylemeğe siz beni zorladınız. Bakın ağlıyorum. Bırakın, benim mesleğimin de sizinkiler kadar temiz bir meslek olduğunu hiss edeyim. Ben de memleketime hizmet ettim. Boş bir hokkabaz olmadım. Büyük Tanrı devletin namuslu bir memuru oldum. Sizde insanların birbiriyle alay etmesine yarıyan o mânasız gülmeyi değil, insan sevgisinden doğan gülmeyi uyandırdım. Nikolay Nikolayîç, Fiyodor Fiyodoriç, Simyon Simyoniç ve siz, o kadar çok şey öğrendiğim, beraber çalıştığım, şimdi de ayrılmak üzere olduğum arkadaşlar! Dostlar! Seyirciler istidadımı sevdiler, ama siz beni sevdiniz. Benden sonra bu gülmeyi siz alın. Onu her şeye, iyiye, kötüye karşı alaya çevirenlerin elinde bırakmayın. Sözlerime inanın, size diyoğum ki gülme iyidir. Gülme namusludur. O bize, başkalarıyla değil, kendi kendimizle alay etmek için verilmiştir. Kendi kusurlarıyla alay etmeye, kendi kusurlarına gülmeye cesaret edemiyen, hiç gülmesin daha iyi. Yoksa gülme iftira gibi çirkin bir hal alır. Bundan da bir mücrim gibi, o adam sorumlu olur.

Gogol, halkın ve gazetelerin Müfettiş hakkında söyledikleri, yazdıkları çeşitli fikirleri bir yere not ederek 1841 yılında bunlardan ortaya küçük bir piyes çıkardı. Aşağıda okuyacağınız parçalar bu piyesin en önemli parçalarıdır.

Yeni Bir Komedyanın Oynanmasından Sonra

TİYATRODAN ÇIKIŞ

Tiyatronun giriş yeri. Bir tarafta localara ve galeriye giden merdiven görünür; ortada tiyatronun içine açılan kapı, öte yanda çıkış kapısı. Uzaktan alkış sesleri gelir.

KOMEDYANIN YAZARI¹, girer. — İyi ki dışarı çıktım; ne ise, kendime gelir gibi oluyorum. İşte alkışlar, bravolar... Bütün tiyatro inliyor. İşte şöret. Yedi sekiz yıl önce olsaydı, Yarabbim, heyecandan belki de kalbim dururdu. Her tarafım tir tir titrerdi. Ama o hali çoktan atlattık. O zaman gençtim, her delikanlı gibi başım havalardaydı. Kader işte; gençliğimde hiç övüldüğüm, beğenildiğim olmadı. Halbuki şimdi... Bu merhametsiz hayat, insanın aklını başına getiriyor. Artık anlıyorsun ki bu alkışların hiçbir mânası yoktur. İnsanlar her şeyi, her şeyi kolayca alkışlarlar: insan ruhunun, insan kalbinin derinliklerine inen bir aktörü de, ayaklarının ucunda

¹ Bu kişi hayattan alınmış değildir. Onda, çevresindeki insanların ve memurların yolsuzluklarını, kötülüklerini alay konusu olarak seçen bir komedy yazarının toplum içindeki durumu canlandırılmak istenmiştir.

dönebilen bir dansörü de, göz boyayıcı bir hokkabazı da... Hepsini hepsini alkışlarlar. İşliyen bir kafa imiş, duyan bir kalbmış, inliyen bir ruhmuş, yahut da oynıyan bir bacak, bardakları altüst eden ellermiş; hepsi aynı alkışla karşılanıyor. Hayır, şimdi artık istediğim şey alkış değil: şimdi birden bire localarda, galeride, aşağıda bulunmak, her köşeye sokulmak, herkesin fikirlerini, intibalarını daha sıcak, sıcak, taptaze iken öğrenmek istiyorum. Münekkidlerin, gazetecilerin düşünceleri, hükümleri ortalığı kaplamadan, daha herkes kendi duyusunun, kendi düşünsünün tesirindeyken her şeyi dinleyip anlamak istiyorum. Bu bana çok lâzım. Ben bir komedyaya yazarıyım. Başka çeşit eserler ne olsa belli bir azlığın hükmüyle değerlendirilir. Yalnız komedyanın kıymeti bütün halkın vereceği karara göre belli olur. Bir komedyaya için her seyircinin hükmü vermeğe hakkı vardır; her çeşit insan ona bir değer biçebilir. Ah, isterdim ki herkes bana kusurlarımı, eksiklerimi söylesin. Alay da etseler razıyım. Ama tarafsız olmadan, kinle, öfkeyle konuşacaklarmış, zarar yok, her şeye razıyım; tek konuşsunlar, söylesinler. Hiçbir söz sebepsiz söylenmez. Her lâfta az bile olsa bir gerçek vardır. Çevresindeki insanların gülünç taraflarını ortaya çıkarmak işini üzerine alan bir kimse kendi zayıf ve gülünç taraflarının gösterilmesine de haydi haydi razı olmalı. Bakalım, bir deneyelim, tiyatrodan çıkanları, burada, antrede bekliyeyim. Pi-yesten bahsedecekleri muhakkak. Yeni bir şeyin tesirinde olan insanın söylenecek çok sözü vardır. Duyup düşündüklerini hemen, vakit geçirmeden başkalarına anlatmak ister.

(Kenara çekilir. İyi giyinmiş birkaç kişi geçer. Biri ötekine der ki: "Şimdi çıktığımız iyi oldu. Bundan sonraki vodvil saçma bir şey., İkisi de çıkar.)

*Oldukça şişman, kibar iki kişi
merdivenden iner.*

BİRİNCİ KİBAR. — İnşallah polisler arabamı uzaklaştırmam şlardır. Yahu, o genç aktrisin adını biliyor musun?

İKİNCİ KİBAR. — Bilmiyorum ama hiç fena değil.

BİRİNCİ KİBAR. — Evet, hoş ama gene de bir eksiği var gibi... Ha, tavsiye ederim yeni bir lokanta keşfettim. Dün taze bir bezelye yedim, *(Parmaklarının ucunu öper)* enfesti.

*Bir subay koşarak gelir, başka bir subay
onu elinden tutmağa çalışır.*

İKİNCİ SUBAY. — Daha çekmiyalım canım.

BİRİNCİ SUBAY. — Yoo dostum, üstüne para versen ben vodvile kalmam. Böyle sonda oynanan vodvillerin ne mal olduğunu bilirim. Aktörlerin yerine uşakları oynatırlar. Kadınlar da birbirinden çirkindir. *(Çıkarlar.)*

ŞİK BİR KİBAR, merdivenden inerek. — Ah şu düzensiz terzi; pantolonumu öyle dar yapmış ki, hiç rahat oturamadım. Ben ona gösteririm. Parasını iki yıl bekleteyim de görsün. *(Çıkar.)*

ŞİŞMANCA BAŞKA BİR KİBAR, bir başkasına hararetle. — Vallahi seninle oynamaz. İmkânsız. Yüz elli rubleden aşağı oyun açmıyor canım. İyi biliyorum, çünkü bizim kayınbirader Pafmatiev'le gece gündüz oynarlar.

KOMEDYANIN YAZARI. — İyi vallahi... Komedyadan bahseden yok.

ORTA YAŞLI BİR MEMUR, ellerini açarak çıkar. — Bu ne bu yahu. Allah Allah... Hiçbir şeye benzemiyor. *(Çıkar.)*

EDEBİYATLA PEK İLGİSİ OLMİYAN BİRİ, başka birine. — Bu, tercüme galiba değil mi?

İKİNCİ KİŞİ. — Amma da yaptınız? Tercüme olur mu? Vaka Rusya'da geçiyor. Âdetler bizim âdetler; rütbeler de öyle...

EDEBİYATLA PEK İLGİSİ OLMİYAN. — Hatırıma öyle geliyor, Fransızcada buna benzer bir şeyler olacak galiba.

ÇIKAN İKİ SEYİRCİDEN BİRİ. — Şimdilik bir şey denemez. Bakalım gazeteler ne yazacak. Ancak o vakit anlıyacağız.

ÇIKAN İKİ REDİNGOTLUDAN BİRİ, öteki-ne. — Ee, siz nasıl buldunuz? Komedyâ hakkındaki fikriniz ne?

ÖTEKİ REDİNGOTLU, dudaklarını mânidar bir şekilde bükerek. — Evet, tabii, gene de bir şey var gibi bence. Ama neticede, bilmem ki, pek iyi değil mi desem? O da değil... tabii.. (Başını evet der gibi sallar.) Evet, evet, şöyle bir şey yani.. (Çıkarlar.)

KOMEDYANIN YAZARI, kendi kendine. — Bunların da bir şey söyledikleri yok. Ama herhalde bazı şeyler konuşulacak. İçerde heyecanla ellerini, kollarını sallıyanlar var.

İki subay

BİRİNCİ SUBAY. — Hayatımda hiç bu kadar gülmedim.

İKİNCİ SUBAY. — Azizim bana kalırsa fevkalâde bir komedyâ. — —

BİRİNCİ SUBAY. — Yoo, acele etme, bakalım gazeteler ne yazacak. Hele tenkidin acı süzgecinden geçsin... Bak, bak. (Eliyle dırter.)

İKİNCİ SUBAY — Ne var, ne var?

BİRİNCİ SUBAY, *merdivenden inen iki kişiden birini göstererek.* — Şu adam yok mu? Edebiyatçı.

İKİNCİ SUBAY, *çabuk çabuk.* — Hangisi, hangisi?

BİRİNCİ SUBAY. — Nah şu işte... Dur, dur bakalım. Dinliyelim, ne diyorlar?

İKİNCİ SUBAY. — Yanındaki kim?

BİRİNCİ SUBAY. — Bilmiyorum? Tanınmış biri değil. *(İki subay bir yana çekilip yeni gelenlere yol verirler.)*

TANINMAMIŞ ADAM. — Tabii edebî değeri hakkında hüküm vermek bana düşmez. Ama ince, gayet ince nükteler de yok değil yani.

EDEBİYATÇI. — Amma yaptınız canım. Bunun incelik neresinde. Birtakım aşağılık kişiler... Sonra o ne bayağılık. Nükteler de âdinin bayağısı.

TANINMAMIŞ ADAM. — Ha o başka. Ben zaten edebî değeri hakkında hüküm veremem. Yalnız, söylemek istediğim, güldürücü bir piyes yani... Zevkli.

EDEBİYATÇI. — Yok canım, ne güldürücüsü? Bunda güldürücü, zevk verici bir taraf göremiyorum. Bir defa bu kadar uydurma konu olmaz. Hayatta böyle şey yoktur. Sonra ne entrika, ne aksiyon, ne yaratıcılık, hiç, hiçbir şey yok.

TANINMAMIŞ ADAM — Evet buna karşı bir şey denemez. Ebedî bakımdan güldürücü bir tarafı yok tabii. Fakat ne bileyim, başka bakımdan bir şeyler var gibi gene.

EDEBİYATÇI. — Ne var sanki? Hiçbir şey yok. Sonra o ne biçim konuşma dili öyle. Yüksek tabaka arasında böyle mi konuşulur? Siz söyleyin, biz sizinle böyle mi konuşuyoruz?

TANINMAMIŞ ADAM. — Ha, bakın bu doğru. İnce bir noktaya dokundunuz. Bunu ben de düşünüyordum. Konuşmalarda kibarlık yok. Hepsi de sanki

bayağılıklarını saklıyamıyorlar gibi. Evet, evet bu doğru.

EDEBİYATÇI. — Ama demin övüyordunuz.

TANINMAMIŞ ADAM. — Kim övüyordu efendim. Övdüğüm falan yok. Biliyorum, piyes saçma. Ama işte insan birdenbire karar veremiyor. Ben tabii edebi bakımdan konuşmağa yetkili değilim. (*Çıkarlar.*)

BAŞKA BİR EDEBİYATÇI, kendisini dinliyenlerle beraber girer, elini kolunu sallıyarak konuşur. — Siz benim dediğime bakın; ben bu işten anırmım: piyes kötü mü kötü. İçinde bir tek gerçek kişi yok, hepsi karikatür. İnanın bana, hayatta böyle insanlar yoktur, olamaz; çünkü ben edebiyatçıyım, bunu bilirim. Piyes için diyorlar ki: canlı imiş, müşahedeye dayanıyormuş... Canım saçma bunlar, hep saçma. Bunları söyleyenler yazarın dostları. Eseri yalnız onlar övüyor. Hattâ işittiğime göre yazarı Fonvizin'e benzetiyorlarmış. Halbuki bu piyese komedya bile denmez. Tulûat yahu. Hem de kötü cinsten bir tulûat. Kotzebue'nin en hafif bir komedyası bunun yanında şaheser sayılır. Bunu ispat edeceğim; hem de iki kere iki dört eder gibi, kesin olarak ispat edeceğim. Dostları, arkadaşları onu çok çok övdükleri için kendisini Shakespeare'le bir sayıyor. Zaten bizde hep böyle olur. Ne çıkarsa dostlardan çıkar. Bakın meselâ Puşkin'e; niçin bütün Rusya ondan bahsediyor? Hep dostları yüzünden. Bağırıyorlar, çağırıyorlar. Şimdi de bütün Rusya onların peşine takılmış bağırıp çağırıyor. (*Yanımdakilerle beraber çıkar.*)

İki sınıftasın

BİRİNCİSİ. — Ben, kötü, iğrenç, bayağı falan gibi lâflar kullananlardan değilim. Bu gibi lâflar da zaten bayağı insanların ağzına yakışır. Hani canım herkes bilir, bazı insanlar vardır, dillerinden

salon lâfı eksik olmaz ama kibarların kapısı na bile yanaşamazlar. Onlardan bahsetmiyelim. Benim söylediğim şu, komedyada gerçekten bir entrika yok.

İKİNCİSİ. — Evet, siz entrikayı herkesin anladığı gibi anlıyorsanız, yani entrika deyince hatırı'nıza hep aşk entrikası geliyorsa o zaman hakkınız var; eserde böyle bir entrika yok. Ama bana kalırsa böyle, değişmez bir entrika fikrine bağlanmanın zamanı geçmiştir. Etrafınıza bakın bir kere: dünyada değişmiyen ne kaldı? Şimdi bir yer kapmak, niye mal olursa olsun parlamak, başkalarını ezmek, kendisine aldırış etmiyenlerden, kendisiyle alay edenlerden öc almak gibi şeyler bir dramın bel kemiği olmak hususunda önemli şeyler değil mi? Mevki, para, iyi bir evlenme gibi konuların şimdi aşka bir üstünlükleri olduğu doğru değil mi?

BİRİNCİSİ. — Evet, dediğiniz doğru. Ama bu piyeste böyle bir düğüm var da denemez.

İKİNCİSİ. — Bu piyeste bir düğüm olup olmadığı hakkında münakaşa edecek değilim. Yalnız şunu söyleyeceğim ki, tiyatro eserlerinde hususi bir düğüm aranıyor ama umumi düğümü düşünen yok. Mutlaka birbirini seven iki kişi olacak. Bunun bir türlü sonu gelmiyor. Çünkü alışılmış. Onlar evlenmeden de piyes bitsin istemiyorlar. Tabii bu da bir düğümdür. Ama ne biçim düğüm? Mendilin kenarında küçücük bir düğüm. Hayır, komedyada kendiliğinden bütünüyle bir tek umumi düğüme girmeli. O düğümün çözülmesi, piyesteki bütün kişileri ilgilendirmeli; hepsini içerisine almalı, yalnız bir ikisini değil. Az çok hepsine dokunmalı. Ancak bu takdirde bütün şahıslar eserin kahramanı olur; komedyanın akışı, gidişi bütün makineyi sarsar. Hiçbir tekerlek paslanmış, işten kalmış olarak durmamalıdır.

BİRİNCİSİ. — Ama bütün kişiler piyesin kahramanı olamaz. Birinin veya ikisinin ötekilerin idare etmesi lâzım.

İKİNCİSİ. — Hiç de lâzım değil. Yalnız, birkaç ön safta olabilir. Bir makinede de bazı tekerlekler öteki tekerleklerden daha çok göze çarpar, daha çok hareket eder. Ama onlara, olsa olsa, başlıca tekerlekler denir. Piyesi idare eden şey ise piyesin ana fikridir. O olmazsa piyeste bütünlük aranamaz. Piyesin bağına gelince onu her şey sağhıyabilir. Dehşet, korku içinde bekleyiş, kanun pençesinin yaklaşan tehdidi...

BİRİNCİSİ — Ama siz galiba komedyaya daha umumi, daha başka bir anlam veriyorsunuz.

İKİNCİSİ. — Ama bu onun gerçek anlamı değil midir? Komedyaya başlangıçtan beri halkın yarattığı bir sanattır. Komedyanın babası olan Aristofanes onu bize böyle gösterdi. Komedyaya sonradan hususi entrikanın dar yoluna girmiş ve hep o aynı aşk üzerine kurulu, beylik çözümü kabullenmiştir. Ama buna karşılık en iyi komedyaya yazarlarında bu bağ ne kadar zayıftır. Bu sahne âşıkla, bu kukla âşklarıyla çok küçük, çok ehemmiyetsiz.

ÜÇÜNCÜ BİR KİŞİ, *yaklaşır, ikincisinin omzuna hafifçe dokunur.* — Haksızsın. Aşk da tıpkı öteki hisler gibi komedyaya girebilir.

İKİNCİSİ. — Ben, aşk bir piyese konu olamaz demedim. Yalnız aşk değil, ondan daha yüksek olan hisler bile pekâlâ bu işi görebilir. Ama bir şartla; onlar ancak bütün derinlikleriyle anlatılabilirler. İnsanın, onları ele aldığı zaman, piyesin bütün öteki faktörlerini gözden çıkarması lâzımdır. O zaman da komedyanın temeli olan her şey yok olur gider. Komedyaya bir toplum sanatı olarak büsbütün ortadan kalkar.

ÜÇÜNCÜSÜ. — Öyle ise sence komedyanın konusu beylik duygular olmalı değil mi? O vakit de komedyaya aşağılık, bayağı bir sanat haline düşmez mi?

İKİNCİSİ. — Evet, işin içyüzünü görmeden kuru kuru kelimelerle münakaşa edilirse dediğiniz doğru. Ama meselâ müspet ve menfi her ikisi de aynı gaye için kullanılamaz mı? Komedyaya veya tragedyaya aynı yüksek fikri ifade edemezler mi? Aşağılık, namussuz bir adamın bayağı hareketlerini anlatmakla namuslu bir insanın ayırdedici tarafların ortaya koymuş olmaz mıyız? Bütün bu âdilikler, kanunsuzluklar, adaletsizlikler bize kanunu, vazifeyi, adaleti hatırlatmış olmuyor mu? Usta bir hekimin elinde sıcak su veya soğuk su bir hastalığı aynı başarıyla iyi etmeğe yarıyamaz mı? Böyle bir işe kalkışan bir adamın elinde her şey bir güzelliğe varmak için alet olabilir. Yeter ki bu heves güzelliğe hizmet etmek gibi soylu bir fikirden çıkmış olsun.

DÖRDÜNCÜ BİR KİŞİ, yaklaşıp. — Neye, neye? Güzelliğe mi? Nedir bu konuştuğunuz yahu?

BİRİNCİSİ. — Canım, komedyayı münakaşa ediyoruz. Yalnız, umumi olarak komedyaya üzerinde konuşuyoruz da, asıl bu komedyadan bahsettiğimiz yok. Siz piyese ne dersiniz?

DÖRDÜNCÜSÜ. — Söyliyeceğim şey şu; cevher var, hayatı görmüş, birçok güldürücü, doğru, tabiatan alınmış şeyler var. Ama gene de bu piyeste eksik bir taraf görülüyor. O da düğüm, düğümün çözülmesi gibi şeyler galiba. Garibolan şu ki komedyaya yazarlarımız bir türlü hükümetle uğraşmaktan vazgeçemiyorlar. Bizde hiçbir piyes araya hükümet girmeyince bitmez.

ÜÇÜNCÜSÜ. — Bu doğru ama, tabii de. Çünkü hepimiz hükümete bağlıyız. Hemen hemen hepimiz memuruz. Aşağı yukarı bütün ilgilerimiz hükümet işleriyle. Tabii bu halimiz az çok yazarlarımızın eserlerinde de görülecek.

DÖRDÜNCÜSÜ. — Evet kabul-kabul. Bu bağlılık eserlerimizde de görülsün. Ama hükümet işe ka-

rısmadan hiçbir piyesin bitmemesi kadar gülünç bir şey olabilir mi? Yunan tragedyasında kader ne ise, komedyalarımızda da hükümet onun yerini tuttu.

İKİNCİSİ. — Bakın işte, demek ki bu komedya yazarlarımızın istemeden, düşünmeden yaptıkları bir şey. Yani bu hal biraz da komedyamızın özelliği oluyor. Hepimizin içinde hükümete karşı bir inanç saklı. Bu hiç de kötü bir şey değil. İnşallah hükümet her yerde, her zaman vazifesinin ne olduğunu görür, anlar. Yani Tanrının dünyadaki temsilcisi olmak ödevini. Suçu cezalandıran kadere Yunanlılar nasıl inanırlarsa, o vakit biz de hükümete öyle inanırız.

BEŞİNCİ BİR KİŞİ. — Merhaba baylar. Hükümet, hükümet diye birtakım şeyler konuşuyorsunuz. Bu komedya ortalığı allak bullak etti. Herkes bir şey söylüyor.

İKİNCİSİ. — En iyisi rahat rahat konuşmak için bizim eve gidelim. Böyle tiyatro koridorlarında konuşmaktansa... (*Çıkarlar.*)

*Birkaç saygıdeğer, iyice giyinmiş kişi
birbiri arkasından görünür.*

No. I. — Evet, evet doğru. Bizde de bazı bazı böyle şeyler oluyor. Hattâ daha kötüsü bile oluyor. Ama bunu sahnede canlandırmaya ne lüzum var, işte bütün mesele burada. Bu oyunlar niçin hazırlanıyor, ne faydası var? Bana bunu anlatır mısınız? Bilmem nerede birtakım ahlâksızlar varmış. Bundan bana ne? İstersem her zaman... Yoo, vallahi, ben bu işi anlamıyorum vesselâm. (*Çıkar.*)

No. II. — Yok yok. Bu, insan kusurlarının tenkidi değil. Bu doğrudan doğruya Rusya ile iğrenç bir şekilde alay. Sadece hükümeti kötülemek. Çünkü sahnede birtakım namussuz memurları canlan-

dırmak, onların rezaletlerini ortaya koymak dosdoğru hükümeti lekelemek demektir. Yok yok, böyle oyunlara nasıl müsaade ediyorlar aklım ermiyor. (*Çıkar.*)

*Öldükça önemli iki memur
Bay A ve Bay B girerler.*

BAY A. — Hayır, benim dediğim o değil. Bence bütün bu yolsuzlukları ortaya dökmek lâzım. Olup biten şeyleri görmemiz, anlamamız lâzım. İşte ben, biraz fazla heyecanlanmış olan milliyetçilerimizin fikrine bu yüzden katışamıyorum. Ama bana öyle geliyor ki, bu komedyanın hazin bir tarafı da var.

BAY B. — Yanımda mütevazı kılıklı biri oturuyordu... Onun söylediklerini işitmenizi isterdim. Hah, işte geliyor.

BAY A. — Kim?

BAY B. — İşte size bahsettiğim o mütevazı kılıklı zat. (*Ona doğru.*) Beni o kadar ilgilendiren konumamızı yarıda bırakmıştık değil mi?

MÜTEVAZİ KILIKLI KİŞİ. — O konuşmayı devam ettirmeyi ben de çok isterdim. Biraz evvel bir takım lâflar işittim: bütün bunlar yalanmış, bütün bunlar hükümetle, âdetlerimizle alaymış. Bunları hiç de sahnede canlandırmağa gelmezmiş. İşte bu sözleri duyduktan sonra piyesi yeniden kafamda canlandırmaya, bir bütün olarak gözden geçirmeğe mecbur oldum. Açık söyliyeyim, şimdi onu deminkinden daha önemli buluyorum. Bana öyle geliyor ki, bu piyeste halkı güldürmek suretiyle yerilen, mahkûm edilen şey iki yüzlülüktür; altında âdiliğin, ahlâksızlığın saklı durduğu o namus maskesidir; namuslu bir insan rolünü oynayan düzembazlardır. Açıkçası güzel sözlerin, doğru sözlerin bir hilekârın ağzında ne kadar gülünç o'duğunu, onun suratına geçirdiği maskenin herkese, koltuktan paradiye kadar herkese ne

kadar komik geldiğini görünce müthiş bir sevinç duydum. Bir de bazıları bu gibi şeylerin sahnede gösterilmesini doğru bulmuyorlar. Oldukça namuslu bir insana benzeyen bir adamdan şöyle bir lâf işittim: "Bizde böyle yolsuzluklar olduğunu görünce halkımız ne der?" dedi.

BAY A. — Affedersiniz ama, doğrusu, benim de ağızımdan böyle bir soru çıktı. Halk bütün bunları görünce ne diyecek?

MÜTEVAZİ KILIKLI KİŞİ. — Halk mı ne diyecek? *(Durduğu yerden biraz çekilir. Fakirce giyinmiş, biri Lâcivert ceketli, öteki kurşunlu ceketli iki kişi geçer.)*

LÂCİVERT CEKETLİ, kurşunlu ceketliye. — Önce amma kabadayıydılar. Sonradan hükümetin yumruğu başlarına dikilince, kedi görmüş fare gibi kaçacak delik aramağa başladılar. *(İkisi de çıkar.)*

MÜTEVAZİ KILIKLI KİŞİ. — İşte bakın, duydunuz mu? Halk böyle söyler.

BAY A. — Ne, ne diyorlardı?

MÜTEVAZİ KILIKLI KİŞİ. — Diyorlardı ki; önce amma kabadayıydılar, sonradan hükümetin yumruğu başlarına dikilince kedi görmüş fare gibi kaçacak delik aramağa başladılar. Görüyor musunuz? İnsanın tabii görüşü, tabii duygusu hiç yanılmıyor. Kitaplardan çıkarılma nazariyelerle, fikirlerle kararmamış, görme kuvvetini insan tabiatından alan basit bir gözün ne gerçek bir görüşü vardır. Böyle bir oyundan sonra halkın hükümete daha da çok inanacağı apaçık değil mi? Evet böyle oyunlar halk için lâzımdır. Halk onların sayesinde hükümeti, hükümetin kötü temsilcilerinden ayırmayı öğrenecektir. Görsün, öğrensün ki, yolsuzluk hükümetten gelmiyor. O yolsuzluğu hükümetin istediklerini anlamıyanlar, hükümete karşı sorumlu olmak nedir bilmiyenler yapıyor. Halk görsün ki hükümet namus-

ludur; kanunu, namusu, insanlık vazifelerini hiçe sayanların ergeç hakkından gelecektir. Vicdanı temiz olmiyanlar onun önünde titriyecektir. Evet halkın böyle oyunları görmesi lâzımdır. İnanın bana; birtakım adaletsizliklere, haksızlıklara uğramış olsa bile halk, böyle bir oyundan gene içi rahatlamış, kanuna imanı kuvvetlenmiş olarak çıkacaktır. Bir de şu söz çok hoşuma gidiyor: halk büyükleri hakkında kötü fikirler edinecekmiş. Bunu söyleyenler de galiba halkın, büyüklerini ilk defa burada, tiyatrodan göreceğini sanıyorlar. Yani köyünde, herhangi bir düzembaz muhtarın yumruğu altında ezildiğini göremiyecek de gelip bunu tiyatrodan öğrenecek. Onlar halkımızı odun gibi mânasız, budala görüyorlar. O kadar ki, kıymalı böreği, peynirli börekten ayırmıyacak kadar budala görüyorlar. Hayır şimdi düşünüyorum da bu piyeste bir tek namuslu adamın gösterilmeyişi daha iyi olmuş. Çünkü insan çok kendini beğenmiş bir mah'üktür. Ona birçok kötülükler yanında bir tek iyi taraf gösterirseniz, artık tiyatrodan göğsü kabara kabara çıkar. Hayır, hayır bu piyeste yalnız kötülüklerin gösterilmesi çok iyi olmuş. Bu kötülükler o kadar göze batıyor ki, artık hiç kimse bu adamların vatandaşı olmak istemiyor. Böyle şeylerin olageldiğini söylemeğe bile dilleri varmıyor.

BAY A. — Ama gerçekten bizde tıpı tıpına bunlara benzeyen insanlar var mı?

MÜTEVAZİ KILIKLI KİŞİ. — Size bunun hakkında bir şey söyleyeceğim müsaade ederseniz. Bilmem nedense, böyle bir soru işitince üzerime bir mahzunluk çöküyor. Sizinle açık açık konuşabilirim. Yüzünüzde beni samimi konuşmağa zorlayan bir hal görüyorum. Herkes "Acaba böyle insanlar var mı?" diye soruyor. Ama niçin hiç kimse "Bende de böyle kötülükler var mı acaba?" diye sormuyor. Ben iyi kalbli bir insanım. Kalbim sevgiyle doludur. Ama

insanlarla yaşıya yaşıya, istemiyerek sapılan birçok kötü yollara düşmemek için ne kadar çabalamak zorunda kaldığımı bilseniz. Bu anada sizin bundan on dakika önce güldüğünüz, benim de beraber güldüğüm bu kötülüklerin bende bulunmadığını nasıl söyleyebilirim?

BAY A, kısa bir susedan sonra. — Vallahi sözleriniz insanı düşündürüyor. Aldığımız şu Avrupa terbiyesi yüzünden burnumuz Kafdağında. Kendimizi tanıyacak halde değiliz. Bizim şu cilâdan ibaret terbiyemizi almamış olanlara nasıl hor baktığımızı görünce, hepimizin kendimizi melek saydığımızı, kötü insanlardan da hep üçüncü kişi olarak bahsettiğimizi hatırlayınca üzerime bir mahzunluk çöküyor. Fakat, affedersiniz, kiminle müşerref olduğumu sorabilir miyim?

MÜTEVAZİ KILIKLI KİŞİ. — Komedya gösterilen o küçük memurlardan biri. Kasabadan buraya geleli iki gün oldu.

BAY B. — Bu hiç hatıra gelmezdi. Şaşılacak şey doğrusu. Peki ama bugünden sonra böyle kimseyle beraber çalışmak, bir arada yaşamak size ağır gelmiyecek mi?

MÜTEVAZİ KILIKLI KİŞİ. — Ağır mı? Bakın size bir şey söyleyeyim: doğrusu çok defa sabrım tükeniyor. Kasabamızdaki memurların çoğu sağlam ayakkabı değil. Çoğu zaman bir iş çıkarabilmek için deveye hendek atlatmak kabilinden güçlükleri yenmem gerekti. İstifa etmeyi bile düşündüğüm oldu. Ama şimdi bu temsilden sonra mânevîyatım biraz düzeldi. İşimde, gücümde çalışmak için kendimde taze kuvvetler buluyorum. Hattâ hilekârlığın saklı kalmadığını, bütün namuslu insanlar önünde onunla alay edildiğini, millî gururumuzu pek okşamasa bile aşağılık hareketlerimizi ortaya koymaktan çekinmiyen bir yazar bulunduğunu ve herkese, her lâzım olana, bunu göstermekten korkmıyan namuslu bir hükümetin var-

lığını görmek beni biraz avutuyor. İşte yalnız bu bana, faydalı işime yeniden sarılmak hevesini veriyor.

BAY A. — Size bir teklifte bulunmama müsaade eder misiniz? Ben devlet teşkilâtında mühim bir işin başında bulunuyorum. Bana gerçekten namuslu, temiz yardımcıları lâzım. Size bir iş teklif edeceğim. Hem göz önünde daha geniş bir çalışma alanı bulmuş olacaksınız, hem de menfaatleriniz daha gözetilmiş olacak.

MÜTEVAZİ KILIKLI KİŞİ. — Size candan teşekkür ederim. Ama müsaade edin de bunu kabul etmiyeyim. Mademki kazadaki vazifemde faydalı olduğumu biliyorum, onu böyle yüzüstü bırakmak doğru olur mu? Hem ben ayrıldıktan sonra yerime halkı ezmekten hoşlanan hinoğlu hin birinin gelmiyeceği ne malûm? Siz galiba beni doğru düşüncelerimden dolayı mükâfatlandırmak için bu teklifi yaptınız. Buna karşılık size şunu söyleyeceğim müsaade ederseniz; ben herkes gibi piyesi alkışladım ama yazarı sahneye çağırmadım. Komedyâ hoşumuza gittiye onu övelim. Yazara gelince o, sadece vazifesini yapmıştır. Biz öyle bir hâldeyiz ki, yalnız büyük bir iş başaranlar değil, işinde gücünde hiç kimseye kötülük etmeyenler bile kendilerini fevkalâde faziletli insanlar sanıyorlar. Bu sanıları başkalarınca da kabul edilmezse, mükâfat görmezlerse ciddi olarak kızıyorlar. “Rica ederim.” diyorlar, “ben bir asır namuslu yaşadım; diyebilirim ki hiçbir kötülüğümü gören olmamıştır; niçin bana iyi bir mevki vermiyorlar, nişan vermiyorlar?” hayır... takdir edilmeyi beklemeden namuslu olamıyanların namusuna inanmam. Bunların namusu bence beş para etmez.

BAY A. — Hiç olmazsa sizinle tanışmama müsaade etseniz. Size böyle musallat olmamı mazur görün. Bu hareketim saygımdan ilerigeliyor. Bana adresinizi verir misiniz?

MÜTEVAZİ KILIKLI KİŞİ. — Buyurun: takat sunu da söyleyeyim ki, bundan faydalanmanızı istemem. Ben yarın sizi arar bulurum. Affedersiniz, ben asıl tabaka arasında yetişmedim. Yüksek bir terbiye görmedim. İyi konuşmasını da beceremem ama bir devlet adamında böyle dikkati çeken bir hal, iyiliğe karşı böyle bir ilgi görmek... Keşke her hükümdar böyle insanlarla çevrili olsa. (*Çabuk çabuk çıkar.*)

BAY A, elindeki kartı evirir çevirir. — Bu karta, bu tanımadığım isme bakıyorum da içimde bir haz duyuyorum. Demin tiyatrodan çıkarken kederli gibiydim. Şimdi o hal dağıldı gitti. Allah seni korusun, ey bizim bu kadar az bildiğimiz Rusya. Taşrada, uzak bir köşede, kimsenin bilmediği böyle bir insan yaşıyor gidiyor. Bir o mu? Kim bilir böyle niceleri var daha. Onlar kaba, kararlı taşlar arasındaki altın izleri gibidir. Bunu düşündüğüm zaman teselli buluyorum, kuvvet buluyorum. Komedyayı gördükten sonra onun ruhu nasıl aydınlandiyse, onunla konuştuktan sonra benim de içime bir ferahlık geldi Allaha ısmarladık. Bana böyle bir tanışma fırsatı verdiğiniz için size teşekkür ederim. (*Çıkar.*)

İki seyirci girer.

BİRİNCİSİ. — Şu noktayı açıklar mısınız? İnsan bu piyesin her vakasını, her kişisini, her karakterini ayrı ayrı inceleyince bütün bunların gerçek, canlı, tabii olduğunu görüyor. Ama gene de piyesin bütününde fazla büyütülmüş, karikatür bir taraf var. Bu nasıl oluyor? Öyle ki insan tiyatrodan çıkınca istemeye istemeye kendine soruyor: gerçekten böyle insanlar var mı? Ama gene denebilir ki bu adamlar öyle canı, kaatil kimseler de değil yani.

İKİNCİSİ. — Yoo, hiç de canı, kaatil kimseler değil. Hani atasözündeki gibi: ruhları kötü değil ama seytana uymuşlar işte.

BİRİNCİSİ. — Sonra bu çeşit insanların hep bir arada toplanması, bu kötülük bolluğu komedyanın bir kusuru değil mi? Söyleyin bana, bütün insanları bu komedyadaki kişiler gibi olan bir toplum var mıdır? Hattâ yarısı bile değil, yarısından da azı. Komedya, toplu yaşamının bir tablosu veya bir aynası o'mak gerekirse o halde onu bütün sadakatiyle göstermesi lâzımdır.

İKİNCİSİ. — Bence bu komedya bir binanın tamamını değil yalnız ön cephesini gösteriyor. Vakalar da, vakaların geçtiği yerler de hayalî. Böyle olmasaydı yazar birtakım yanlışlar, tahrifler yapmazdı. Bazı insanlara, onlara hiç de yakışmıyan lâflar söyletmezdi. Konuşmaları seviyelerine uygun değil. Bence, seyircilerin ilk sinirliliği şundan ilerigeliyor: onlar bu piyeste, zerresi bile bulunmıyan bir şey, gerçek kişiler arıyorlar. Bu piyes bir birleşme yeri: Rusya'nın dört köşesindeki bütün uygunsuzluklar, sapıtmalar, hırsızlıklar hep bir araya toplanmış. Niçin mi? Tek ortaya bir fikir çıksın, seyircilerde bayağılığa karşı haklı bir tiksinti uyansın diye. Ortaya çıkarılan bu kişilerin hepsine de, bütün bütün "Bunlar kukladır, gerçek kişiler değildir." diye omuz silkemiyoruz. İşte piyesin üzerimizdeki kuvvetli etkisi buradan geliyor. Adım başında bir insan görüldüğü için heyecanımız daha da artıyor, ve seyirci, gülerек istemiye istemiye, arkasına bir göz atıyor. Sanki güldüğü şeyin pek yakınında olduğunu sanıyor da, ne olur, ne olmaz, bu kötülükler bana da bulaşır belki, kendimi korumam lâzım, diye düşünüyor. Bence beğenilecek, sevillecek tipler seçmediği için yazara çıkışmak gülünçtür. Yazar, bizi kahramanlarından soğutmak için elinden gelen her şey yapmış. Komedya da bir tek namuslu insan olsaydı o zaman herkes, bütün seyirciler, bu namuslu insanın tarafına geçerlerdi de şimdi neşelerinin kaçmasına sebeb olan o düzembazları unutturdular. Hem o vakit piyes bittikten sonra bile bu

tipler böyle boyuna gözlerinin önüne gelmez, onları huzünlendirmezdi. Gerçekten böyle insanlar var mıdır, yok mudur diye kendilerine soımaz ardı.

BİRİNCİSİ. — Evet, hakkınız var galiba. Ama insan işte birdenbire komedyanın mânasıha varamıyor.

İKİNCİSİ. — Bir komedyanın mânası hep öyle sonradan anlaşılır. Çünkü bu mânayı parça parça taşıyan, kişileştiren kahramanlar ne kadar parlak, ne kadar canlı olursa seyircinin dikkati de bu kişiler üzerinde o kadar çok toplanır. Ancak bütün bu kişiler bir araya gelince piyesin bütünündeki mâna ortaya çıkar. Ama bu iş alfabe gibidir. Bütün harfleri bir araya toplamayı, yukardan aşağı, aşağıdan yukarı okumayı herkes beceremez. Beceremeyince de ancak harfleri görür, o kadar. Bakın size şimdiden söylüyorum, göreceksiniz, bu işe ilkönce Rusya'daki kasaba halkı içerliyecek. Bunun yalnız ve doğrudan doğruya kendileri aleyhine uydurulmuş alçakça bir iftira olduğunu söyleyecekler. (*Çıkarlar.*)

YAKIŞIKLI VE ŞİŞMANCA BİR ZAT, küçük ve gösterişsiz biriyle ateşli ateşli konuşarak. — Ahlâk, her şeyden önce ahlâk. Asıl önemli olan da bu.

KÜÇÜK, GÖSTERİŞSİZ AMA DİLİ ZEHİRLİ BİRİ. — Ama ahlâk da itibari bir şeydir.

YAKIŞIKLI VE ŞİŞMANCA ZAT. — İtibari sözle neyi kastediyorsunuz?

DİLİ ZEHİRLİ KİŞİ. — Şunu demek istiyorum ki herkes ahlâk istediği gibi anlar. Biri ahlâk derken, kendisine sokakta şapka çıkarıp yerlere kadar selâm verenlerin ahlâkını kasteder. Bir başkası yaptığı hırsızlıklara elâlemin göz yummasını ahlâklılık sayar. Üçüncü biri ahlâk deyince metresine hizmet edilmesini anlar. Canım, şu bizim meslektaşlarımız, yani memurlarımız, emirleri altında çalışanlara boyuna gerine gerine: Bayım siz Tanrı'ya, Çar'a, vatana karşı ödevinizi yapın, demezler mi? Ama artık bu

ödevin kime karşı yapılması gerektiğini sen anla. Bu gibi şeyler yalnız taşrada olur. Başkentlerimizde olmaz tabii. Burada bir adam üç yıl içinde iki apartman yaptırırsa tabii namus dairesinde çalışmasının karşılığıdır.

YAKIŞIKLI VE ŞİŞMANCA KİŞİ, *kendi kendine.* — Tıpkı şeytana benziyor, dili de yılan gibi.

DİLİ ZEHİRLİ KİŞİ, *hiç tanımadığı birini koluyla dürterek yakışıklı kişiyi gösterir.* — Yalnız bir sokakta dört evi var. Hepsi de birbiri yanında dört yıl içinde yükseldi çıktı. Namus, insanlara bir el çabukluğu veriyor değil mi?

BİLİNMIYEN KİŞİ, *çabuk çabuk giderek.* — Affedersiniz kulaklarım biraz ağır işittir.

GÖSTERİŞSİZ FAKAT DİLİ ZEHİRLİ KİŞİ, *tanımadığı başka birini dürterek.* — Bizim şehirde de sağırılık aldı yürüdü azizini. İşte kötü, rutubetli iklimin tesirini görüyor musunuz?

TANINMAMIŞ KİŞİ. — Grip de öyle değil mi? Salgın halinde. Bütün çocukların hastalandı.

GÖSTERİŞSİZ FAKAT DİLİ ZEHİRLİ KİŞİ. — Evet grip de, sağırılık da, kabakulak da salgın halinde. *(Kalabalık içinde kaybolur.)*

KOMEDYANIN YAZARI. — Umduğumdan çok fazla şeyler dinledim. Çeşit çeşit fikirler... Böyle bir toplumda dünyaya gelen komedya yazarına ne mutlu. Öyle bir toplum ki daha yeknasak bir bütün olamamıştır; fikirlerin topunu bir tek şekil, bir tek ölçü içine sokuş peşin hükümlerin elinde yuğrulup kalıplaşmamıştır. Orada herkesin kendine göre bir fikri vardır; herkes kendi kişiliğini kendi yaratır.

Türlü hükümler verdiler; aralarında büyük ayrılıklar vardı. Ama o devlet adamının temiz niyetlerinde, taşranın ıssız köşelerine düşmüş o memurun yüksek fedakârlık duygusunda, asil bir kadının ruhunun güzelliğinde, anlayışlı seyircinin sanat zevkında,

halkın o şaşmaz, o basit sezişinde, hepsinde hepsinde o sağlam berrak Rus zekâsı nasıl da görünüyordu. Aleyhte olan hükümlerde bile bir komedyaya yazarının bilmesi gereken birçok şeyler vardı. Ne canlı ders.

Evet, memnunum. Ama gene de içimde bir üzüntü var. Gariptir, hiç kimse piyesteki namuslu kişiyi ayırtedemedi. Çok yazık. Evet, piyeste baştan sona kadar namuslu, asil biri vardı. Bu namuslu, asil kişi *gülmedir*. O namusludur, çünkü toplum içinde kendisine pek önem verilmediğini bildiği halde ortaya çıkmaktan çekinmedi. O, yazara soğuk bir bencil adının verilmesine, yazarın ruhundaki yüksek duyguların varlığından şüpheyi düşülmesine sebeb olduğu halde gene de ortaya çıkmaya karar verdiği için namusludur. Bu gülmeyi kimse savunmadı. Ben bir komedyaya yazarıyım; ona namusluca hizmet ettim. Bu yüzden onu ben savunmalıyım. Hayır, gülme, sanıldığından daha önemli, daha derin bir şeydir. Bu, geçici bir öfkeden gelen, insanın buhranlı bir zamanında kopuveren bir gülme değil; insanların hoşça vakit geçirmesine yarıyan bir gülme değil; insan oğlunun aydın tabiatından gelen bir gülmedir. Evet, ondan geliyor, çünkü insan tabiatında gülmenin ölümsüz bir kaynağı vardır. Gülme öyle bir şeydir ki, çevremizdeki eşyayı derinden derine mânalandırır. Gözümüzün önünde akıp giden, yok olan şeyleri aydınlatır. Bu gülmenin ta derinlere işleyen kudreti olmasaydı hayatın o küçük, o boş tarafları ortaya çıkmazdı. Bu gülme olmasaydı her gün önünden kayıtsızca geçtiğimiz, hor gördüğümüz o önemsiz küçük şeyler gözümüze bu kadar müthiş, hattâ bu kadar mübalâgalı görünmezdi; dünyada çok daha kötü insan bulunabileceğini bilen biri kalkıp da "Hayatta böyle insanlar var mı?" diye bağırılmazdı. Hayır, gülmenin insanları kızdırdığını söyliyener haklıdır. Sadece karanlık şeyler insanları öfkeliendirir. Gülme ise aydınlıktır. Bazı şeyler vardır ki, onları

bütün çıplaklığıyla gözümüzün önüne serecek olursanız tabii ferahlarız. Ama onlar gülmenin kudretiyle aydınlanınca ruha sükûnet getirirler. Kötü bir insandan öc almayı kuran bir kimse bu adamın ruhundaki kötülüklerle alay edildiğini görünce kini hafifler, hemen hemen onunla barışır gibi olur. Kendisine benziyen kimselere gülündüğünü gören bir adamın yaralanmadığını, sahnede canlandırılan bir düzembaza en önce bir düzembazın güleceğini söyliyenerler haksızdır. Belki çocukları onlara güleceklerdir. Ama aynı devrin düzembazı bu gülmeye katışamaz. Çünkü herkesin kafasında artık bir düzembaz örneği belirlediği için yapacağı en ufak bir ahlâksızlıktan dolayı bu örneğin ona ölmez bir ad gibi yapıştırılacağını bilir. Dünyada hiçbir şeyden korkmayan bir adam alaydan korkar. Hayır, hayır, ancak iyi insanlar, cevherleri temiz insanlar böyle aydın, böyle kalbden gelen bir gülme ile gülebilirler.

Ama gülmenin müthiş kudreti iyice bilinmiyor. Gülünecek şey aşağılık bir şeydir diyorlar, o kadar. Ancak ciddi, heybetli bir sesle söylenen şeyleri yüksek buluyorlar. Ah Yarabbim, bu dünyada yüksekliğine inandığı hiçbir şeyi olmıyan ne çok adam vardır. İlhamla yaratılan her şey onlar için boş lâflardır, saçma şeylerdir. Shakespeare'in eserleri onlara göre saçmadır; ruhun kutsal duyguları saçmadır.

Bu sözleri söylemeğe beni zorlıyan, yazarın haysiyetini korumak gibi bir sebep değil; benim olgunluktan uzak, kusurlu eserime saçma denildiği için de değil; hayır, ben kusurlarımı biliyorum. Beni yerenlerin yanılmadıklarının da farkındayım. Ama en olgun, en kusursuz eserlere de "saçma, uydurma" denildiği zaman; dünyanın bütün büyük adamlarının, saçma eserler bırakmış kişiler olduğu söylenince artık kayıtsız kalamıyorum. Bu kadar anlayışsız, ruhları soğumuş, kalbleri boşalmış insanların çokluğu karşısında kalbim sızlıyor. İçlerinde derin bir sevgi taşı-

yan kimselerin göz yaşı döktükleri şeylere onların, duygusuz yüzlerinde en ufak bir değişiklik bile olmadan baktıklarını, üstelik "saçma, uydurma" sözlerini fırlattıklarını, görünce içim burkuluyor.

"Saçma" . . . Yüzyıllar geçiyor; kentler, uluslar yok oluyor; dünyadan her şey buhar gibi geçip gidiyor. Ama bu "saçma" ların arkası geldiği yok; bo-yuna tekrarlanıyor. Akıllı hükümdarlar, derin görüşlü idare adamları, tecrübeli yaşlılar, yüksek duygularla dolu gençler de işte böyle bir hava içinde bo-ğuluyorlar.

"Saçma" . . . Halbuki bakıyorsunuz, nerde ise tiyatro yıkılacak. Kimse yerinde duramıyor. Seyircilerin hepsi biran içinde tek bir duygu, tek bir kişi haline gelmişler; kardeş gibi bir tek ruh hali içindeler; beş yüz yıldan beri artık dünyamızda bulunmayan biri için, bir şükran duası halinde el çırpıyorlar. O, acaba, mezarında bunları duyuyor mu? Hayatın bütün acılarını tatmış olan ruhu bunları hissediyor mu?

"Saçma" . . . Halbuki dünyanın bin türlü mihnetini çekmiş, feleğin türlü sillesini yemiş ve artık ümitsizlik içinde kendini öldürmeyi tasarlayan biri tiyatroya geliyor ve orada serin göz yaşları döküyor. Tiyatrodan çıkarken artık hayatla barışmıştır. Yeniden her mihneti kabule, türlü ıstırapları çekmeğe hazırdır. Çünkü yaşamak; ıstırap çekmek, kederler içinde yuvarlanmak demektir. İnsan yaşadıkça bu gibi "saçmalar" yüzünden hep böyle göz yaşları dökecektir.

"Saçma" . . . Ama bu saçmalar olmasa dünyayı bir uyuşukluk kaplar, hayat solar, ruhlar küflenir.

"Saçma" . . . Yüzyıllar boyunca böyle saçmaları seve seve dinliyen insanların adları dünya durdukça kutsal kalsın. Onlar ilhamlarını Tanrıdan aldılar. En asil devlet adamları felâket günlerinde bile onları savundular. Hükümdarlar, tahtlarından kalkanlarıyla onları korudular.

Öyle ise yolumuza daha cesaretle devam edelim. Ruhumuz tenkidlerden yılmasın; kusurlarının gösterilmesini sevinçle karşılasın. Ona asil duygulardan, insanlığa karşı o kutsal sevgiden yoksul olduğu söylense de cesareti kırılmasın. Dünya bir girdaptır; içinde türlü düşünceler, türlü inanışlar boyuna kaynaşır durur. Ama zaman onları öğütür. Kalbur gibi, atılması gerekenleri atar, geride sert tohumlar gibi gerçekler kalır. Önceleri bomboş görünen bazı şeylerin aslında önemli bir mâna taşıdıkları sonradan anlaşılır. O soğuk gülüşlerin derinliklerinde ölümsüz, gürbüz bir sevginin sıcak kıvılcımları bulunabilir. Kim bilir belki günün birinde şu gerçeğe herkes inanacaktır: mağrur ve kuvvetli insan felâket içinde nasıl küçülür, zayıflarsa, zayıf da felâketler içinde o denli kuvvetlenir. İşte bu kural uyarınca, kalbden gelme göz yaşları döken bir adam da çoğu zaman düyanın en çok gülen adamıdır.

Sorular:

I — Yukarda okuduğunuz parçadaki *Müfettiş* için yapılan tenkidlerden belli başlılarını açıklayın.

II — Bu karşılıklı konuşmalarda *Müfettiş*'i savunanların belli başlı fikirlerini açıklayın.

III — Gogol komedya ve gülme hakkında neler düşünüyor?

Gogol'ün, *Müfettiş* adlı eserinin ilk temsilinden
sonra bir yazara gönderdiği

BİR MEKTUPTAN PARÇA

. . . *Müfettiş* oynandı. Oynandı ama benim içime de bir gariplik, bir tuhaflıktır çöktü. Ben, zaten piyesin nasıl oynanacağını önceden biliyordum. Bunu bildiğim halde yine de hüznümlendim, canım sıkıldı. Yaratmışım eser bana yabancı gibi geldi. Sanki onu ben yazmamışım gibi. Başlıca rol kayboldu. Aktör, Hlestakov'un nasıl bir kişi olduğunu zerre kadar anlamamış. Hlestakov sahnede, hani şu iki yüzyıldan beri Paris tiyatrolarından bize sirayet eden bayağı yalancılar haline getirilmiş, silik bir tip olup çıkmıştı. Yoksa Hlestakov'un gerçekte nasıl bir kişi olduğu anlaşılmıyor mu? Halbuki bu bana çok açık görünüyor. Hlestakov yalan söylemiyor ki. O, yalan söylemeyi meslek haline getirmiş değildir. Palavraların n farkında bile değildir. Söylediklerine kendisi de inanır... Onun gerçek kişiliği yalan söylerken belli olur. Yalan söylediği zaman kendisini olduğu gibi gösterir. Zaten bizim aktörlerimiz yalancı tiplerini canlandırmak işinde yarıyorlar. Onlar sanıyorlar ki, yalan söylemek dosdoğru gevezelik etmektir, o kadar. Halbuki yalan söylemek, yalanı hakikatmış gibi söylemek demektir; yalanı, tıpkı hakikati söylerken takındığımız tabii eda ile söylemektir. Yalanın gülünç tarafı da işte burada. Hlestakov rolünü en istidatsız aktörlerden birine verseydim de ona deseydim ki: "Hlestakov gayet bece-

rikli, kibar, zeki, hattâ iyi bir adamdır." İşte bu şekilde oynamasını tavsiye etseydim, bana öyle geliyor ki, Hlestakov rolü kazanırdı. Hlestakov, öyle soğuk soğuk, yahut da mübalâğalı jestlerle yalan söylemez. O, sahiden duyarak, samimiyetle yalan söyler. Gözleri de duyduğu zevkten parıl parıl yanar. O an hayatının en güzel, en şiirli anıdır. Ona bir ilham gelmiştir. İşte Hlestakov'u oynayan aktör bunu hiç belli edemedi.

Tabii yaşlı memurları taklidetmek çok daha kolaydır. Onların çizgileri bellidir. Ama alelâde kişilerden pek ayrılmadan tipleri yaratmak usta işidir. Hlestakov'da hiçbir şey öyle pek kuvvetli bir şekilde gösterilmemeli. O, başka gençlerden pek farklı değil ki. Hattâ bazı bazı iyi hareket eder, iyi konuşur. Yalnız, soğukkanlılığa, yahut da kuvvetli bir karaktere ihtiyaç gösteren durumlarda onun aşağılık, bayağı tabiatı ortaya çıkar.

Kaymakam'ın karakteri çok daha sabit, daha açıktır. İçi de, dışı da kabadır. Hlestakov'un tabiatına gelince, o adam akıllı değişik, kaygan bir tabiattır. Bunun için de daha zor anlaşılır.

Hlestakov gerçekten nasıl bir adam? Boş kafalı genç bir memur. Ama onda, boş kafalı olmıyan insanları bazı vasıfları da var. Sonra o, biraz hepimize de benzer. Hepimiz birkaç dakika için Hlestakov olmuşuzdur. Bunda da utanılacak bir şey yok. Bir hassa subayı da, bir devlet adamı da bazan Hlestako olabilir. Biz edebiyatçılar da Hlestakov olabiliriz. Yani kısacası bu dünyada Hlestakov olmıyan pek az insan vardır. Yalnız bütün mesele o durumdan ustalıkla sıyrılıp kurtulmaktadır... İşte bu söylediklerimin hepsi Hlestakov'da görünmüyor mu? Yoksa o, silik bir tip mi? Bir gün büyük istidadı olan bir aktörün gelip, bir tip içinde bu kadar çeşitli karakter-

leri gösterdiğim, böylece de kendisine dört bir yanı ile istidadının bütününü ortaya koymak imkânını verdiğim için bana teşekkür edeceğini düşündüğüm zaman acaba kendimi mi aldatıyorum? Hlestakov sahnede çocukça, küçük bir rol oluverdi.. Bu da bana çok dokundu.

Komedyaya oynanmaya başladığı zaman ben de tiyatrodada idim. Canım sıkılmış oturuyordum. Seyircilerin coşkunluğuyla, eserimi beğenip övmeleriyle ilgilenmiş bile yoktu. Ben orada bulunan hakemlerin bir tanesinden, yalnız ondan korkuyordum. O hakem de bendim.

Piyes, seyircilerin yarısının hoşuna gitti. Öteki yarısı ise bastılar küfürü. Ama bu küfürün de sanatı ilgilendirecek bir yanı yok. Başka sebeplerden.

Seyircilerin en çok kaymakam hoşlarına gitti. Ben böyle olacağını önceden biliyordum. Yalnız Dobçinskiy ile Bobçinskiy'nin bu kadar kötü oynanacağını hiç tahmin etmezdim. Ben, onların karikatür olmıyacağını sanmıştım. Halbuki tam karikatür oldular. Temsilden önce, giydikleri unbaları görünce şaşır kaldım. Bu iki kişinin temelli iyi giyinmesi gerekirdi. Saçları iyi taranmış, kıyafetleri düzgün ve oldukça şişman bir halde temsil edilecekleri yerde garip bir kılıkta, kır perukalarla sahneye çıktılar. O kadar maskaralık yaptılar ki, tahammül edemedim. Zaten temsilin kostüm tarafı hiç iyi değildi. Bütün kişiler karikatür haline getirilmişti... Dördüncü perdenin baş tarafı bana biraz soğuk geldi. Piyesin akışı orada yavaşlıyor. Bu parça silik, yorgun. Eve dönünce hemen değiştirmeye koyuldum. Şimdi biraz daha canlı oldu... Son sahne hakkında da bir iki şey söyleyeyim: hiç iyi olmadı. Perde bir karışıklık anında kapanıyor Sanki komedyaya bitmemiş gibi

oluyor. Ama bunda benim suçum yok. Söylediklerimi dinlemediler ki. Yine söyleyeceğim: bu sahnenin dilsiz bir sahne olduğu anlaşılmadıkça, orada bulunanların hepsi taş kesilmiş bir hal almadıkça perdenin iki üç dakika kapanmaması gerektiği anlaşılmadıkça bu sahnenin başarı kazanması kabil değildir. Ben dedim ki, bu sahne bir "canlı tablo" olarak temsil edilmeli. Halbuki onlar buna razı olmadılar. Bu şeklin kendilerine dokunduğunu, çünkü bale aktörü olmadıklarını söylediler. Bu bir bale şefinin işiymiş. Ama ben yine aynı fikirdeyim. Yüz defa da söylerim: bunda aktörlerin izzeti nefesine dokunacak bir taraf yok. Bu sahnede bulunan kişilerin gerçek durumunu anlayacak kabiliyette ise, peki, bu işi bir bale şefi yapsın. Kıyıların bir nehri durduramadığı gibi, hiçbir sınır, hiçbir kayıt da bir istidadın elini ayağını bağlayamaz. Tersine, kıyılar arasına giren nehir daha çabuk akar. Kendisine verilen duruş da ne olursa olsun, oynadığı karakteri iyice duyan bir aktör her şeyi ifade edebilir. Bu sahnede tâyin edilen şey bir kümeleşmedir, o kadar. Yoksa aktörlerin yüzü serbesttir. Bu susmada da büyük ayrılıklar, çeşitlenmeler olmalı. Çünkü onların suçları farklı olduğundan, korkuları da birbirine benzemeyecek tabii. Kaymakam başka bir şaşkınlık içinde, karısı, kızı başka. Yargıç, millî eğitim müdürü, posta müdürü vesaire vesaire... Hepsi ayrı biçimlerde korkuya dalmışlardır. Burada değişmeyen, hep aynı kalan Dobçniskiy ile Bobçniskiy'dir. Onlar da birbirlerine dönerek, yüzlerinde bir sorgu edasıyla baka kalırlar. Yalnız misafirler bu kümenin dışındadırlar. Onlar bu sahnenin kuvvetini teşkil ederler. Kısacası her aktör burada rolünü mimikle devam ettirecektir. Bunu yaparken de aktörlüğünü, büyüklüğünü pekâlâ

gösterebilir. Ama artık tartışmaya, bu işle daha fazla uğraşmaya takatim kalmadı. Ruhum da, vücudum da yorgun. Yemin ederim, hiç kimse neler çektiğimi bilmiyor. Artık istediklerini yapsınlar. Ben piyesimden tiksindim. Şimdi başımı alıp gitmek istiyorum. Beni ancak yolculuk, gemi, deniz, başka gökler avutabilir. Onları içim çekiyor. Allah aşkınızla çabuk gelin. Sizinle vedalaşmadan gitmek istemiyorum. Soğuk bir mektubun anlatamayacağı birçok şeyler daha söylemek istiyorum.

N. Gogol

25 mayıs 1836, Petersburg.

Soru:

Bu mektubunda Gogol, eserini oynayan aktörleri hangi bakımlardan yarıyor?

MÜFETTİŞ'İ GEREKTİĞİ GİBİ OYNAMAK İSTİYENLER İÇİN ÖĞÜTLER

Her şeyden çok karikatüre düşmekten sakınmalı. En küçük rollerde bile hiçbir şey göze batacak gibi ortaya çıkarılmamalı, bayağılaştırılmamalı. Tersine, aktör oynadığı kişiden daha alçak gönüllü, daha sade, hattâ daha kibar olmağa çalışmalı¹.

Aktör güldürmeyi, gülünç olmayı ne kadar az düşünürse, üzerine aldığı rolün gülünçlüğünü o kerte çok ortaya çıkarır. Komedyanın gülünçlüğü kişilerin ciddiliğinde görünmeli. Onlar hileli, çaprasık işleriyle ateşli ateşli didinir dururlar. Onların hayatlarını dolduran en önemli işler bunlardır. Yalnız seyirci, bu didinip durmaların ne kadar boş olduğunu anlar. Ama ötekiler bu işleri hiç de şakaya almazlar; kendileriyle alay edilebileceğini bir an hatıra getirmezler. Sanatını iyi anlamış bir aktör oynadığı kişinin küçük özelliklerini, dış görünüşlerini canlandırmağa kalkmadan önce onun genel olarak insani anlamını kavramalıdır. Oynadığı kişinin esas meşguliyetini, yaşamasının temeli olan iç meşguliyetini, düşüncelerinin düzenini, kafasından hiç ayrılmıyan burguyu anlamalı. İşte bunu anladıktan sonra aktör kendisini onunla doldurmalı. Şöyle ki, oynadığı kişinin düşünceleri, eğilimleri, kendi düşünce ve eğilimleri olsun; piyes oynanırken de bunların hiçbirini aklından çıkmasın. Küçük teferruatla uzun boylu uğraşmasına lüzum yoktur. Aktör oynadığı kişinin kafasındaki burguyu kendi kafasından hiçbir zaman atmır.

¹ Çünkü hayatındaki kişiler de böyledir. Oldukları gibi görünmezler. (Müt.)

yacak olursa bu küçük teferruat kendiliğinden doğru çıkar.

Bütün o özellikler, küçük teferruat, portre aslına uygun olarak yapıp bittikten sonra serpiştirilecek renklerdir. Onlar rolün kostümü, hattâ belki de bedenidir. Ama ruhu değildir. İlk önce kavranacak şey ise rolün ruhu olmalı, bedeni değil.

Başlıca rollerden biri de kaymakam. Bu adamın esas meşguliyeti eline geçen fırsatı kaçırmamaktır. Bu yüzden ne çevresine, ne kendisine iyice bakacak vakti olmamıştır. Belki kendisi de farkında olmadan sözüm sözcü, dediği dedik, sert tabiatlı bir adam olup çıkmıştır. Ama aslında böyle değildir. Onda yalnız gözüne çarpan her şeyi kendine mal etmek isteği vardır. Bu alışkanlığın başkalarına tuzluya oturacağını da unutmuştur.

Kuyusunu kazan tüccarları affediyor. Çünkü onlar kendisine birtakım çekici tekliflerde bulunuyorlar. Hayatın bu türlü tatlı tarafları onun başka şeyleri görüp duymasına engel olmuştur. O, günahkâr olduğunu hissediyor, kiliseye gidiyor. Hattâ din inancının kuvvetli olduğunu sanıyor. Bir gün tövbe edeceğini düşünmektedir. Ama insanın elinin altında bulunan fırsatlar daha kuvvetli basar. Dünya nimetleri çekicidir. Kaymakam da artık eline geçen hiçbir şeyi kaçırmamağa adam akıllı alışmıştır.

O bir canavar değildir. Alelâde bir adamdır. Ama onda doğruluk duygusu bozulduğu için zamanla, farkına varmadan yalanın ta kendisi olup çıkmıştır. Bu hale alıştığı, kaynadığı için konuşurken mantıki muhakemeler yürütür. Hattâ kendinden emin ve gösterişlidir de. Bazı bazı güzel, canlı konuştuğu da olur.

Müfettişin geleceği, hem de kendini tanıtmadan geleceği hakkındaki haberler onu adam akıllı şaşırtmıştır. Ne yapacağını bilmiyor. Bu yüzden komedyanın süresince, baştan sona kadar, her zamankinden

daha başka bir durumda bulunuyor. Sinirleri gergindir. Korkudan ümide, sevince geçtiği için görme kabiliyeti biraz azalmıştır. İşte, başka zaman kolayca aldatılamıyacak bir adam olan kaymakam bu yüzden hemen aldanıveriyor. Müfettişi avcunun içine aldığı, onda korkulacak bir taraf bırakmadığını, üstelik onunla akraba olmağa doğru gittiğini görünce büyük bir sevince düşüyor. Hayatının nasıl ziyafetler içinde geçeceğini, ötekine berikine nasıl mevkiler dağıtacağını, posta atlarını herkesten önce alacağını, kaymakamları kapısında bekleteceğini söylüyor. Kendisini büyük görmeğe başlıyor. Yukarıdan konuşuyor. İşte bu yüzden sahici müfettişin gelişi, onu öteki kişilerden daha çok sarsıyor. Durumu gerçekten trajik oluyor.

Yargıç, rüşvet işinde daha az günahkârdır. Hattâ haksızlık yapmağa pek de taraftar değildir. Ama ava, tazılarla çıkılan ava pek düşkün olduğu için, meselâ hediye olarak bir tazı yavrusu kabul edebilir. O başka... Ne yapalım kul kusursuz olmazmış. Bu kusuru yüzünden, kendisi de pek farkına varmadan birtakım yolsuzluklar yapar. Yargıç kendisini pek beğenir; aklıyle, fikriyle övünür. Sonra, başkalarının gözünde büyüyeceğini, kendini kolayca beğendireceğini düşünerek dinsiz geçinir. Başkalarını korkutan bir olay onu sevindirir. Çünkü bu yüzden tahminlerde bulunmak, ortaya birtakım düşünceler atmak fırsatını kazanır. Bu hoş gitmek isteği, yargıç rolünü oynayan aktörün yüzünden okunmalıdır. Konuşurken, sözlerinin, dinleyenler üzerindeki etkisine bakar. Tumturaklı kelimeler, cümleler arar.

Zemlianika, şişman bir adamdır ama gayet ince bir düzembazdır. O kadar şişman olduğu halde hareketleri pek canlıdır. Her halinden, her tavrından dalkavukluk akar. Hlestakov, yemekte yediği balığın ne balığı olduğunu sorduğu zaman, yirmi yaşında bir delikanlı çevikliğiyle koşup onun ta burnuna kadar

sokulur. "Morina balığı..." der. O türlü insanlardan-
dır ki kendini bir işten sıyırmak için başkalarını ba-
tırmaktan gayrı çare bulamaz. Bunun için de dostluk,
ahbaplık düşünmeden her türlü muhbirliğe razıdır.
Çünkü tek kaygusu kendini kurtarmaktır. Şişmanlı-
ğına, hantallığına rağmen her zaman beceriklidir. Ze-
ki bir aktör, fırsat buldukça şişman bir adamın öteki-
nin berikinin hizmetine koşarken yapacağı komik
hareketleri, karikatüre düşünmeden, taklidetmeli.

Milli eğitim müdürü, müfettişler, sebebini anlı-
yamadığı bazı paylamalar yüzünden hep korku içinde
yaşayan bir adamdır. Bunun için milli eğitim kurum-
larını kim ziyarete gelse kuşkulandır. Müfettişin gele-
ceğini duyar duymaz bir kabahati var mı, yok mu
düşünmeden, tiril tiril titremeğe başlar. Bu kişiyi
oynayan aktör boyuna korkusunu belli etsin yeter.

Posta müdürü, budala denecek kadar sâf bir
adamdır. Hayatı, açtığı mektuplarda okuduğu birta-
kım hoş hikâyelerden ibaret gibi görüyor. Onun ka-
rakteri kolayca belli olur. Bu rolü oynayan aktör,
elinden geldiği kadar sâf görünmeğe çalışmalıdır.

Kasabanın iki gevezesi Dobçinskiy ile Bobçins-
kiy'e gelince, bu rolleri oynayacak aktörlerin oyunla-
rına bilhassa çok dikkat etmeleri gerekir. Önce bu
iki tipi adam akıllı iyi anlamalıdırlar. Bunların ha-
yatı kasabanın içinde oraya buraya koşmakla, herkese
saygı sunmakla, birtakım haberler, dedikodular yetiştir-
tirmekle geçer. Konuşmak tutkusu onlarda başka
her türlü meşguliyetin yerini almıştır. Konuşmak,
hayatlarının tek amacıdır. Bir şey anlatmak müsa-
adesini kopardıkları zaman duydukları saadet yüzlerin-
den okunur. Aktörlerin bunu belli etmesi lâzımdır.
Onlardaki acelecilik, didinme, yalnız bir kimsenin söz-
lerini kesip hikâyelerine engel olacağı korkusundan
doğar. Meraklı oluşları, her işe burunlarını sokuş-
ları da anlatacak yeni bir konu bulmak ihtiyacından
ileri gelir. Hattâ Bobçinskiy bu aceleciliğinden ötürü

biraz kekeiiyerek konuşur. İkisi de, ufak tefek, kısa boylu, hafifçe göbeklidirler. Birbirlerine çok benzerler. İkisinin de yüzleri yuvarlaktır. Kılık kıyafetleri temizcedir. Saçlar taralıdır. Dobçinskiy'nin kafasının ortası biraz dazlaktır. Bundan da anlaşılacağı üzere, Bobçinskiy gibi bekâr değil, evlidir. Ama yine de Bobçinskiy üstün çıkıyor. Çünkü daha canlıdır. Hattâ zekâsiyle Dobçinskiy'i idare eder. Ama bu rolleri oynayacak aktörler bütün bu teferruatı bir yana bırakmalı. Yalnız durmadan şunu düşünsünler yeter: her an bir şeyler söylemek istegindedirler. Kısacası, bu adamlar dünyaya kendileri için değil, başkaları için gelmişlerdir.

Bütün öteki kişiler, tüccarlar, misafirler, polisler, türlü türlü ricacılar her gün gözümüzün önünde olan tiplerdir. Adam tanımamasını bilen her aktör onları kolayca canlandırabilir. Bu rollerden daha önemli olan uşak rolü için de aynı şey söylenebilir. Oldukça yaşlıdır. Efendisine biraz yukardan bakar. Çünkü onun, budalanın biri olduğunu anlamıştır. Yalnız başına kaldığı zaman efendisine nasihatler verir. Eline geçen fırsatlardan faydalanmayı bilir. O, hemen herkesin bildiği uşak tiplerindendir. Bunun için de hemen her zaman iyi oynanır.

Müfettiş'te rolü olan aktörlerin her şeyden önce şunu gözden uzak tutmamaları lâzımdır: bütün kişilerin kafasında müfettiş düşüncesi vardır. Herkes bununla meşguldür. Hepsinin korkuları, ümitleri bu düşüncenin çevresinde toplanıyor. Ümitlenenlerin bir kısmında artık kötü kaymakamlardan, fena idare adamlarından kurtuldukları düşüncesi hâkimdir. Başka bir kısmı ise, müfettişin gelisinden ödü kopan üstlerini görünce korku duymağa başlıyorlar. Dünyada olup bitenlere pek aldırış etmiyenlerde de bilhassa bir merak vardır. Hiçbir korkuları olmaması gerekirken, herkesi bu kadar korkutan, bu yüzden de mutlaka büyük,

çok büyük bir adam olması lâzım gelen müfettişin karşısında yine de heyecanlanıyorlar.

Bütün roller içinde en gücü Hlestakov'dur. O, bir hiçtir. En budala kimseler bile onu hafifserler. Hayatında hiçbir zaman, dikkati kendi üzerine çekecek bir iş başaramamıştır. Ama memurları saran korku onu birdenbire mühimleştirir. Zaten gülünçlük de burada. Hayatında kendini satmak fırsatını hiç bulamamış olan Hlestakov, şimdi hiç beklemediği bir durumla karşılaşmıştır. Uzun zaman niçin kendisine bu kadar saygı gösterildiğini anlıyamıyor. Bütün isteklerini yerine getirdikleri, söylediği her sözün ağzına girer gibi dinledikleri için sadece bir hoşnutluk duyuyor. Nereye varacağını bilmeden her şeyden konuşuyor. Konuşma konusunu ona memurlar veriyor. Sanki Hlestakov'un kelimelerini onlar buluyor, konuşmayı onlar idare ediyor. Hlestakov, bir engel çıkmazsa, burada iyice caka satabileceğini düşünüyor. Konuşurken edebiyatta, balolarda sahiden önemli bir yeri olduğunu sanıyor. Kendisinin de balolar verdiği, devlet adamı olduğunu duyarak söylüyor. Güzel yemekler, şarap onun dilini çözmüştür. Konuşma devam ettikçe rolüne daha esaslı giriyor. Sözlerini daha ateşli, daha canlı söylemeğe başlıyor. Aldatmak istemediği için yalan söylediğini unutuyor. Anlattığı şeylerin sahiden başında geçtiğini sanıyor. Konuşurken ortalığa öyle bir hakikat havası yayılıyor ki, memurların korkularını tabii görüyoruz. Maiyetini tiril tiril titrettiğini söylediği zaman yüzünde büyük bir devlet adamının azameti okunuyor. Kendisi çok defa müdürlerin önünde korkup sindiği için bu rolü oynayan aktör, memurların korkusunu duyarak anlatmalıdır. Bundan başka hayatında ilk defa insanları önünde titrettiği için ayrı bir zevk duyduğu belli edilme-

lidir. Bu sahneye Hlestakov daha da ileri gitmek hevesindedir. Ama artık dili dolaşıyor. Memurlar onu yatmağa teşvik ediyorlar. Uyandığı zaman o, yine eski Hlestakov'dur. Hattâ memurları ne ile, nasıl korktuğunu hatırlayamaz. Yine hiçbir şeyin farkına varmıyor. Hareketlerinde budalalık görünüyor. Ana kıza aynı anda âşık oluyor. Para istiyor, ama sanki bu lâf kendiliğinden ağızdan çıkmış gibidir. Birinden kopardıktan sonra madem ilki böyle oldu, o halde ötekiler de verir, diye isteyip duruyor. Yani para istemiye alışverişiyor. Ancak perdenin sonunda kendisini başkasiyle karıştırdıklarını anlıyor. Ama ona Osip, böyle bir yanılmanın daha çok süremeyeceğini anlatmış olmasaydı kaymakam evinde rahat rahat oturup kapı dışarı edilmesini bekliyecekti. Hlestakov silik bir kişidir, ama en iyi aktöre oynatılmalıdır. Çünkü bütün rollerden daha zordur. O, boş bir adam, küçük bir tiptir ama, birçok özellikleri de vardır. Bu rolü oynayacak aktör, bilhassa onun caka satmak hevesini belirtmelidir. Bu heves Hlestakov'dan çok daha zeki insanlarda da vardır, ama asıl Hlestakov'da kuvvetle görünür. Aktör, bundan başka pişkin bir sosyete adamı gibi görünmeye de dikkat etmelidir. Yoksa Hlestakov'da o kadar açıkça gözüken, cemiyyetin o boş, mânasız meşguliyetleri kolayca belirtilemez. Kısacası, bu rolü oynayacak aktörün çok taraflı bir istidadı olmalı. Bu rolde belli bir tek karakteri canlandırmaya değil, insanların türlü türlü değişik görünüşlerini ortaya koymaya çalışmalıdır.

Müfettiş'in son sahnesi çok iyi oynanmalıdır. Burada artık komedyadan, alaydan ayrılıyoruz. Birçok kişilerin durumu artık gerçekten trajiktir. Bilhassa kaymakamın düştüğü hal herkesten korkunç. Değme kurnazları aldatan kaymakamın, bu kadar

kolayca ve bu kadar ehemmiyetsiz bir adam tarafından aldatılmış olması onu can evinden yaralamıştır. Sahici müfettişin gelişi ise bu yaranın üstüne tuz biber ekıyor. Kaymakam öyle şaşırıp kalmıştır ki, âdeta taş kesiliveriyor. Açılmış elleri, yukarı kalkmış başı hareketsiz kalıyor. Öteki kişilerin kümeleri de ayrı ayrı durumlarda taş kesilmiş bir halde duruyorlar.

N. Gogol

1842

Soru:

«Komedyanın gülünçlüğü kişilerin ciddiliğinde görünmeli» sözünü nasıl anlıyorsunuz? Bunun önemini belirtin.

SORULAR

Birinci perde:

I. Sahne. — *Müfettiş*'in başlangıcıyla, başka bir komedyanın meselâ *Cimri*'nin başlangıcını kıyaslayın; hangisinde vakaya daha çabuk giriliyor? Kaymakam'ın gördüğü rüya, vakanın gelişmesi ve kaymakam'ın tanıtılması bakımlarından ne işe yarıyor? — Kaymakam'la öteki memurlar arasındaki konuşmalardan faydalanarak bu vakanın geçtiği şehrin umumi durumunu anlatın! Kaymakam'la öteki memurların vazife anlayışlarını belirtin. — "Böyle ufak tefek günahı olmıyan adam da bulunur mu; Allah dünyayı böyle kurmuş. Voltaire'cilerin buna hücum etmeleri boşuna" sözlerinin, kaymakam'ın nasıl bir adam olduğunu, ahlâkı nasıl anladığını göstermesi bakımından değerini belli edin. — Kaymakam'la Ammos Fiyodoroviç arasında geçen rüşvet ve din hakkındaki tartışmayı inceleyin. Allaha inanan bir adam rüşvet alabilir mi? Bunu nasıl izah edersiniz? — *Müfettiş*in gizlice geleceği haberinin, kaymakam'a nasıl yavaş yavaş işlediğini, birinci ve ikinci sahnelerdeki konuşmalardan çıkarın.

II. Sahne. — Posta müdürünün karakterini çizin.

III. Sahne. — Dobçinskiy, Bobçinskiy'nin sözünü, neler eklemek için kesiyor? Bu iki geveze, lokantada gördükleri adamı niçin *müfettiş* sanıyorlar? Ve buna kaymakamla öteki memurları nasıl inandırıyorlar? Bu aldanmada sizce bir zorakilik var mı? Belinski'nin makalesinde bu sorunun cevabını bulun. —

Kaymakam, lokantadaki adamın müfettiş olduğuna inanınca nasıl bir durum alıyor? Ne yapacağını şaşıyor mu?

IV. Sahne. — Kaymakam, kendisiyle tüccarlar ve tüccarlarla maiyetindeki memurlar arasındaki münasebetleri nasıl görüyor? Bunu kaymakam'ın sözleriyle açıklayın.

V. Sahne. — Müfettiş'in gelmesi meselesi karşısında kaymakam'ın gösterdiği telâşla, karısıyla kızının gösterdikleri telâşı kıyaslayın.

Bu perdede kaç kişi tanıdınız? — Bunlar hakkında ne kadar bilgi edindiniz?

İkinci perde:

I. Sahne. — Üsip, efendisi hakkında, köy ve şehir hayatı hakkında neler düşünüyor? Bu monologdan, Hlestakov'un tabiatı, işi gücü, içinde bulunduğu durum hakkında neler öğreniyoruz?

II, III, IV. Sahneler. — Bu sahnelerde Hlestakov'un Osip'le ve garsonla konuşması nasıldır? Hlestakov, köylülerin her gün yemek yemeseler de olabileceğini söylüyor. Bu bize onun insanlık görüşü hakkında neler öğretmektedir?

V. Sahne. — Hlestakov'un bu sahnedeki sözlerinden onun hakkında nasıl bir fikir edindiniz?

VI. Sahne. — Hlestakov'un bu sahnede ve IV. sahnede garsonla konuşurken takındığı edayı kıyaslayın. — Hlestakov otelcilerden bahsederken: "Kerataalar, yalnız müşteri soymayı bilirler." diyor. Bu sözün gülünçlüğünü açıklayın.

VII. Sahne. — Hlestakov, hapse girmekten mi, yoksa hapse giderken sokakta birtakım insanlara raslamaktan mı çekiniyor? Niçin? — "Kaymakam bana ne karıştırmış? Ben tüccar mıyım? Esnaf mıyım?"

sözlerinden Hlestakov'un kanununu nasıl anladığını çıkarın. Bu sözler size o zamanki Rusya hakkında bazı bilgiler de veriyor mu?

VIII. Sahne. — Kaymakam'la Hlestakov'un bu sahnedeki konuşmalarına hâkim olan endişeleri açıklay.n. — İkisi de ayrı düşüncede oldukları halde birbirlerinin sözlerini nasıl kendi endişelerine bağlıyorlar? *Cimri*'de bu türlü konuşmalar var mı¹? — "Zaten iki yüz ruble yerine dört yüz ruble yutturdum." sözünün gülünçlüğü nereden geliyor? — Kaymakam bu sahnede, kendisini nasıl göstermeğe çalışıyor? — Hlestakov bu sahnenin sonunda, kendisine saygı ve bağlılık gösterilmesini istediğini söylüyor. Bu sözünde samimî midir? Yoksa kendisinin müfettiş sanıldığının farkına mı varmıştır?

XI. Sahne. — Hlestakov niçin hapisaneyi gezmek istemiyor? — Bu sahnenin sonunda Bobçinskiy'nin içeri yuvarlanması sırf güldürmek için mi düşünülmüştür? Yoksa bizim onu biraz daha iyi tanıtmamıza yardım ediyor mu?

Bu perdede yeniden hangi kişileri tanıdınız? — Birinci perdeden tanıdığımız kişiler hakkındaki bilgilerinize neler eklediniz?

Üçüncü perde:

I. Sahne. — Birinci perdenin son sahnesiyle bu sahnedeki kişilerin aynı durumda bulunmaları size neler düşündürüyor?

II. Sahne. — Dobçinskiy, kaymakam'la Hlestakov'un konuşmalarını nasıl anlamış? — Dobçinskiy'nin bu sahnede karşılaşmasıyla sahneden çıkışını

¹ Sahnede iki kişinin ayrı ayrı düşünüp ayrı şeyi konuşur gibi konuşmaları, bir kişiyi başka bir kişi sanmaları komedya ve vodvillerde sık sık kullanılan bir oyundur. Buna «quiproquo» denir.

kıyaslayın. Bundan Dobçinskiy'nin karakteri ve çevresiyle münasebetleri bakımından öğretici bir sonuç çıkartılır mı?

III. Sahne. — Bu sahnede ana kızın konuşmaları size onların münasebetleri ve taşrada geçirdikleri hayat hakkında ne fikirler veriyor? — Kaymakam, Hlestakov ile konuşurken nasıl bir yol tutuyor? — Bu sahnede Hlestakov kendisinin müfettiş sanıldığıının farkına varıyor mu?

VI. Sahne. — Bu sahnede Hlestakov'un uydurmağa nereden başladığını ve yavaş yavaş nerelere kadar vardığını gösterin. Bu yavaş yavaş yükselişin sebepleri nelerdir? — Hlestakov uydurmaları arasında ağzından, kendi hakiki durumunu ortaya koyacak lâflar kaçırıyor mu? — Hlestakov, bu söylediklerine inanıyor mu?

VIII. Sahne. — Bu sahne bize bu iki bayan hakkında yeni bir şey öğretiyor mu?

IX. Sahne. — İkinci perdenin son sahnesinde kaymakam'ın, Hlestakov'a şarap içirmek istediğine dair olan sözlerini bulun. Kaymakam bunu niçin istemişti? Düşündüğünü elde etti mi? — Kaymakam, Hlestakov'un bütün söylediklerine inanıyor mu? — “Eskiden mühim adamlar boyundan, bosundan anlaşılırdı; şimdi karşına ufak tefek, sıskanın biri çıkıyor. Gel de kim olduğunu anla.” sözlerinin nasıl açıklandığını Belinski'nin makalesinde bulun.

X. Sahne. — Osip, kaymakam'la öteki memurların, efendisini müfettiş sanıp yanlışlıklarını fark etmiş midir? Bunu Osip'in sözleriyle belli edin.

Bu sahnede kaymakam ailesini daha yakından tanıdık. Kaymakam'ın Hlestakov'un karşısında aldığı durumla, karısının kızının takındıkları durum arasında belli bir fark var. Kaymakam hep memu-

riyetini, mevkiini, geleceğini düşünüyor. Karısıyla kızı ise Hlestakov'un yakışıklılığı, kibarlığı üzerinde duruyorlar. Edebiyattan, yüksek sosyeteden bahsediyorlar.

Bu farkın genel olarak bir kadın, erkek farkı olduğuna mı, yoksa belli bir cemiyette, belli şartlar altında meydana geldiğine mi inanıyorsunuz? Zamanımızdaki kadınlarla erkekler arasında da bu kadar büyük farklar var mı? Bu farkların gittikçe azalacağını sanırmısmız?

Dördüncü perde:

I. Sahne. — Artemiy Filippoviç'in, teşkilâtı kuvvetli bir devlette rüşvetin nasıl verilmesi gerektiği hakkındaki düşüncelerini açıklayın.

— Bu sahnede memurlar, niçin müfettişle ilk önce Ammos Fiyodoroviç'in konuşmasında ısrar ediyorlar? Bu sorunun cevabını Ammos Fiyodoroviç'in karakterinde arayın.

II. Sahne. — Bu sahnede, Hlestakov'un hâlâ bir şeyden şüphelenmediğini sözleriyle ortaya koyun.

III. Sahne. — Para istemek Hlestakov'un hayatına nasıl geliyor?

III, IV, V, VI, VII. Sahneler. — Bu sahnelerde geçen vakaya bakarak kişilerin karakterleri arasındaki farkları ortaya koyun. VI. sahnede Artemiy Filippoviç'in ötekilerden ayıran özellik nedir?

VII. Sahne. — Dobçinskiy ile Bobçinskiy, Hlestakov'dan ne rica ediyorlar? — Öteki memurlar da herhangi bir iş için ricada bulundular mı? — Dobçinskiy ile Bobçinskiy'nin para verişleriyle öteki memurların para verişleri arasında ne fark var?

VIII. Sahne. — Hlestakov'un bu sahnede söylediği sözlerden, müfettiş sanıldığıının fark na vardığı anlaşılıyor mu? Bunu hangi sözlerden çıkarabilirsiniz? — Hlestakov'un müfettiş sanıldığını ancak şimdi fark etmesinin sebebi nedir?

IX. Sahne. — Hlestakov'un memurlardan kopardığı parayı uzun zaman tutamıyacağı onun hangi sözlerinden anlaşılıyor?

X. Sahne. — Bu sahnede tüccarlar kaymakam'dan, rüşvet aldığı için mi, yoksa çok fazla rüşvet aldığı için mi şikâyet ediyorlar? Bunu onların sözleriyle belli edin. — Kaymakam tüccarlara, halka fenalık ederken kanundan çekiniyor mu? Kanun karşısında sorumlu olmamak için ne gibi tedbirler alıyor?

XI. Sahne. — Kaymakam, çilingiri askere yollamak için ne gibi sebepler buluyor? — Gediklinin karısı gerçekten hakkını aramağa mı, yoksa bu fırsattan faydalanmağa mı gelmiştir?

XII. Sahne. — Hlestakov gitmeğe karar verdiği halde kaymakam'ın kızına niçin ilânı aşk ediyor? — Mariya Antonovna'nın, Hlestakov'un bu'unduğu bu odaya ne sebeple geldiğini, kendi söylediklerinden bulun. Bu sebep sizce doğru mu, değil mi? — Hlestakov'un aşk telâkkisini bu sahnede söylediklerinden çıkarabilir misiniz?

XIII. Sahne. — Hlestakov'un pek az ara ile kaymakam'ın karısına da ilânı aşk etmesi, onun karakteri hakkında bize yeni bir şey gösteriyor mu? — Bu sahnede Anna Andreyevna'nın "Ben bir parça evli bir kadın sayılırım" sözünü açıklayın. — Anna Andreyevna'nın kızını Hlestakov'la yakaladığı andaki durumuyla, kendisinin aynı halde yakalandığı durumu kıyaslayın.

Bu perdede Hlestakov eziyet çeken birtakım tüccarlarla ve halkla konuştu. Onları dinlerken kaymakam'a k.zdığı da oldu. Acaba bu hikâyelerin ona dokunduğunu, onu düşündürdüğünü sanır mısınız? Üç perdedir tan.dığınız Hlestakov'un karakterini toplu bir halde yazın.

Beşinci perde:

I. Sahne. — Hlestakov'un kızlarını istemesi karşısında kaymakam'la karısının aldıkları farklı durumun sebeplerini söz'lerinden çıkarın. — Anna Andreyevna'nın "Böyle olacağını çoktan biliyordum." sözü karakterine uygun mudur? Eserin başka yerlerinde buna benzer sözler söyledi mi? — Müfettiş korkusundan kurtulur kurtulmaz, kaymakam nasıl bir tavır takınıyor? — Kaymakam niçin general olmak istiyor? — Karı kocanın yeni hayat tasavvurlarını kıyaslayın?

II. Sahne. — Kaymakam'ın "Tüccarmış... Dokunmamak lâzımmış. Biz hiç de asilzadelerden aşağı değiliz dersiniz" sözleri, o zaman Rusya'daki tüccar sınıfının sosyal durumunu anlatmağa yarar mı? — Bu sahnedeki konuşmalardan, tüccarların kendi işlerinde namuslu davranıp davranmadıklarını çıkarın.

VI. Sahne. — Yalnız bu sahnede tanıdığımız Luka Lukiç'in karısını, konuşma tarzına bakarak nasıl bir kadın tasavvur ediyorsunuz?

VII. Sahne. — Anna Andreyevna, Hlestakov'un, kızını nasıl istediğini anlatırken en çok kendisinden mi, kızıdan mı bahsediyor? Bu hal Anna Andreyevna'nın karakteri hakkında bize yeni bir şey öğretiyor mu? — Kaymakam'ı tebrike gelenlerin, onun hakkında nasıl düşündüklerini ve onunla nasıl konuştuklarını kıyaslayın. — Kaymakam'la karısının bu yeni durum karşısındaki hallerini kıyaslayın.

VIII. Sahne. — Posta müdürünün, başta, mektup'arı açıp okumağa meraklı bir adam olarak gösterilmesi sizde, eserin sonu düşünülerek yaratılmış bir kişi olduğu fikrini uyandırmıyor mu? Posta müdürü bu karakterde bir adam olmasaydı, sonda mektubun açılması sırf vakayı sona erdirmeye yarayan zoraki bir buluş olmaz mıydı? — Hlestakov mektupta, kendisini nasıl büyük bir adam sandıklar nı söylerken kullandığı sözler, onun bu yanıma karşısında hiç şaşmadığını anlatmağa yetmez mi? — Hlestakov mektubunda, memurlar hakkında fikirler söylüyor. Bu söyledikleri onun memurların gerçek hüviyetlerini anladığını gösteriyor mu? Yoksa bu hükümler, sathî ehemmiyetsiz birtakım sözlerden mi ibarettir? — Kaymakam, aldatılmış olmas na mı, yoksa daha çok toy bir adam tarafından aldatılmış olmasına mı kızıyor? Dobçinskiy ile Bobçinskiy, ilk defa müfettişin geldiğini haber verdikleri zaman bu keşfi paylaşamıyorlardı. Şimdi paylaşamadıkları nedir? — Hlestakov'un müfettiş olduğunu ilk önce Bobçinskiy mi, Dobçinskiy mi düşünmüştü? Birinci perdeden bulunuz.

IX. Sahne. — Hakiki müfettişin gelmesi eserin daha önceki perdelerinde hazırlanmış mıydı? Nerede?

Gogol, "sessiz sahne" hakkında ne düşünüyor-du? Onun bu sahneye niçin önem verdiğini kendi yazılarından çıkarın.

GENEL SORULAR

1. — *Müfettiş*'te başlıca kişi kimdir? Niçin? (Bak. Belinski'nin yazısına.)

2. — Bu eserde muayyen birkaç insan mı, memur sınıf mı, yoksa toplum mu hicvedilmiştir?

3 — Bütün sanatlar içinde komedyanın hicve en çok elverişli bir sanat olması nedendir?

4 — Her komedyada az çok bir hiciv var mıdır?

5 — Bu eser sizin toplum hakkındaki düşüncelerinizi iyimserliğe mi, kötümserliğe mi götürdü?

6 — Geçen yüzyılda, belli bir memlekette geçen bir vakayı anlattığı halde bu eserin hâlâ her yerde anlaşılıp sevilmesine ne dersiniz? Bütün gerçek sanat eserleri yalnız yazıldıkları memlekette kalmayıp zamanla bütün dünyaya yayıldıklarına göre başka başka mem'ekètlerde, başka başka zamanlarda yaşayan insanlar n belli bir eser üzerinde anlaşmaları nedenidir? *Müfettiş* piyesinin insanları düşündürmeyeceği bir toplum tasavvur ediyor musunuz? Hicvettiği kötülükler ortadan kalktığı zaman *Müfettiş* ne bakımdan ilgi uyandıracaktır?

7 — Bu eserde size göre gerçeğe uymıyan bir taraf var mıdır?

8 — Gogol, gerçeği anlatmak istediği halde niçin mübalâğaya yer vermek zorunda kalıyor? Mübalâğa, komedyanın bir şartı sayılabilir mi? Neden?

9 — Bu eserin son perdesinde, mektubun açılması, hakiki müfettişin gelmesi gibi belli başlı vakalar tesadüfe bırakılmadan, önce hazırlandığı için eser fevkalâde vakalar.n yardımıyla değil, tabii bir şekilde sona eriyor. Bu bakımdan *Müfettiş*'in sonunu *Cimri*'nin soniyle kıyaslayın.

10 — Bu piyeste tanıdığımız kişilerin mesut olmak için hayattan neler beklediklerini kendi sözlerinden çıkarın.

11 — O zaman Rusya'daki adalet, hekimlik, okul, posta, ticaret, askerlik hayatı hakkında Gogol, piyesin hangi sahnelerinde ne gibi bilgiler veriyor?

12 — *Müfettiş* hakkında Gogol ve Belinski neler düşünüyorlar? (Bak. Belinski'nin yazısı ve Gogol'ün *Müfettiş*'e eklediği kısımlar.) Belinski'ye hak veriyor musunuz? Ne bakımdan?

S O N

№ 310

F. 100 kuruş